

**ΕΘΝΙΚΗ ΣΧΟΛΗ ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ
ΚΑΙ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗΣ**

ΚΓ΄ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗ ΣΕΙΡΑ

ΤΜΗΜΑ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

ΤΕΛΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Θέμα:

**Χρηματοοικονομικά εργαλεία για τη βελτίωση της πρόσβασης των
Ελληνικών Μικρομεσαίων Επιχειρήσεων σε πηγές χρηματοδότησης:
Η περίπτωση του Ταμείου Επιχειρηματικότητας**

Επιβλέπων: Ρέκκας Τιμόθεος

Σπουδαστής: Λαμπρινίδης Γιώργος

ΑΘΗΝΑ – 2015

Περίληψη

Η πρόσβαση των Μικρομεσαίων Επιχειρήσεων (ΜΜΕ) σε χρηματικό κεφάλαιο είναι αναμφιβόλως ένα σημαντικό πρόβλημα και της Ελληνικής οικονομίας, ιδιαίτερα σε συνθήκες καπιταλιστικής κρίσης. Για την αντιμετώπιση αυτού του προβλήματος και των αντιφάσεων της αγοράς δανειακού κεφαλαίου έχουν συσταθεί διάφορα Ταμεία και Χρηματοδοτικά Εργαλεία, ανάμεσα στα οποία βρίσκεται και το Ταμείο Επιχειρηματικότητας (ΤΕΠΙΧ). Η παρούσα εργασία υιοθετεί το μαρξιστικό υπόδειγμα για να προσεγγίσει τις θεωρητικές δυσκολίες ανάλυσης της αγοράς δανειακού κεφαλαίου, την παρέμβαση στην αγορά από το κράτος και τελικά την αξιολόγηση του ΤΕΠΙΧ. Δείχνεται ότι μια τέτοια παρέμβαση έχει θεμελιώδεις αδυναμίες, ενώ προτείνονται μέτρα πολιτικής που θα μπορούσαν να συμβάλουν στην αναμόρφωση της παραγωγικής βάσης της χώρας, εντάσσοντας σε αυτήν τις ΜΜΕ με γνώμονα την εξυπηρέτηση των κοινωνικών αναγκών.

Abstract

The access of Small and Medium Enterprises (SME) to monied capital is beyond any doubt a significant problem of the Greek economy as well, especially in conditions of capitalist crisis. For addressing this problem and the contradictions of the loanable capital market, various funds and financial instruments have been established, among which lies the Entrepreneurship Fund (EF). This essay follows the Marxist model in order to approach the theoretical difficulties in analyzing the loanable capital market, the intervention of the state and finally the evaluation of EF. It is shown that such an intervention has fundamental weaknesses, while policy recommendations are suggested such that could contribute to the reform of the production basis of the country, incorporating in the latter the SMEs focusing on the service of the social needs.

Περιεχόμενα

Κατάλογος Συντομεύσεων.....	4
Γενική Εισαγωγή.....	5
Μέρος I: Θεωρητικό Πλαίσιο	7
Εισαγωγή	7
Τοκοφόρο ή δανειακό κεφάλαιο: έννοια, ζήτηση και προσφορά.....	8
Προβλήματα στην αγορά δανειακού κεφαλαίου	12
Ενίσχυση της αγοράς δανειακού κεφαλαίου προς ΜΜΕ από το κράτος: θεωρητικό πλαίσιο.....	15
Μέρος II: Ιστορικό πλαίσιο, το ΕΤΕΑΝ, η ΕΕ και η κρίση	21
Εισαγωγή	21
Ενίσχυση του τραπεζικού κεφαλαίου στην κρίση	21
Φορείς και προγράμματα που ενισχύουν την προσφορά Δ	24
ΕΤΕΑΝ ΑΕ	28
Σκοποί, μέσα και αρμοδιότητες του ΕΤΕΑΝ	30
Μέρος III: Το ΤΕΠΙΧ	34
Εισαγωγή-Περιγραφή	34
Επιχειρηματική Επανεκκίνηση	36
Ταμείο Εγγυοδοσίας	37
Ταμείο Δανειοδοτήσεων	38
Νησιωτική Τουριστική Επιχειρηματικότητα	39
Εκθέσεις – Αποτελέσματα	40
Συμπεράσματα	44
Μέρος IV: Προτάσεις πολιτικής.....	46
Επίλογος.....	48
Αναφορές	50
Παράρτημα I: Ανάλυση Χρηματοδότησης κατοίκων εσωτερικού πλην ΝΧΙ από τα εγχώρια ΝΧΙ (εκτός της Τράπεζας της Ελλάδος)	54
Παράρτημα II: Σημειώσεις για την επιχειρηματικότητα	58
Παράρτημα III: Ενημερωτικό σημείωμα.....	62

Κατάλογος Συντομεύσεων

Δ – Δανειακό Κεφάλαιο

ΕΛΤΕπ ΜΜΕ – Ελληνικό Ταμείο Εγγυοδοσίας Ευρωπαϊκής Τράπεζας Επενδύσεων
για Μικρές και Μεσαίες Επιχειρήσεις

ΕΠ – Επιχειρησιακό Πρόγραμμα

ΕΠΑΕ – Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Ανταγωνιστικότητα Επιχειρηματικότητα

ΕΤΕΑΝ – Εθνικό Ταμείο Επιχειρηματικότητας και Ανάπτυξης Α.Ε.

ΕΤΕπ – Ευρωπαϊκή Τράπεζα Επενδύσεων

ΕΤΠΑ – Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης

ΕΧΟ – Ενδιάμεσοι Χρηματοπιστωτικοί Οργανισμοί

ΜΜΕ – Μικρές και Μεσαίες Επιχειρήσεις

ΜΧΤ – Μέσα Χρηματοοικονομικής Τεχνικής

ΝΧΙ – Νομισματικά Χρηματοπιστωτικά Ιδρύματα

ΠΕΠ – Περιφερειακό Επιχειρησιακό Πρόγραμμα

ΠΜΜΜΕ – Πολύ Μικρές, Μικρές και Μεσαίες Επιχειρήσεις

ΤΕΠΙΧ – Ταμείο Επιχειρηματικότητας

ΧΕ – Χρηματοοικονομικά Εργαλεία

Γενική Εισαγωγή

Όταν κανείς έρχεται αντιμέτωπος για πρώτη φορά με τα Χρηματοοικονομικά Εργαλεία (ΧΕ) για τη βελτίωση της πρόσβασης των Ελληνικών Μικρομεσαίων Επιχειρήσεων (ΜΜΕ) σε πηγές χρηματοδότησης στρέφεται προς τους υποψήφιους επιχειρηματίες που ενδιαφέρονται να ενταχθούν σε αυτές τις δράσεις κι έτσι να ξεπεράσουν τις δυσκολίες χρηματοδότησης με την στήριξη του δημοσίου, που εμφανίζεται εδώ σαν αρωγός της επιχειρηματικής προσπάθειας. Φυσικά, αυτοί οι υποψήφιοι είναι σημαντικοί δρώντες στο σχήμα που θα εξετάσουμε, όπως επίσης σημαντικό ρόλο παίζουν και αυτοί που σχεδιάζουν τις δράσεις, αλλά και αυτοί που τις χρηματοδοτούν. Αποδεικνύεται όμως ότι ο κεντρικός δρων στο εξεταζόμενο κύκλωμα δεν είναι κανένας από τους παραπάνω.

Η αρχική υποψία για κάτι τέτοιο γεννιέται από την αντίφαση που ξεσπάει όταν το δημόσιο θέλει να λύσει προβλήματα που το ίδιο συνεχίζει να προκαλεί. Με άλλα λόγια, η ενίσχυση της επιχειρηματικότητας¹ εμφανίζεται ως αναγκαία επειδή το περιβάλλον είναι δύσκολο για την έναρξη ή συντήρηση μιας επιχείρησης καθώς επηρεάζεται από ένα πλέγμα πολιτικών (φορολογικής, αδειοδότησης, χωροθέτησης δραστηριοτήτων και χρηματοδότησης). Κι όμως, σαν απάντηση δεν έρχεται η αλλαγή του περιβάλλοντος αυτού παρά η ένταξη του επιχειρηματία σε ένα πρόγραμμα παροχής Δανειακού κεφαλαίου (Δ), με την προϋπόθεση μάλιστα να είναι βιώσιμη η επιχείρηση! Εδώ πρόκειται για ένα κυκλικό πρόβλημα χωρίς λύση, εκτός αν το αρχικό ερώτημα δεν ήταν αυτό που υποτέθηκε.

Εξάλλου το θέμα παρουσιάζει και θεωρητικές δυσκολίες. Γιατί το κράτος να παρέμβει στην αγορά, επηρεάζοντας τους όρους του ανταγωνισμού, έστω και στο κανονιστικό πλαίσιο των κρατικών ενισχύσεων της ΕΕ, και εκτρέποντας τις τάσεις για γενική ή μερική ισορροπία; Η πρόβλεψη για ένταξη επιχειρήσεων ανεξαρτήτως κλάδου δεν αλλάζει την ουσία του ερωτήματος. Πώς θα έπρεπε να αξιολογηθεί μια πρωτοβουλία που εξ αρχής προϋποθέτει ότι οι υποψήφιοι πρέπει να είναι βιώσιμοι αλλά παρ' όλ' αυτά χρειάζονται «συστατική επιστολή» από το κράτος για τη λήψη δανείου; Ποιο είναι το κόστος και ποιο το όφελος σε αυτήν περίπτωση; Με άλλα λόγια, ποιος επωμίζεται το κόστος της αποτυχίας;

---

¹ Μια κριτική προσέγγιση της έννοιας της επιχειρηματικότητας δίνεται στο Παράρτημα ΙΙ. Αν δεν υπάρχει άλλη αναφορά, το κείμενο ακολουθεί αυτήν την προσέγγιση.

Η θεωρητική διερεύνηση των ερωτήσεων αυτών, αλλά και η σχετική έρευνα μας αποκάλυψε τον βασικό συντελεστή αυτής της διαδικασίας που δεν είναι άλλος από τον κεφαλαιοκράτη – τράπεζα που είναι έτοιμος να χρηματοδοτήσει μια επιχειρηματική δράση, αν αυτή έχει κάποια εγγύα επιστροφής του κεφαλαίου του. Αυτή η κομβική φιγούρα του κεφαλαιοκράτη επενδυτή εμφανίζεται στο σχήμα μας άμεσα σαν συστατικό στοιχείο όλων των δράσεων του Ταμείου Επιχειρηματικότητας (ΤΕΠΙΧ), ακόμα και αυτών όπου όλο το κεφάλαιο παρέχεται από το τελευταίο, ενώ καθορίζει τελικά το ίδιο το φαινόμενο των δράσεων ενίσχυσης της επιχειρηματικότητας και εξηγεί το ενδιαφέρον εθνικών και υπερεθνικών φορέων για τον μικρό επιχειρηματία, ο οποίος βρίσκεται σε δύσκολη θέση ακριβώς λόγω των πολιτικών των εθνικών και υπερεθνικών φορέων.

Η παρούσα εργασία χωρίζεται σε τέσσερα μέρη. Στο πρώτο αναλύεται το ερώτημα και εξετάζονται τα πιθανά θεωρητικά υποδείγματα που θα μπορούσαν να το απαντήσουν. Το θεωρητικό μέρος συμπληρώνεται από το παράρτημα όπου αναλύεται η έννοια της επιχειρηματικότητας και εκτίθεται η υιοθετούμενη προσέγγιση. Στο δεύτερο μέρος παρουσιάζεται συνοπτικά το πλαίσιο λειτουργίας του ΤΕΠΙΧ με ιδιαίτερη έμφαση στο Εθνικό Ταμείο Επιχειρηματικότητας και Ανάπτυξης (ΕΤΕΑΝ). Το τρίτο μέρος επικεντρώνεται στο ΤΕΠΙΧ, τις δράσεις που αυτό περιλαμβάνει, την συνοπτική παρουσίαση των αποτελεσμάτων αυτών των δράσεων και τα προβλήματα που ανακύπτουν. Το τέταρτο μέρος εκθέτει τις προτάσεις πολιτικής του συγγραφέα για ένα Δημόσιο Σχέδιο Παραγωγής στην υπηρεσία των κοινωνικών αναγκών.

Μέρος I: Θεωρητικό Πλαίσιο

Εισαγωγή

Το βασικό θεωρητικό ερώτημα είναι η αξιολόγηση του ΤΕΠΙΧ ως εργαλείο βελτίωσης της πρόσβασης των Ελληνικών ΜΜΕ σε πηγές χρηματοδότησης, στο πλαίσιο της ακολουθούμενης σε επίπεδο ΕΕ πολιτικής στήριξης των ΜΜΕ. Απαιτείται ανάλυση του ερωτήματος, καθώς αυτό είναι αρκετά σύνθετο. Πρώτον, θα πρέπει να αναλυθεί η διαδικασία της χρηματοδότησης με βασική μέριμνα τόσο την ανάδειξη της ανάγκης, όσο και την πλευρά της πηγής που την παρέχει. Κυρίαρχη έννοια εδώ είναι το δανειακό κεφάλαιο. Δεύτερον, θα πρέπει να αναδειχθούν τα δυνητικά προβλήματα στην αγορά δανειακού κεφαλαίου. Τρίτον, θα εξεταστεί το θεωρητικό πλαίσιο μέσα στο οποίο εντάσσεται η παρέμβαση του κράτους για την επίλυση των παραπάνω προβλημάτων.

Σε αυτήν την εργασία ακολουθώ τη μέθοδο που ο ίδιος ο Μαρξ πρότεινε², ανέπτυξε και εφάρμοσε μαζί με τον Ένγκελς σε όλο τους το έργο και που μπορεί να βρεθεί σε μια σειρά εγχειριδίων με διάφορα ονόματα όπως διαλεκτικός υλισμός (Politzer (1976), Tsagolon (1978)) και συστηματική παρουσίαση (Fleetwood, 2000), για να αναφέρω δύο. Στην ουσία η μέθοδος αυτή είναι ένα μείγμα διαλεκτικής και ιστορικού υλισμού. Τα βασικά στοιχεία της μεθόδου που μας είναι χρήσιμα και γι' αυτήν την μελέτη έχουν παρουσιαστεί στο Λαμπρινίδης (2013). Εδώ παρουσιάζονται πολύ συνοπτικά.

Η μελέτη των πραγματικών φαινομένων ξεκινάει με την παρατήρηση του συγκεκριμένου, το οποίο το αναλύει και μέσω της αφαίρεσης καταλήγει σε απλές (αφηρημένες) οικονομικές κατηγορίες. Οι οικονομικές κατηγορίες είναι επιστημονικές αφαιρέσεις που εκφράζουν συγκεκριμένες σχέσεις παραγωγής. Παρ' όλ' αυτά, μόλις

---

² Είναι αξιοσημείωτο ότι υπάρχει μόνο μια περίπτωση όπου ο Μαρξ δημοσίευσε τις απόψεις του για τη μέθοδο της πολιτικής οικονομίας, στο έργο Αντι-Ντίρινγκ (Engels, 1978 [1894]), σε ένα κεφάλαιο με τίτλο «Αντικείμενο και Μέθοδος». Υπάρχει άλλο ένα σημείωμα για τη μέθοδο της πολιτικής οικονομίας που δεν προοριζόταν για δημοσίευση στα (Marx, 1980 [1857-8]). Συνεπώς, πολλοί συγγραφείς προσπάθησαν να εισαγάγουν τον αναγνώστη στη μέθοδο του Μαρξ. Εδώ έχουν ληφθεί υπόψη τα έργα των Politzer (1976), Tsagolon (1978), Foley (1986), Fleetwood (2000) και Milonakis & Fine (2009).

αυτές οι κατηγορίες εδραιώνονται, πρέπει να γίνει σύνθεση ώστε τα πραγματικά φαινόμενα να ανακατασκευαστούν, κρατώντας μόνο εκείνα τα στοιχεία που αποτελούν μια λογική συνέχεια. Η διαδικασία της λογικής ανακατασκευής ακολουθεί τους νόμους της διαλεκτικής, δηλαδή το νόμο της εξέλιξης, το νόμο των ποσοτικών συσσωρεύσεων που οδηγούν σε ποιοτικό άλμα και το νόμο της ενότητας των αντιθέσεων. Σημαντικό στοιχείο της ανασύνθεσης είναι λοιπόν το ιστορικό πλαίσιο στην εξέλιξη του, οι κομβικές αλλαγές και οι εσωτερικές αντιθέσεις των φαινομένων. Παραπέρα ανάλυση του ζητήματος ξεφεύγει από τις ανάγκες και τα όρια αυτής της μελέτης.

Η ανάλυση των τριών υπο-ερωτημάτων γίνεται με τη σειρά. Από την παρουσίαση σε αυτό το μέρος θα αναδειχθεί η θεωρητική πολυπλοκότητα του θέματος και θα μουν οι θεωρητικές βάσεις για τα επόμενα μέρη.

Τοκοφόρο ή δανειακό κεφάλαιο: έννοια, ζήτηση και προσφορά

Το κεφάλαιο παίρνει πολλές μορφές³ που εναλλάσσονται σε μια κυκλική διαδικασία. Οι πιο γνωστές μορφές είναι η χρηματική (X), η παραγωγική (Π), η εμπορευματική (Ε) και η τοκοφόρα ή δανειακή (Δ). Μια τυπική και πολύ σύντομη αναπαράσταση του κύκλου των μεταμορφώσεων του κεφαλαίου ξεκινάει από το X, το οποίο μεταμορφώνεται σε Μέσα Παραγωγής και Εργατική Δύναμη, που από κοινού και στην ένωσή τους αποτελούν το Π, παράγοντας ένα τελικό προϊόν που παίρνει τη μορφή του εμπορεύματος (Ε), δηλαδή έχει παραχθεί για να πωληθεί και να καταναλωθεί από άλλους. Το Ε είναι μεγαλύτερο αξιακό μέγεθος από το αρχικό X γιατί περιλαμβάνει την υπεραξία, το προϊόν της υπερεργασίας. Για να μετουσιωθεί όμως η υπεραξία σε κέρδος το Ε πρέπει να «πραγματοποιηθεί» σαν τιμή, δηλαδή πρέπει να φτάσει στα χέρια ενός τελικού ιδιοκτήτη, ανεξαρτήτως μεσαζόντων, ο οποίος θα καταβάλει την ονομαστική τιμή σε κάποια μορφή χρήματος. Το χρήμα αυτό ($X' = X +$

---

³ Επισημαίνεται ότι κεφάλαιο και χρήμα είναι δύο διακριτές οικονομικές κατηγορίες που δεν πρέπει επουδενί να συγχέονται. Η επισήμανση γίνεται γιατί οι δύο κατηγορίες μοιράζονται κάποιες κοινές μορφές. Από αυτήν τη σύγχυση προκύπτει ο παραλογισμός «τιμή του χρήματος» που, από μια άποψη, είναι ανάλογη έκφραση με το «κίλο του βάρους». Για τις μορφές του χρήματος, βλ. (Λαμπρινίδης, 2013) (Labrinidis, 2014). Για τις μορφές του κεφαλαίου, το παρόν τμήμα βασίζεται κυρίως στον Μαρξ (1979 [1885]) και στον Λαπαβίτσα (Lapavitsas, 2013).

χ , όπου χ :κέρδος⁴) επιστρέφει στον κεφαλαιοκράτη για να ξεκινήσει ένα νέο κύκλο. Από τον παραπάνω κύκλο προκύπτουν οι συνθήκες δημιουργίας και προσφοράς δανειακού κεφαλαίου Δ , αλλά ταυτόχρονα και οι συνθήκες ζήτησής του. Σε αυτές θα επικεντρωθούμε.

Σχετικά με τη δημιουργία Δ , αυτή προκύπτει από δύο ποιοτικά διαφορετικά κανάλια με πολλά παρακλάδια το καθένα. Το πρώτο αφορά στην υπεραξία χ που επιστρέφει, αλλά δεν καταναλώνεται άμεσα, και από το εισόδημα (μισθό) του εργάτη που εισπράττεται όλο μαζί, αλλά δεν δαπανάται αυτόματα. Τα παρακλάδια εδώ αφορούν στους λόγους για τους οποίους δεν καταναλώνεται άμεσα ο μισθός και η υπεραξία. Και οι δύο περιπτώσεις οδηγούν στην δημιουργία λιμναζόντων ποσών χρήματος που συλλέγονται από τις τράπεζες. Σχηματικά, αυτό το κανάλι εκφράζεται με το άνοιγμα (ή «γέμισμα») ενός τραπεζικού λογαριασμού από τον κεφαλαιοκράτη ή τον εργάτη.

Το δεύτερο κανάλι αφορά στην πιστωτική επέκταση, δηλαδή στην δημιουργία Δ που βασίζεται στην πίστη ότι ο κύκλος του κεφαλαίου θα πραγματοποιηθεί, ο κεφαλαιοκράτης θα εισπράξει X' ($=X+\chi$) κι έτσι θα γίνει δυνατή η αποπληρωμή του κεφαλαίου (X) και του τόκου (μέρος του χ). Εδώ δεν εξετάζουμε τα δάνεια προς μη κεφαλαιοκράτες (πχ εργάτες) ή για μη μετατροπή σε κεφάλαιο αλλά για κατανάλωση, έστω κι από κεφαλαιοκράτες. Αφενός δεν είναι κυρίαρχα στην ελληνική οικονομία, κι αφετέρου και σημαντικότερο, η παρούσα εργασία αφορά στην χρηματοδότηση επιχειρήσεων για την παραγωγή κέρδους μέσω της επιχειρηματικής τους δραστηριότητας.

Η πιστωτική επέκταση γίνεται κυρίως από τις τράπεζες, αλλά όχι αποκλειστικά. Μάλιστα, η πρώτη μορφή πιστωτικής επέκτασης είναι η εμπορική πίστη που αναπτύσσεται ανάμεσα στους κεφαλαιοκράτες. Αυτή η επέκταση βρίσκεται στη βάση και πυροδοτεί την τραπεζική πίστη (Itoh & Laravitsas, 1999). Τα παρακλάδια εδώ αφορούν στους λόγους για τους οποίους ζητείται το Δ και θα εξεταστούν αναλυτικά παρακάτω. Σχηματικά, αυτό το κανάλι εκφράζεται με την έκδοση μιας επιταγής, το

---

⁴ Η μετατροπή της υπεραξίας σε κέρδος, η δημιουργία του μέσου ποσοστού κέρδους, καθώς και η ανάλυση του τελευταίου στις διάφορες κατηγορίες του ξεφεύγουν κατά πολύ από τα όρια αυτής της εργασίας, αν και μια εις βάθος θεωρητική προσέγγιση του θέματος θα έπρεπε να περιλαμβάνει κι αυτές τι κατηγορίες. Ο αναγνώστης μπορεί να δει σχετικά με το θέμα το έργο του Μαρξ (1978, pp. 39-95, 179-253, 356-383, 427-493).

«γέμισμα» από την τράπεζα ενός τραπεζικού λογαριασμού στο όνομα ενός κεφαλαιοκράτη, το άνοιγμα ενός λογαριασμού όψεως και η έκδοση καρνέ επιταγών, η πρόωρη εξόφληση («σπάσιμο») μιας επιταγής.

Η ζήτηση Δ εδράζεται στους λόγους που αναγκάζουν τον κεφαλαιοκράτη να το δανειστεί και οι οποίοι είναι εγγενείς της κεφαλαιοκρατικής παραγωγής και κυκλοφορίας. Οι περισσότεροι λόγοι σχετίζονται με τον χρόνο (κυκλοφορίας του E , λειτουργίας του Π , επιστροφής του πάγιου κεφαλαίου, δηλαδή απόσβεσης κλπ). Για παράδειγμα, αν ο χρόνος κυκλοφορίας του E είναι μεγαλύτερος από τον χρόνο λειτουργίας του Π , έστω διπλάσιος, αυτό σημαίνει ότι ο κεφαλαιοκράτης θα πρέπει να έχει δύο X , αφού θα πρέπει να ξεκινήσει ένα δεύτερο κύκλο παραγωγής πριν έχει επιστρέψει το X' από τον πρώτο κύκλο. Σε αυτήν την περίπτωση εμπίπτει ως επί το πλείστον η ζήτηση για το λεγόμενο «κεφάλαιο κίνησης». Εδώ περιλαμβάνεται και η περίπτωση αλλαγών στο χρόνο κυκλοφορίας του E λόγω δυσχερειών στην αγορά που εκφράζονται, ας πούμε, με επιμήκυνση του μέσου χρόνου λήξης των επιταγών.

Μια δεύτερη περίπτωση που αξίζει να σημειωθεί είναι αυτή όπου ο κεφαλαιοκράτης κάνει μια επένδυση σε πάγιο κεφάλαιο. Γι' αυτήν έχει δύο επιλογές: να αποθησαυρίσει ένα μέρος του χ , μέχρι να μαζέψει το αναγκαίο ποσό ή να δανειστεί το ποσό αυτό σαν Δ , το οποίο θα αποπληρώσει στο μέλλον. Στην πρώτη περίπτωση, αποθησαυρίζει το χ δημιουργώντας έτσι μια πηγή για Δ και μπορεί πράγματι να δανείσει το ποσό αυτό σε κάποιον άλλον κεφαλαιοκράτη που το χρειάζεται άμεσα ή στην τράπεζα, αποκομίζοντας τόκο. Στη δεύτερη περίπτωση, επωμίζεται την πληρωμή τόκου, αλλά έχει την προοπτική ακόμα μεγαλύτερου χ .

Μια ειδική υποπερίπτωση της προηγούμενης είναι αυτή του πρώτου κύκλου του κεφαλαίου (έναρξη επιχείρησης). Μια δεύτερη υποπερίπτωση είναι αυτή της συγκεντροποίησης ή, με συμβατικούς όρους, της εξαγοράς, συνήθως επιθετικής, στην πορεία δημιουργίας ενός ολιγοπωλίου ή μονοπωλίου. Τέλος, ποιοτικά ίδια είναι η περίπτωση αύξησης της παραγωγής και άρα του λειτουργούν Π είτε λόγω ανοίγματος νέας αγοράς στο εξωτερικό ή λόγω αύξησης του κύκλου εργασιών στο εσωτερικό.

Η τρίτη περίπτωση είναι πιο γενική και αφορά στην αναρχία της παραγωγής, στον ανταγωνισμό και ιδιαίτερα στην κατανομή ανάμεσα στην παραγωγή μέσω παραγωγής (υποκατηγορία I) και μέσω συντήρησης (υποκατηγορία II). Κινητήριο μοχλός στον κεφαλαιοκρατικό τρόπο παραγωγής είναι η επιδίωξη του μεγαλύτερου δυνατού κέρδους κι όχι η ικανοποίηση των αναγκών και της ζήτησης. Συνέπεια αυτού του θεμελιώδους κινήτρου είναι η συνεχής είσοδος και έξοδος επιχειρήσεων από ένα

κλάδο ή μια αγορά. Ιδιαίτερα η κίνηση της πλημμυρίδας ενισχύει την ανάγκη για πίστη, δεδομένου ότι η αγορά κατακλύζεται από E και ο χρόνος πραγματοποίησής του αυξάνεται. Μάλιστα, η πρόσβαση στην πίστη είναι βασικό στοιχείο επιβίωσης και επίτευξης είτε μεγαλύτερου ποσοστού κέρδους ή μεγαλύτερου κέρδους, αναλόγως τον κλάδο και την αγορά.

Σημειώστε ότι ο κεφαλαιοκράτης δεν είναι απαραίτητο να δανειστεί όλο το X, αλλά μόνο ένα μέρος του. Αυτήν την σημαντική παρατήρηση κάνει ο Λαπαβίτσας (Laravitsas, 2013) για να ισχυριστεί την δημιουργία πρόσθετου κέρδους από τον κεφαλαιοκράτη μέσω μόχλευσης και την εξάπλωση της χρηματιστικοποίησης σε όλους τους τομείς της οικονομίας.

Το Δ είναι λοιπόν χρήμα που δίνεται σε άλλον για να το λειτουργήσει σαν X. Η λειτουργία του Δ σαν X είναι απαραίτητη γιατί αλλιώς δεν θα παραχθεί και πραγματοποιηθεί το E και δεν θα παραχθεί κέρδος με αποτέλεσμα να μην είναι δυνατή η αποπληρωμή ούτε του τόκου, αλλά ούτε και του Δ.

Είναι αντιληπτό συνεπώς ότι η αγορά Δ έχει ένα ιδιότυπο ρίσκο. Και είναι ιδιότυπο γιατί δεν εξαρτάται από τις συνθήκες και τους όρους σύναψης της συμφωνίας μεταβίβασης του Δ και της μετατροπής του σε X, αλλά με την εξέλιξη του X, από 'κει και ύστερα. Μάλιστα, το ρίσκο αυτό είναι διπλό. Η πρώτη απ' όλες τις απόψεις πλευρά είναι αυτή που παρουσιάστηκε παραπάνω, ότι δηλαδή το Δ θα μετατραπεί σταδιακά σε X, Π και τελικά σε E, και για αυτήν έχουν αναπτυχθεί τεχνικές παρακολούθησης και ελέγχου, ακόμα και με την τμηματική καταβολή του Δ, τον έλεγχο των δαπανών κλπ. Η δεύτερη πλευρά αφορά στην περίπτωση που ο κεφαλαιοκράτης πράγματι μετατρέπει το Δ σε X, Π και τελικά σε E, αλλά για κάποιο λόγο δεν επιστρέφει το X αυξημένο, δηλαδή αποτυγχάνει να κλείσει ο κύκλος του κεφαλαίου. Το πρόβλημα μπορεί να εμφανιστεί στην πρώτη-πρώτη πράξη μετατροπής του X σε Π, στην λειτουργία του Π και την παραγωγή του προϊόντος, στην κυκλοφορία ή στην πραγματοποίηση του E. Μπορεί να προκύψει από πηγές που ελέγχει ο κεφαλαιοκράτης ή από πηγές που είναι πέρα από τον έλεγχό του και συνεπώς αυτός μπορεί να μην φέρει καμιά ευθύνη για την αποτυχία. Το ρίσκο αυτό είναι συστημικό και σχετίζεται με την αναρχία στην παραγωγή.

Η κυρίαρχη οικονομική θεωρία έχει υπόρρητα υιοθετήσει πλήρως τη μαρξική θεώρηση σε αυτό το σημείο με τα θεωρήματα του ηθικού κινδύνου και της δυσμενούς επιλογής. Μια καλή αποτύπωση του ζητήματος, σχετική με τη συζήτηση που αναπτύσσεται εδώ, δίνεται από τον Romer (2006, p. 401)

«[...] οι πραγματικές αγορές κεφαλαίου δεν είναι τέλειες. Η ασύμμετρη πληροφόρηση μεταξύ δανειστών και δανειοληπτών, συνδυασμένη με την αποφυγή κινδύνου ή με την περιορισμένη ευθύνη, καθιστά ανέφικτο το πρώτο καλύτερο αποτέλεσμα. Η παρουσία της αποφυγής κινδύνου ή της περιορισμένης ευθύνης, σημαίνει ότι συνήθως οι δανειζόμενοι δεν επωμίζονται το πλήρες κόστος των πραγματικά κακών αποτελεσμάτων των επενδύσεών τους. Όμως, εάν οι δανειζόμενοι έχουν ασφαλισθεί εν μέρει έναντι των άσχημων αποτελεσμάτων, έχουν κίνητρο να επωφεληθούν από την ασύμμετρη πληροφόρηση μεταξύ των ίδιων και των δανειστών τους, δανειζόμενοι μόνο εάν γνωρίζουν ότι τα προγράμματά τους είναι ριψοκίνδυνα (δυσμενής επιλογή) ή αναλαμβάνοντας τον κίνδυνο των προγραμμάτων που πραγματοποιούν (ηθικός κίνδυνος). [...] Συνεπώς, υπάρχει γενικά μικρότερη επένδυση, και μικρότερη αποδοτική επένδυση, όταν αυτή χρηματοδοτείται εξωτερικά αντί να χρηματοδοτείται από κεφάλαια που ανήκουν στους ίδιους τους επιχειρηματίες».

Συνοψίζοντας, για κάθε κύκλο του κεφαλαίου κάθε επιχείρησης απαιτείται X . Ο κεφαλαιοκράτης μπορεί να είναι ιδιοκτήτης του χρήματος και να μετατρέπει άμεσα το χρήμα του σε X . Υπάρχουν όμως πολλές συνθήκες εγγενείς στον κεφαλαιοκρατικό τρόπο παραγωγής που τον υποχρεώνουν να δανείσει και να δανειστεί, να μετατρέψει δηλαδή το χρήμα του σε Δ ή να ζητήσει Δ . Η συνεχής κύκλιση του κεφαλαίου δημιουργεί από τη μία εκροή χρήματος που λιμνάζει και μπορεί να μετατραπεί εκ νέου σε Δ (αν δεν αποθησαυριστεί σε σεντούκια και κρύπτες), κι από την άλλη δημιουργεί ζήτηση χρήματος για την έναρξη ή την συμπλήρωση ενός κύκλου του κεφαλαίου. Το χρήμα σε αυτές τις περιπτώσεις γίνεται εμπόρευμα το ίδιο και γι' αυτό και μόνο μπορεί να έχει τιμή. Τιμή του εμπορεύματος αυτού είναι το επιτόκιο (τ).

Με την έννοια λοιπόν «χρηματοδότηση των επιχειρήσεων» εννοείται η εμφάνιση X , δηλαδή του κεφαλαίου με τη μορφή του χρήματος στην αρχή της κύκλυσής του. Από μόνη της η χρηματοδότηση δεν αποκαλύπτει αν το X ανήκε στον κεφαλαιοκράτη ή αν αυτός το δανείστηκε. Βέβαια, όταν η χρηματοδότηση εμφανίζεται ως πρόβλημα τότε εννοείται ότι αναφέρεται στην περίπτωση ανάγκης Δ για την πλήρη ή μερική κάλυψη του X . Η κάλυψη αυτή μπορεί να γίνει από την τράπεζα ή από τους μεμονωμένους κατόχους λιμναζόντων ποσών χρήματος, μέσω της χρηματαγοράς (κυρίως Χρηματιστήριο).

Προβλήματα στην αγορά δανειακού κεφαλαίου

Τα προβλήματα της αγοράς Δ προκύπτουν αβίαστα από την ανάλυση του προηγούμενου μέρους. Πέρα από τη σύνοψή τους, σε αυτό το μέρος θα γίνει άρση

τριών βασικών υπόρρητων υποθέσεων του προηγούμενου μέρους, ότι δηλαδή η οικονομία είναι κλειστή, ότι η οικονομία βρίσκεται στην φάση της ανόδου και ότι το μέγεθος της επιχείρησης δεν παίζει κάποιο ρόλο. Θα εξετάσουμε εδώ σύντομα πώς επηρεάζει την αγορά Δ η συμμετοχή στην παγκόσμια αγορά, η ύπαρξη συνθηκών κρίσης ή ύφεσης και το (σχετικά μικρό) μέγεθος της επιχείρησης.

Τα προβλήματα στην αγορά Δ μπορεί να προκύψουν αφενός από την έλλειψη επαρκούς προσφοράς ή ζήτησης Δ και αφετέρου από την μη επιστροφή του X, δηλαδή από προβλήματα στον κύκλο του κεφαλαίου. Σε τελευταία ανάλυση, οι δύο αυτές πηγές προβλημάτων συνδέονται.

Τα προβλήματα προσφοράς σε περίοδο ανόδου αφορούν αποκλειστικά στη μη επαρκή ανάπτυξη του χρηματοπιστωτικού συστήματος της εν λόγω οικονομίας που, είτε δεν μπορεί να συγκεντρώσει τα λιμνάζοντα ποσά χρήματος, ή δεν μπορεί να διαχειριστεί επαρκώς το ρίσκο της πιστωτικής επέκτασης, ή και τα δύο. Σε ορισμένες περιπτώσεις, που δεν μας αφορούν εδώ, μπορεί να προκύπτουν και από τον περιορισμό του χρηματοπιστωτικού συστήματος από το κράτος.

Τα σημαντικότερα προβλήματα ζήτησης Δ προέκυψαν στον ανεπτυγμένο καπιταλισμό μετά τη δεκαετία του 1970 από τη συσσώρευση μεγάλων ποσών χρήματος από τις επιχειρήσεις που επέτρεπε την ιδιοχρηματοδότηση. Μια άλλη σημαντική εξέλιξη ήταν η ανάπτυξη των χρηματαγορών και ο δανεισμός των επιχειρήσεων κατευθείαν από τους ιδιώτες (κυρίως κεφαλαιοκράτες, αλλά και εργάτες) οι οποίοι διέθεταν λιμνάζοντα ποσά χρήματος. Η άμεση αυτή σύνδεση παράκαμψε την τράπεζα. Στην Ελλάδα οι εξελίξεις αυτές είχαν ιδιορρυθμίες, καθυστερήσεις και κλαδική διαφοροποίηση. Γενικά πάντως, ελλιπής ζήτηση Δ σε περίοδο οικονομικής ανόδου σημαίνει εξ ορισμού ότι οι επιχειρήσεις έχουν ίδιους πόρους ή δυνατότητα άμεσης πρόσβασης σε X.

Η συμμετοχή στην παγκόσμια αγορά μπορεί να επιτείνει τα προβλήματα προσφοράς και ζήτησης Δ. Η εγχώρια προσφορά μπορεί να στραφεί σε πιο επικερδείς αγορές, όπου δηλαδή το επιτόκιο είναι μεγαλύτερο ή όπου το ρίσκο είναι πιο εύκολα διαχειρίσιμο. Αν η διεθνής προσφορά δεν είναι τέτοια που να καλύψει αυτήν την πτώση, τότε προκύπτει συνολική πτώση της προσφοράς στην εγχώρια αγορά. Από την άλλη, η εγχώρια ζήτηση μπορεί να απευθυνθεί στη διεθνή αγορά, αν βρει εκεί καλύτερους όρους, δηλαδή καλύτερο επιτόκιο και ελαστικότερη επιτήρηση. Αν δεν αναπληρωθεί η πτώση της ζήτησης στην εγχώρια αγορά από διεθνή ζήτηση, τότε η

συνολική εγχώρια ζήτηση μειώνεται. Η πτώση της ζήτησης και της προσφοράς αλληλοεπιδρούν σε μια διαδικασία σπινάλ.

Η κρίση εμφανίζεται στην αγορά μέσα από την μη πραγματοποίηση E , την επακόλουθη αθέτηση πληρωμής, την συρρίκνωση της πίστης και τον αποθησαυρισμό του χρήματος. Τα επιτόκια της αγοράς ανεβαίνουν, τα κέρδη εξανεμίζονται και μαζί τους τα μερίσματα, ενώ το ρίσκο εκτοξεύεται. Η προσφορά κατακρημνίζεται, ενώ η ζήτηση εκτοξεύεται, με σκοπό όμως τη μετατροπή του Δ σε χρήμα, και συγκεκριμένα σε μέσο πληρωμής προηγούμενων υποχρεώσεων, και όχι σε X . Στην κρίση, η διάκριση χρήματος και κεφαλαίου είναι θεμελιώδους σημασίας.

Σε όλες τις περιπτώσεις που εξετάστηκαν, το μέγεθος της επιχείρησης είναι καθοριστικής σημασίας, όχι τόσο πολύ για την συνολική κύκλιση του κεφαλαίου, ή αλλιώς για την αναπαραγωγή και κυκλοφορία του συνολικού κοινωνικού κεφαλαίου, αλλά κυρίως για την ίδια την επιχείρηση. Σε περίοδο ανόδου, ακόμα και στα πλαίσια μιας κλειστής οικονομίας, η μικρή επιχείρηση δεν έχει την επιλογή να απευθυνθεί στην χρηματαγορά, τα δίκτυα της εμπορικής πίστης είναι πιο στενά και η πιθανότητα να μην πετύχει ο κύκλος του κεφαλαίου ανεβάζει το ρίσκο. Για όλους αυτούς τους λόγους, η μικρή επιχείρηση αντιμετωπίζει υψηλότερα επιτόκια και δυσκολότερη πρόσβαση στην αγορά Δ . Εξάλλου, οι μικρές επιχειρήσεις έχουν μικρότερους ίδιους πόρους. Με δοσμένη τη μέση τεχνική και οργανική σύνθεση ενός κλάδου, αντιμετωπίζουν εξ ορισμού μεγαλύτερης διάρκειας αποσβέσεις. Η καταφυγή σε χαμηλότερη οργανική σύνθεση τους επιτρέπει να αποκομίζουν ένα σχετικά μεγαλύτερο ποσοστό κέρδους και να επιβιώνουν, αλλά δεν τους επιτρέπει να διεκδικήσουν μεγαλύτερο μερίδιο αγοράς.

Η ένταξη στην παγκόσμια αγορά δυσχεραίνει αντικειμενικά τη θέση της μικρής επιχείρησης στην αγορά Δ . Η δυνατότητά της να προσφύγει στη διεθνή αγορά Δ είναι μηδαμινή, ενώ δεν επωφελείται από τη διεθνή προσφορά Δ στη χώρα, καθώς αυτή κατευθύνεται στις επιχειρήσεις που μπορούν να δώσουν εγγυήσεις μετατροπής του Δ σε X και επιτυχούς κυκλώματος του κεφαλαίου. Αλλά και η εγχώρια προσφορά στερεύει για τις μικρές επιχειρήσεις. Αν μια τράπεζα θέλει να κάνει πιστωτική επέκταση, αφού έχει εξαντλήσει τα δάνεια σε μεγάλες εγχώριες επιχειρήσεις μπορεί πλέον να επιλέξει μια μεγάλη επιχείρηση του εξωτερικού, παρά μια μικρή του εσωτερικού. Έτσι λοιπόν, το άνοιγμα της αγοράς Δ αντικειμενικά χειροτερεύει τόσο την πρόσβαση και τους όρους, όσο και το επιτόκιο που αντιμετωπίζει μια μικρή επιχείρηση.

Από την πλευρά της τράπεζας, το άνοιγμα της αγοράς δημιουργεί ανταγωνισμό από ξένες τράπεζες στην προσφορά Δ στις μεγάλες εγχώριες επιχειρήσεις και γενικά στα δάνεια μικρού ρίσκου.

Με το ξέσπασμα της κρίσης, τα πράγματα γίνονται δραματικά για την μικρή επιχείρηση, αλλά δυσκολεύουν αρκετά και για την τράπεζα. Σε όλα τα παραπάνω, η γενική πτώση του ποσοστού κέρδους οδηγεί μεγάλες επιχειρήσεις σε κλάδους ή σε αγορές που πριν δεν είχαν ενδιαφέρον. Επιπλέον, ο ανταγωνισμός αυξάνεται. Οι επιχειρήσεις που έχουν την δυνατότητα να αυξήσουν την οργανική τους σύνθεση πέρα από το μέση οργανική σύνθεση αποκομίζουν υπερκέρδη και μεγαλύτερο μερίδιο της αγοράς⁵. Για αυτήν την αύξηση, η πρόσβαση στην αγορά Δ είναι κομβική.

Ενίσχυση της αγοράς δανειακού κεφαλαίου προς ΜΜΕ από το κράτος: θεωρητικό πλαίσιο

Σε αυτό το μέρος διερευνούμε το θεωρητικό υπόβαθρο της παρέμβασης του κράτους για την ενίσχυση της αγοράς Δ. Ως κράτος νοείται εδώ κάθε φορέας, υπερεθνικός, εθνικός ή τοπικός.

Η εξέλιξη των οικονομικών θεωριών στο μακροοικονομικό επίπεδο ή την πολιτική οικονομία δεν είναι ζητούμενο αυτής της εργασίας. Παρ' όλ' αυτά, είμαστε υποχρεωμένοι να παρουσιάσουμε σύντομα τις υποθέσεις μερικών σχολών σκέψης που θα μας απασχολήσουν παρακάτω. Μια σχετικά πλήρης αναφορά θα έπρεπε να λάβει υπόψη τουλάχιστον 9 σχολές σκέψης⁶ όπως εξελίχθηκαν πάνω στις βάσεις της Κλασσικής Πολιτικής Οικονομίας των Smith, Ricardo και Marx⁷. Ονομαστικά αυτές περιλαμβάνουν την Κλασσική ή Οριακή Σχολή, όπως διαμορφώθηκε από τους Walras,

---

⁵ Εμφανίζεται βέβαια και η αντίθετη τάση. Το κλείσιμο επιχειρήσεων ανεβάζει τη μέση οργανική σύνθεση στον κλάδο, αφού αυτή καθορίζεται πλέον από αυτές που επιβιώνουν, οι οποίες είναι συνήθως αυτές με τη μεγαλύτερη οργανική σύνθεση. Η τάση αυτή ευθύνεται για την πτώση των τιμών στην κρίση με όλους τους άλλους όρους σταθερούς.

⁶ Εδώ δεν γίνεται καν αναφορά στα Θεσμικά και Νέο-θεσμικά Οικονομικά, τα Φεμινιστικά Οικονομικά και άλλες σχολές.

⁷ Μια εξαιρετική έκθεση της ιστορίας οικονομικών θεωριών παραθέτει ο Rubin (1979). Η παρουσίαση που ακολουθεί βασίζεται επίσης στους Heilbroner, (1999), Screpanti και Zamagni (2003) καθώς και σε έργα των διάφορων συγγραφέων που ανήκουν στη μία ή την άλλη σχολή.

Marshall και Pigou⁸. Τομή σε αυτή τη σχολή έκανε ο Keynes με τη Γενική του Θεωρία (Keynes, 1973 [1936]). Ακολούθησαν τέσσερις αναθεωρητικές σχολές προς διάφορες κατευθύνσεις. Συγκεκριμένα, ο Μονεταρισμός (κύριοι εκπρόσωποι οι Friedman, Metzger, Laider) και τα Νέα Κλασσικά Οικονομικά (New Classical Economics: Lucas, Barro, Sargent, Prescott, Wallace) από τη μία προσπάθησαν να αναβιώσουν την Κλασσική Θεωρία. Η Νεοκλασική Σύνθεση (Neoclassical-Keynesian Economics: Hicks, Samuelson, Solow, Tobin, Clower) και τα μετα-Κεϋνσιανά Οικονομικά (post-Keynesian Economics: Kalecki, Robinson, Kaldor, Sraffa, Davidson) από την άλλη προσπάθησαν να ενσωματώσουν την παρέμβαση του Keynes. Τέλος, δύο πιο πρόσφατες εξελίξεις επιχείρησαν να λύσουν προβλήματα στις υποθέσεις των δύο βασικών παραπάνω γραμμών (σχηματικά: κλασικής και Κεϋνσιανής προέλευσης υποθέσεις), και έτσι προέκυψαν αντίστοιχα οι σχολές Real-Business Cycles (Kydland, Prescott, Long, Plosser) και New-Keynesian Economics (Akerlof, Stiglitz, Romer, Mankiew, Blanchard, Phelps κá)⁹. Παράλληλα με τις παραπάνω σχολές, αναπτύχθηκε η Μαρξιστική Θεωρία με θεμελιωτές τους Μαρξ, Ένγκελς και Λένιν.

Αν έπρεπε να ονοματίσουμε μια από τις παραπάνω σχολές σαν κυρίαρχη, τότε αυτή θα ήταν η Νέα Νεοκλασική Σύνθεση (βλέπε ειδικό τεύχος του American Economic Review, Μάιος 1997). Επειδή όμως σε διάφορα επιμέρους ζητήματα κυριαρχούν άλλες σχολές, θα σταθούμε στις κυρίαρχες υποθέσεις. Μια βασική διαχωριστική γραμμή είναι η πίστη (ή αμφισβήτηση) της αυθόρμητης τάσης για ισορροπία στην αγορά, είτε αυτή είναι γενική, είτε μερική. Μια άλλη μορφή της ίδιας υπόθεσης, ίσως πιο γνωστή, είναι η υπόθεση του τέλει ανταγωνισμού. Τα υποδείγματα που βασίζονται στην ισορροπία απορρίπτουν παρεμβάσεις από παράγοντες εκτός της αγοράς καθώς αυτές αλλοιώνουν την τάση και τελικά οδηγούν σε ανισορροπία, αντίστοιχα γενική ή μερική.

Συγκεκριμένα, το laissez-faire είναι βασική πρόταση πολιτικής που προκύπτει χωρίς αστερίσκους και προϋποθέσεις από την Κλασσική Θεωρία, τα Νέα Κλασσικά Οικονομικά και τον Μονεταρισμό. Γίνεται αμέσως αντιληπτό ότι σε ένα τέτοιο πλαίσιο, η παρέμβαση οποιουδήποτε φορέα για διάχυση του κόστους ανάδειξης

---

⁸ Ενίοτε, η σχολή αυτή θεωρείται ότι περιλαμβάνει τους Smith, Ricardo, J.S.Mill. Παρ' όλ' αυτά, οι θεωρητικοί αυτοί απέρριπταν τον μεθοδολογικό ατομικισμό και είχαν στη βάση τους την ταξική θεώρηση της καπιταλιστικής οικονομίας. Οι τάξεις ήταν οι δρώντες στα σχήματά τους και όχι τα άτομα.

⁹ Μια ενδιαφέρουσα επισκόπηση γι' αυτή τη σχολή παρέχει ο Gordon (1990).

επικερδών επενδυτικών προτάσεων είναι απαράδεκτη και θα οδηγήσει σε στρεβλώσεις την αγορά. Δεδομένου μάλιστα ότι οι σχολές αυτές ισχυρίζονται ότι υπάρχει τέλεια πληροφόρηση και γνώση¹⁰, η μακροοικονομική πολιτική είναι μη αποτελεσματική και ότι υπάρχει βεβαιότητα, μας επιτρέπει να ισχυριστούμε ότι είναι εντελώς ακατάλληλες για να εξηγήσουν το φαινόμενο που εξετάζουμε.

Μια βελτίωση του παραπάνω υποδείγματος επιχειρήθηκε από την Real-Business Cycles προσέγγιση, που αναφέρεται εδώ για την πληρότητα της έκθεσης. Αυτή βασίζεται σε οικονομικές διακυμάνσεις που δημιουργούνται από επίμονα σοκ στην πλευρά της προσφοράς παρά από μη αναμενόμενα χρηματικά σοκ που συνδέονται με την πλευρά της ζήτησης. Εστιάζει σε μεγάλες τυχαίες διακυμάνσεις στο βαθμό της τεχνολογικής προόδου που οδηγούν σε αντίστοιχες διακυμάνσεις στις σχετικές τιμές. Οι ορθολογικοί δρώντες ανταποκρίνονται σε αυτές τις διακυμάνσεις αλλάζοντας την προσφορά εργασίας και κατανάλωσης. Και αυτή η προσέγγιση ενστερνίζεται τις βασικές κλασσικές υποθέσεις που αναφέρθηκαν πιο πάνω. Θα μπορούσε να είναι πιο σχετική αν επέτρεπε την μετατροπή των διακυμάνσεων από ατομικό πρόβλημα σε συλλογικό.

Η άλλη γραμμή σκέψης που ξεκινά από τον Keynes συνενώνει δύο αντιτιθέμενες προσεγγίσεις του συστήματος της κεφαλαιοκρατικής αγοράς: από τη μία το μηχανισμό των τιμών που οδηγεί στην κατανομή σπάνιων πόρων και από την άλλη την αποτυχία της άορατης χειρός του Smith με τις επιπτώσεις που έχει αυτή η αποτυχία στο προϊόν και την απασχόληση. Ιδιαίτερη έμφαση δίνεται στην αποτυχία του *laissez-faire* και στην κρατική παρέμβαση. Οι Κεϋνσιανές θέσεις για αποτυχία της αγοράς και ακούσια ανεργία σπάνε τα πλαίσια της Βαλρασιανής θεωρίας της γενικής ανταγωνιστικής ισορροπίας.

Η εξέλιξη των παραπάνω ιδεών από τις σχολές της Νεοκλασικής-Κεϋνσιανής Σύνθεσης και των Νέων Κεϋνσιανών ουσιαστικά ακύρωσαν τις υποθέσεις που θα μπορούσαν να αξιοποιηθούν σε αυτήν την εργασία, επαναφέροντας το *laissez-faire* σαν γενική αρχή, έστω και με προϋποθέσεις, την τέλεια γνώση και τη βεβαιότητα. Και οι δύο προσπάθησαν να βάλουν μικροοικονομικά θεμέλια στη θεωρία του Keynes. Εξάλλου, οι Νέοι Κεϋνσιανοί πριμοδοτούν την νομισματική πολιτική με κανόνες και

---

¹⁰ Παρά την προσθήκη από τον Friedman (1968) της υπόθεσης των προσαρμοσίμων προσδοκιών (*adaptive expectation hypothesis*) το υπόδειγμα εξακολουθεί να είναι εμφανώς ακατάλληλο για την περίπτωσή μας.

όχι τη δημοσιονομική που εξετάζουμε εδώ. Οι μετα-κεϋνσιανοί επιχειρούν να αναβιώσουν την κληρονομιά του Keynes με αρκετές αδυναμίες.

Φαίνεται ότι το επιχείρημα της ατέλειας της αγοράς και της κρατικής παρέμβασης μας επιτρέπει να εντάξουμε το υπό εξέταση φαινόμενο. Μια πιο προσεκτική ανάγνωση όμως δείχνει ότι τα πράγματα δεν είναι έτσι. Τόσο στο Κεϋνσιανό, όσο και στο μετα-κεϋνσιανό πλαίσιο, απορρίπτεται ο νόμος του Say που υπαγορεύει ότι η προσφορά δημιουργεί την ζήτησή της και η εστίαση γίνεται στην τελευταία. Με αυτήν την έννοια, σε αυτό το θεωρητικό πλαίσιο, η δημοσιονομική πολιτική θα οδηγούσε στην τόνωση της ζήτησης και όχι της προσφοράς.

Τι συμβαίνει όμως στην περίπτωση μας; Η ενίσχυση της πρόσβασης των ΜΜΕ επιχειρήσεων σε Δ στοχεύει στην αύξηση της προσφοράς του προϊόντος τους στην αγορά και δεν δημιουργεί καμιά προϋπόθεση για την αύξηση της ζήτησης για αυτό το αυξημένο προϊόν. Μια τέτοια προϋπόθεση θα υπήρχε αν το κράτος δεσμευόταν για την απορρόφηση του προϊόντος ή για την παροχή στοχευμένης καταναλωτικής πίστης για τον ίδιο σκοπό. Καμιά τέτοια πρόβλεψη δεν υπάρχει.

Αν επικεντρωθούμε μόνο στην αγορά Δ , αφήνοντας για μια στιγμή την παραγωγή των ΜΜΕ και την τύχη της, τότε φαίνεται να ευνοείται τόσο η ΜΜΕ που αποκτάει πρόσβαση σε Δ με σχετικά καλύτερους όρους, όσο και η τράπεζα που ξεφορτώνεται σχεδόν όλο το ρίσκο και πετυχαίνει έτσι πολύ μεγαλύτερο κέρδος. Όμως, μια προσεκτικότερη ματιά αποδεικνύει ότι η μεταχείριση είναι ανισότιμη υπέρ της τράπεζας. Εφόσον δεν υπάρχει πρόβλεψη για την απορρόφηση της παραγωγής των ΜΜΕ τότε φαίνεται ότι ενισχύεται σίγουρα μόνο η τράπεζα, αφού αυτή διασφαλίζεται για την επιστροφή των χρημάτων της, ενώ η ΜΜΕ δεν διασφαλίζεται για την επιστροφή του X , ενώ δεν απαλλάσσεται και από την αποπληρωμή του Δ , σε περίπτωση που τα πράγματα δεν πάνε καλά.

Η ανισότιμη μεταχείριση του παρόχου του δανείου και του δανειολήπτη, με τον πρώτο να διασφαλίζει σε μεγάλο βαθμό την επιστροφή του κεφαλαίου του και τον δεύτερο να μην έχει καμιά διασφάλιση επ' αυτού στη συγκεκριμένη μάλιστα οικονομική συγκυρία, είναι κομβική για την αξιολόγηση της κρατικής παρέμβασης *a priori*.

Επιπρόσθετα, οι στόχοι της αύξησης του συνολικού προϊόντος και της συνολικής απασχόλησης¹¹ δεν είναι κεντρικοί στόχοι των προγραμμάτων που εξετάζουμε. Ακόμα όμως και να έμπαιναν τέτοιοι στόχοι στις εναρκτήριες διακηρύξεις τους, δεν διαθέτουν τα εργαλεία για να τους υποστηρίξουν. Επισημαίνουμε ότι τα προγράμματα που εξετάζονται εδώ έχουν χρηματοδότηση με συγκεκριμένο χρονικό ορίζοντα και αποσυνδεδεμένη από την επίτευξη συγκεκριμένου αποτελέσματος. Οι επισημάνσεις αυτές αρκούν για να κάνουν τα εν λόγω προγράμματα ασύμβατα με τις προτάσεις πολιτικής του Κεϋνσιανού υποδείγματος.

Μια άλλη διαχωριστική γραμμή στις σχολές σκέψης είναι ο μεθοδολογικός ατομικισμός, αν ισχύει και ποια είναι τα βασικά του χαρακτηριστικά. Η προέκταση αυτής της αρχής οδηγεί και σε μια αντίστοιχη θεώρηση για το κράτος. Οι προηγούμενες σχολές σκέψης που εξετάσαμε θεωρούν στον ένα ή τον άλλο βαθμό ότι δρών στην οικονομία είναι το άτομο, ενώ οι διαφορές τους ξεδιπλώνονται στα χαρακτηριστικά αυτού του ατόμου, στο αν έχει τέλεια γνώση και πληροφόρηση για την οικονομία, αν δρα «ορθολογικά», αν έχει «ορθολογικές προσδοκίες» κλπ. Το κράτος λοιπόν στέκεται πάνω από τα άτομα σε μια εξουσιαστική και ρυθμιστική σχέση μαζί τους.

Στον αντίποδα αυτής της προσέγγισης βρίσκουμε το μαρξιστικό υπόδειγμα για το κράτος, όπως αναπτύχθηκε από τους Μαρξ (1955, 1976, 1980), Ένγκελς (1997, 2006) και Λένιν (1996)¹². Σύμφωνα με αυτό, η βασική προσδιοριστική μονάδα στην οικονομία (και την κοινωνία) είναι η τάξη, ενώ υπάρχουν δύο τάξεις μόνο που μπορούν αντικειμενικά να διεκδικήσουν για τον εαυτό τους την εξουσία, οι κεφαλαιοκράτες και οι εργάτες, οι οποίες βρίσκονται σε ανειρήνευτη αντίθεση (Λένιν, 1996). Οι άλλες τάξεις αναγκαστικά συμμαχούν με την μία ή την άλλη, στην προσπάθειά τους να βελτιώσουν την θέση τους. Το κράτος σε αυτό το υπόδειγμα είναι ένα εργαλείο επιβολής της εξουσίας μιας τάξης με τους συμμάχους της στις υπόλοιπες τάξεις (όπ). Να σημειωθεί ότι η ανάλυση αυτή ακολουθεί τις παραδόσεις της κλασσικής πολιτικής

---

¹¹ Αύξηση του προϊόντος και της απασχόλησης έχουμε με την τόνωση της αγοράς Δ. Αυτή όμως η αύξηση δεν είναι σίγουρο ότι θα οδηγήσει σε αύξηση των αντίστοιχων συνολικών για την οικονομία μεγεθών, καθώς μια καινοτόμα μέθοδος παραγωγής μπορεί να υποκαταστήσει απαρχαιωμένες μεθόδους και γραμμές παραγωγής. Για παράδειγμα, στην περίοδο της κρίσης όπου έχουμε συνεχή μείωση προϊόντος και απασχόλησης, έχουν εμφανιστεί νέες επενδύσεις, ακόμα και μέσα από τα εξεταζόμενα σχήματα ενίσχυσης της επιχειρηματικότητας.

¹² Έχουν ενδιαφέρον οι προσθήκες των Γκράμσι, Πουλαντζά, Καστοριάδη, Νέγκρι κά σε αυτό το έργο, οι οποίες όμως δεν είναι γενικώς αποδεκτές στη Μαρξιστική παράδοση.

οικονομίας των Smith και Ricardo, οι οποίες ποτέ δεν αμφισβητήθηκαν ανοιχτά από καμιά άλλη σχολή, παρά μόνο αποσιωπήθηκαν και υπονομεύτηκαν ώστε να ξεχαστούν.

Στο βαθμό που θεωρούμε ότι το μαρξιστικό υπόδειγμα μπορεί να μας εξηγήσει τα προγράμματα ενίσχυσης της αγοράς Δ, αξίζει να παραθέσουμε κάποια κομμάτια από τα έργα που συνθέτουν αυτό το υπόδειγμα. Στο κλασσικό πλέον σύγγραμμά του *Η καταγωγή της οικογένειας, της ατομικής ιδιοκτησίας και του κράτους*, γράφει ο Ένγκελς (1997, p. 210)

Το κράτος δεν είναι, λοιπόν, σε καμιά περίπτωση μια δύναμη που επιβλήθηκε στην κοινωνία απέξω. [...] Το κράτος είναι προϊόν της κοινωνίας σε ορισμένη βαθμίδα εξέλιξης. Είναι η ομολογία ότι η κοινωνία αυτή μπερδεύτηκε σε μια αξεδιάλυτη αντίφαση με τον ίδιο τον εαυτό της, ότι διασπάστηκε σε ασυμφιλίωτες αντιθέσεις που είναι ανήμπορη να παραμερίσει. Και για να μην φθείρουν αυτές οι αντιθέσεις, οι τάξεις με τα αντιμαχόμενα οικονομικά συμφέροντα τον εαυτό τους και την κοινωνία σ' έναν άκαρπο αγώνα, έγινε αναγκαία μια δύναμη που φαινομενικά στέκεται πάνω από την κοινωνία, για να μετριάξει τη σύγκρουση, για να την κρατάει μέσα στα όρια της «τάξης». Και η δύναμη αυτή που βγήκε από την κοινωνία, αλλά που τοποθετήθηκε πάνω από αυτήν, που όλο και περισσότερο αποξενωνόταν απ' αυτήν, είναι το κράτος.

Πέρα από αυτόν τον γενικό χαρακτήρα του κράτους που θα μας χρησιμεύσει, υπάρχει άλλο ένα πολύ χρήσιμο στοιχείο από τον Ένγκελς που αφορά το χαρακτήρα του κράτους σαν ιδεατός συλλογικός κεφαλαιοκράτης, όπως επισημαίνει ο Hay (1999). Γράφει ο Ένγκελς στο *Αντι-Ντύρινγκ* (2006 [1894], p. 431)

Και το σύγχρονο κράτος είναι πάλι η οργάνωση που προσφέρει η αστική κοινωνία στον εαυτό της, για να διατηρήσει τους γενικούς εξωτερικούς όρους του καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής ενάντια σε παραβιάσεις των εργατών, αλλά και μεμονωμένων καπιταλιστών. Το σύγχρονο κράτος, όποια κι αν είναι η μορφή του, είναι μια ουσιαστικά καπιταλιστική μηχανή, κράτος των καπιταλιστών, ο ιδεατός συνολικός καπιταλιστής.

Ο Hirsch (1978) αναπτύσσει το επιχείρημα λέγοντας ότι η συνέχεια της κεφαλαιοκρατικής κοινωνικής δομής εξαρτάται από συγκεκριμένες παρεμβάσεις που γίνονται από το κράτος, οι οποίες δεν είναι προς όφελος κάποιου συγκεκριμένου κεφαλαίου, αλλά προς όφελος του γενικού συμφέροντος του κεφαλαίου συνολικά. Ένα εξωτερικό και τουλάχιστον σχετικά αυτόνομο σώμα ή θεσμικός οργανισμός καλείται να παρέμβει εκ μέρους του κεφαλαίου για την εξυπηρέτηση των μακροπρόθεσμων συμφερόντων του τελευταίου. Η επισήμανση αυτή γίνεται σε αντιπαράθεση με τα βραχυπρόθεσμα συμφέροντα των μεμονωμένων κεφαλαιοκρατών. Αυτό το σώμα είναι το κράτος – ο «ιδεατός συνολικός καπιταλιστής» (Altvater, (1973), Offe, (1974), Hay, (1999)).

Μέρος II: Ιστορικό πλαίσιο, το ΕΤΕΑΝ, η ΕΕ και η κρίση

Εισαγωγή

Για να κατανοηθεί καλύτερα η φύση και η μορφή του ΤΕΠΙΧ θα βοηθήσει μια σύντομη παρουσίαση του πλαισίου μέσα στο οποίο εντάσσεται. Το ΤΕΠΙΧ ιδρύθηκε το 2010, δηλαδή μέσα στην καπιταλιστική κρίση, ενώ είναι συγχρηματοδοτούμενο από την ΕΕ. Θα ξεκινήσουμε λοιπόν με την διερεύνηση του κατά πόσο η ενίσχυση της αγοράς Δ για τη χρηματοδότηση των επιχειρήσεων γενικά και των ΜΜΕ ειδικότερα είναι συνηθισμένη πολιτική της ΕΕ και κατά πόσο αυτή σχετίζεται με την κρίση.

Στο δεύτερο μέρος αυτής της ενότητας θα δούμε σύντομα άλλες πρωτοβουλίες, δράσεις και ταμεία που καλύπτουν την ίδια ανάγκη ή έχουν παραπλήσιους διακηρυγμένους στόχους. Το μέρος αυτό δεν αποβλέπει σε μια συγκριτική παρουσίαση αλλά στην τεκμηρίωση του επιχειρήματος ότι το ΤΕΠΙΧ εντάσσεται στην αντιμετώπιση μιας πολύπλευρης και σύνθετης ανάγκης της κεφαλαιοκρατικής αγοράς.

Τέλος, ακολουθεί η απαραίτητη παρουσίαση του ΕΤΕΑΝ, στο οποίο ανήκει το ΤΕΠΙΧ. Δίνεται σύντομα η δομή, το θεσμικό πλαίσιο, οι διακηρυγμένοι στόχοι και αποστολή. Το ΕΤΕΑΝ έχει υπό την επίβλεψή του και άλλα ταμεία, εκτός από το ΤΕΠΙΧ, στα οποία γίνεται σύντομη αναφορά.

Ενίσχυση του τραπεζικού κεφαλαίου στην κρίση

Κατά τη διάρκεια της κρίσης, το Ευρωσύστημα, δηλαδή η ΕΚΤ και οι Εθνικές ΚΤ των χωρών του Ευρώ, έχουν πάρει σειρά μέτρων για την ενίσχυση του τραπεζικού κεφαλαίου και της αγοράς δανειακού κεφαλαίου γενικότερα. Έχουν εφαρμοσθεί συγκεκριμένα μέτρα, αξιοποιώντας τα συνηθισμένα εργαλεία νομισματικής πολιτικής αλλά και υιοθετώντας έκτακτα προγράμματα (ECB, 2014)¹³. Αρκεί να επισημανθεί ότι

---

¹³ Επιγραμματικά μόνο, τα πιο σημαντικά προγράμματα και το ύψος των αντίστοιχων παρεμβάσεων, σε παρένθεση, που εκκρεμούσαν στις 24 Ιουλίου 2015 είναι τα Covered Bond Purchase Programmes (CBPPs) 1, 2 και 3 (συνολικά 135 δις), το Securities Market Programme (132 δις), το Asset-Backed Securities Purchase Programme (9,5 δις) και το Public Sector Purchase Programme (238 δις). Μια καλή επισκόπηση για τα προγράμματα της ΕΚΤ και του Ευρωσυστήματος στην προσπάθειά τους να περιορίσουν τις αρνητικές επιπτώσεις της κρίσης στην κερδοφορία του κεφαλαίου και να

η ενίσχυση του τραπεζικού κεφαλαίου ήταν βασική στρατηγική αντίδρασης στην παγκόσμια καπιταλιστική κρίση που ξέσπασε το 2007 με επίκεντρο τις ΗΠΑ και κλιμακώθηκε με την κατάρρευση της Lehman Brothers, το Σεπτέμβριο του 2008. Με τη σειρά της, αυτή η στρατηγική έφερε στην επιφάνεια τις δομικές αδυναμίες της Ευρωζώνης και δημιούργησε ακόμα χειρότερο περιβάλλον εκδήλωσης της κρίσης στις χώρες του Ευρώ. Η ανισομετρία στην ΕΕ και την Ευρωζώνη πήρε τη μορφή ρευστών ομάδων κέντρου – περιφέρειας, στις οποίες η κρίση είχε διαφορετική εξέλιξη και επιπτώσεις¹⁴.

Η σύντομη αυτή αναφορά γίνεται για δύο λόγους. Πρώτον, για να τεκμηριωθεί ότι η κρατική στήριξη της αγοράς Δ και του τραπεζικού κεφαλαίου γενικότερα είναι μια πολιτική που εφαρμόζεται στα πλαίσια της θεωρίας του ιδεατού συλλογικού καπιταλιστή σε όλες τις χώρες που κυριαρχούν οι κεφαλαιοκρατικές σχέσεις παραγωγής και με ιδιαίτερη ένταση την περίοδο της κρίσης. Δεύτερον, για να εξηγηθούν οι διαφοροποιήσεις της ελληνικής περίπτωσης σαν χώρα της περιφέρειας, όπου τα συγκεκριμένα κανάλια ενίσχυσης της αγοράς Δ διοχετεύονται κυρίως μέσω των τραπεζών, σε αντίθεση με χώρες του Ευρωπαϊκού κέντρου, όπου περιλαμβάνονται εξίσου πολιτικές άμεσης παροχής Χ μέσω της χρηματαγοράς (equity funds). Τα τελευταία ομολογουμένως δεν είναι ιδιαίτερα ανεπτυγμένα στην ελληνική οικονομία.

Ιδιαίτερη αναφορά θα πρέπει να γίνει στο πρόγραμμα Στοχευμένων Πράξεων Πιο Μακροπρόθεσμης Αναχρηματοδότησης (ΣΠΠΜΑ) που υιοθετήθηκε από την ΕΚΤ τον Ιούλη του 2014 (ΕΚΤ, 2014). Πρόκειται για ένα καινούριο πρόγραμμα¹⁵ που απευθύνεται στις τράπεζες και στοχεύει στην αύξηση της ρευστότητας των τελευταίων με συγκεκριμένο στόχο όμως «την ενίσχυση της λειτουργίας του μηχανισμού

συντονίσουν την απαραίτητη καταστροφή κεφαλαίου δίνεται από τους Rodríguez και Carrasco (2014). Μια ενδιαφέρουσα κριτική της αποτελεσματικότητας των μέτρων δίνεται από τον Belke (2013).

¹⁴ Η σύντομη παρουσίαση εδώ βασίζεται στην ερευνητική δουλειά του κέντρου Research on Money and Finance (RMF, 2009). Όντας ιδρυτικό μέλος του RMF, ο γράφων συμμετείχε στην έρευνα αυτή και συγγραφικά. Τα αποτελέσματα είδαν το φως της δημοσιότητας με διάφορες μορφές (εκθέσεις, ακαδημαϊκά και δημοσιογραφικά άρθρα, βιβλία), σε πολλές γλώσσες και στα ελληνικά (ενδεικτικά βλέπε Λαπαβίτσας, et al., (2010a), (2010b), (2012)). Μια σύνοψη και επέκταση των πορισμάτων κάνει ο Λαπαβίτσας στο πρόσφατο βιβλίο του (2013).

¹⁵ Επισημαίνεται ότι οι Πράξεις Πιο Μακροπρόθεσμης Αναχρηματοδότησης (ΠΠΜΑ) είναι βασικό εργαλείο νομισματικής πολιτικής της ΕΚΤ που ανήκει στις κύριες πράξεις αναχρηματοδότησης. Η ΕΚΤ καταχωρεί τις δημοπρασίες που γίνονται στο πλαίσιο των ΣΠΠΜΑ σαν απλές ΠΠΜΑ.

μετάδοσης της νομισματικής πολιτικής στηρίζοντας τις χορηγήσεις προς την πραγματική οικονομία» (όπ, σελ. 11). Με άλλα λόγια, ο στόχος είναι η ενίσχυση της προσφοράς Δ προς νοικοκυριά και επιχειρήσεις.

Οι ΣΠΠΜΑ θα μπορούσαν να φτάσουν τα 400 δις ευρώ από την πρώτη δημοπρασία, αλλά τελικά έφτασαν μόλις τα 384 δις ευρώ στις τέσσερις δημοπρατήσεις που έγιναν τον Σεπτέμβρη 2014 (82,6 δις), το Δεκέμβρη 2014 (129,84 δις), το Μάρτη 2015 (97,85 δις) και τον Ιούνιο 2015 (73,79 δις). Η μειωμένη ζήτηση κεφαλαίων μέσω των ΣΠΠΜΑ από τις τράπεζες αντανακλά το μικρό ενδιαφέρον τους για κεφάλαια που θα κατευθυνθούν στην ενίσχυση της αγοράς Δ και, μέσω αυτής, και στις ΜΜΕ. Από την άλλη βέβαια, οι εν λόγω ΣΠΠΜΑ πραγματοποιήθηκαν σε συνθήκες γενικευμένης κρίσης σε επίπεδο Ευρωζώνης, οι οποίες αυξάνουν την αβεβαιότητα και δημιουργούν επιφυλάξεις στην παροχή δανείων από τις ιδιωτικές τράπεζες.

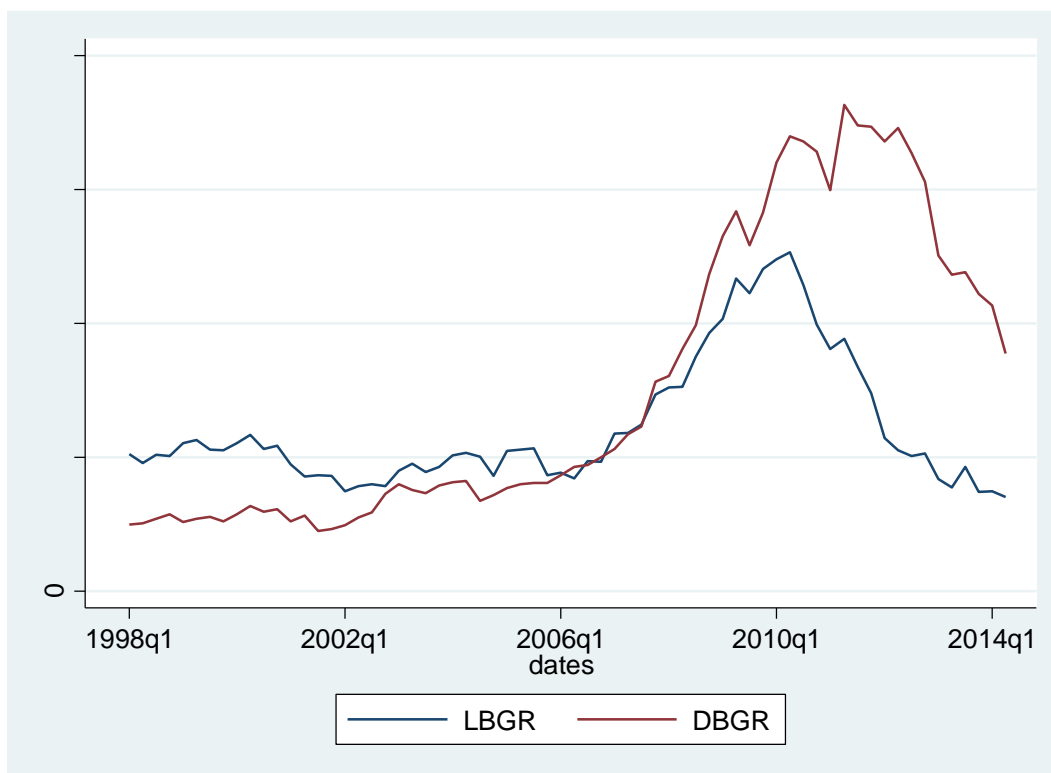
Η αναφορά στις ΣΠΠΜΑ αναδεικνύει τόσο την παρέμβαση του κράτους μέσω της ΕΚΤ και των ΚΤ με στόχο να τονώσει την προσφορά Δ, όσο και την αποτυχία της παρέμβασης αυτής μέσα από πράξεις ανοικτής αγοράς (δημοπρασίες) που διενεργούν οι ΚΤ και στις οποίες συμμετέχουν οι ιδιωτικές τράπεζες. Η συρρίκνωση της πίστης, σαν επακόλουθο και συστατικό της κρίσης, δεν επιτρέπει στις τελευταίες την επέκταση του ισοζυγίου τους, ειδικά όταν δεν περιλαμβάνονται μέτρα εγγυοδοσίας¹⁶. Ο λόγος που δεν απορροφήθηκε το κονδύλι των ΣΠΠΜΑ είναι επειδή αυτές δεν είχαν πρόβλεψη καταπτώσεων των δανείων που θα χορηγούσαν οι τράπεζες και σε ΜΜΕ. Το μεγαλύτερο πρόβλημα της περιόδου δεν είναι η έλλειψη ρευστότητας, αλλά η αδυναμία διαχείρισης του ρίσκου.

Είναι χρήσιμο σε αυτό το σημείο να αποκτήσουμε μια εικόνα των δανείων και των καταθέσεων των ελληνικών τραπεζών. Το επόμενο διάγραμμα δείχνει ξεκάθαρα ότι το πρόβλημα στην ελληνική τραπεζική αγορά ξεκινά από τα δάνεια και όχι από τις καταθέσεις, αφού μετά το πρώτο τρίμηνο του 2010, τα δάνεια καταρρέουν, ενώ οι καταθέσεις αρχίζουν να καταρρέουν δύο χρόνια μετά¹⁷.

---

¹⁶ Σημειώστε ότι το κανονιστικό πλαίσιο της ΕΕ για τις κρατικές ενισχύσεις (Ευρωπαϊκή Ένωση, 2006, pp. 76-78) περιορίζει τις εγγυήσεις επί των συναπτόμενων δανείων στο 80% το μέγιστο, ώστε να διασφαλίζονται οι όροι του ανταγωνισμού (άρθρο 87, παρ. 1).

¹⁷ Σημειώστε ότι τα δάνεια οδηγούν στη δημιουργία καταθέσεων, άρα αυξανόμενες ή σταθερές καταθέσεις με μειούμενα δάνεια σημαίνει συγκέντρωση χαρτονομισμάτων στις τράπεζες. Αυτό γίνεται

Διάγραμμα 1 LB: Συνολικά δάνεια των ελληνικών τραπεζών (ενεργητικό), DB: Συνολικές καταθέσεις των ελληνικών τραπεζών (παθητικό). Στοιχεία: ΕΚΤ.

Φορείς και προγράμματα που ενισχύουν την προσφορά Δ

Αυτή τη στιγμή λειτουργούν τόσο ταμεία / φορείς όσο και προγράμματα με παρόμοιους σκοπούς με αυτούς του ΕΤΕΑΝ τα οποία διευκολύνουν την πρόσβαση των ΜΜΕ σε Δ. Οι φορείς αυτοί είναι το Ελληνικό Ταμείο Εγγυοδοσίας Ευρωπαϊκής Τράπεζας Επενδύσεων για Μικρές και Μεσαίες Επιχειρήσεις (ΕΛΤΕπ ΜΜΕ), το Ταμείο Ανάπτυξης Νέας Οικονομίας και η Διεύθυνση 25 (Διεύθυνση Κίνησης Κεφαλαίων, Εγγυήσεων, Δανείων και Αξιών) του Γενικού Λογιστηρίου του Κράτους. Αντίστοιχα τα προγράμματα που αφορούν παρόμοιες δράσεις με αυτές του ΕΤΕΑΝ είναι η δράση JEREMIE, η δράση JESSICA, το πρόγραμμα COSME 2014-2020 και το πρόγραμμα Ορίζοντες 2020. Συνοπτικά, παρουσιάζονται με την σειρά παρακάτω.

Το Ταμείο ΕΛΤΕπ ΜΜΕ που συστάθηκε το Μάιο του 2012¹⁸ έχει σκοπό «να παράσχει μια καθορισμένη πιστωτική προστασία, υπό την μορφή εγγυήσεων υπέρ της

επειδή οι καταθέσεις αυξάνονται συνολικά είτε από την σύναψη νέων δανείων ή από την συγκέντρωση χαρτονομισμάτων που βγαίνουν από την κυκλοφορία.

¹⁸ ΚΥΑ του ΦΕΚ Β/1770/31.05.2012

Ευρωπαϊκής Τράπεζας Επενδύσεων, ώστε να διευκολύνει την έμμεση, μέσω των τραπεζών, χρηματοδότηση από αυτήν, των ελληνικών μικρομεσαίων επιχειρήσεων». Για την εκπλήρωση του σκοπού του, το Ταμείο, συνάπτει συμβάσεις εγγυοδοσίας υπέρ της ΕΤΕπ, προκειμένου η ΕΤΕπ να παράσχει δανειακό κεφάλαιο σε τράπεζες που δραστηριοποιούνται στην Ελλάδα, τα οποία διατίθενται για τη χρηματοδότηση ΜΜΕ.

Το Ταμείο Ανάπτυξης Νέας Οικονομίας (ΤΑΝΕΟ ΑΕ) ιδρύθηκε το 2000¹⁹ και είναι εταιρεία που δραστηριοποιείται στο χώρο της ανταγωνιστικής ανάπτυξης ταμείων επιχειρηματικού κινδύνου (venture capitals) με προσανατολισμό τις ΜΜΕ. Το Ταμείο διαθέτει κεφάλαια για να επιταχυνθεί η ανάπτυξη των εταιριών. Ταυτόχρονα συμβάλει στη διαχείριση των επιχειρήσεων παρέχοντας εμπειρία και γνώση των στελεχών της. Σε συνεργασία με ιδιώτες επενδυτές και πιστωτικά ιδρύματα δημιουργεί επιχειρηματικά κεφάλαια για να ενισχύσει οικογενειακές επιχειρήσεις και φιλόδοξα εγχειρήματα που έχουν αυξημένο ρίσκο.

Η Διεύθυνση 25 του Γενικού Λογιστηρίου του Κράτους έχει την αρμοδιότητα παρακολούθησης κινήσεων κεφαλαίων, παροχή εγγύησης του Δημοσίου σε πιστωτικούς οργανισμούς, εταιρείες και φυσικά πρόσωπα και παροχή δανείων σε δημόσιους οργανισμούς και φορείς.

Η δράση JEREMIE²⁰ (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2014) είναι μια πρωτοβουλία της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, η οποία αναπτύχθηκε από κοινού με το Ευρωπαϊκό Ταμείο Επενδύσεων. Προωθεί τη χρήση μέσων χρηματοοικονομικής τεχνικής για τη βελτίωση της πρόσβασης των ΜΜΕ σε χρηματοδότηση μέσω των παρεμβάσεων των διαρθρωτικών ταμείων. Αναλυτικότερα, οι χώρες της ΕΕ μπορούν να χρησιμοποιήσουν μέρος των χρηματοδοτήσεών τους από τα ευρωπαϊκά διαρθρωτικά ταμεία, για να επενδύσουν σε ανακυκλούμενα μέσα, όπως τα ταμεία κεφαλαίων επιχειρηματικού κινδύνου, δανειοδοτήσεων ή εγγυήσεων. Τα ταμεία αυτά μπορούν να υποστηρίξουν τη σύσταση νέων επιχειρήσεων ή την επέκταση υφιστάμενων· την πρόσβαση επιχειρήσεων (ιδίως ΜΜΕ) σε δανειακό κεφάλαιο, με σκοπό τον εκσυγχρονισμό και τη διαφοροποίηση των δραστηριοτήτων τους· την ανάπτυξη νέων

---

¹⁹ Ιδρυτικός νόμος Ν.2843/2000 (ΦΕΚ Α/219) όπως τροποποιήθηκε με το άρθρο 8 του Ν.2992/2002 (ΦΕΚ Α/54), το άρθρο 26, παρ. 4 του Ν.3091/2002 (ΦΕΚ Α/330) και το άρθρο 84 του Ν.3606/2007 (ΦΕΚ Α/195).

²⁰ JEREMIE: Joint European Resources for Micro to medium Enterprises (Κοινοί Ευρωπαϊκοί Πόροι για τις Πολύ Μικρές έως Μεσαίες Επιχειρήσεις).

προϊόντων· την εξασφάλιση και τη διεύρυνσή της πρόσβασής τους στην αγορά· την προσανατολισμένη στις επιχειρήσεις έρευνα και ανάπτυξη, τη μεταφορά τεχνολογίας, την καινοτομία και την επιχειρηματικότητα, τον τεχνολογικό εκσυγχρονισμό των παραγωγικών δομών, προκειμένου να επιτευχθούν οι στόχοι μιας οικονομίας χαμηλού άνθρακα· καθώς και τις παραγωγικές επενδύσεις που δημιουργούν και διασφαλίζουν βιώσιμες θέσεις εργασίας.

Η δράση JESSICA²¹ (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2014) είναι μια πρωτοβουλία της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, η οποία αναπτύχθηκε από κοινού με την ΕΤΕπ και την Αναπτυξιακή Τράπεζα του Συμβουλίου της Ευρώπης (CEB). Στηρίζει τη βιώσιμη αστική ανάπτυξη και ανάπλαση μέσω μηχανισμών χρηματοοικονομικής τεχνικής. Οι χώρες της ΕΕ μπορούν να επιλέξουν να επενδύσουν μέρος των χρηματοδοτήσεών τους από τα διαρθρωτικά ταμεία της ΕΕ σε ταμεία ανανεούμενων πιστώσεων, για να συμβάλλουν στην ανακύκλωση των οικονομικών πόρων, ώστε να επιταχύνουν τις επενδύσεις στις αστικές περιοχές της Ευρώπης.

Η JESSICA έχει σαν διακηρυγμένο στόχο την προώθηση της «βιώσιμης αστικής ανάπτυξης» υποστηρίζοντας έργα που αφορούν σε αστικές υποδομές – περιλαμβανομένων μεταφορών, ύδρευσης/επεξεργασίας λυμάτων, ενέργειας· σε χώρους πολιτιστικής κληρονομιάς ή πολιτιστικού ενδιαφέροντος – για τουριστικές ή άλλες «βιώσιμες χρήσεις»· σε αποκατάσταση υποβαθμισμένων βιομηχανικών τοποθεσιών – περιλαμβανομένης της εκκαθάρισης και απορρύπανσης του χώρου· σε δημιουργία νέων επιφανειών για εμπορική χρήση, για τους τομείς των ΜΜΕ, των ΤΠ και/ή Ε&Α· σε πανεπιστημιακά κτήρια – ιατρικές, βιοτεχνολογικές και άλλες εξειδικευμένες εγκαταστάσεις· καθώς και σε βελτιώσεις στην ενεργειακή αποδοτικότητα.

Το πρόγραμμα COSME²² 2014-2020 (COSME, 2015) σχεδιάστηκε και υλοποιείται από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή και δηλώνει ότι αποσκοπεί στην ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας και της βιωσιμότητας των επιχειρήσεων της ΕΕ, στην ενθάρρυνση του «επιχειρηματικού πνεύματος» και στην προαγωγή της δημιουργίας και ανάπτυξης ΜΜΕ. Το εν λόγω πρόγραμμα απευθύνεται σε επιχειρηματίες που ενδιαφέρονται για χρηματοδότηση της εταιρείας τους, σε πολίτες που ενδιαφέρονται

---

²¹ JESSICA: Joint European Support for Sustainable Investment in City Areas (Κοινή Ευρωπαϊκή Στήριξη για Βιώσιμες Επενδύσεις σε Αστικές Περιοχές).

²² COmpetitiveness of Small and Medium Enterprises (Ανταγωνιστικότητα των ΜΜΕ).

να ιδρύσουν ή να αναπτύξουν μια επιχείρηση, αλλά και σε κρατικές αρχές που διαμορφώνουν ή εφαρμόζουν σχετικές πολιτικές. Το πρόγραμμα αποτελεί τη συνέχεια του προγράμματος-πλαίσιο για την ανταγωνιστικότητα και την καινοτομία (CIP, 2014) και διασφαλίζει τη συνέχεια των πρωτοβουλιών και δράσεων που έχουν υιοθετηθεί κάτω από το πρόγραμμα Επιχειρηματικότητας και Καινοτομίας (EIP, 2014), όπως το Enterprise Europe Network. Το πρόγραμμα στοχεύει στη διευκόλυνση της πρόσβασης των ΜΜΕ στη χρηματοδότηση, στη δημιουργία ενός περιβάλλοντος ευνοϊκού για τη δημιουργία και την ανάπτυξη των ΜΜΕ, στην ενθάρρυνση «επιχειρηματικής κουλτούρας» στην Ευρώπη, στην ενδυνάμωση της «βιώσιμης ανταγωνιστικότητας» των ευρωπαϊκών επιχειρήσεων και στην υποστήριξη της διεθνοποίησης των ΜΜΕ και βελτίωση της πρόσβασης τους στις νέες αγορές.

Σε ό,τι αφορά την προώθηση των Χρηματοδοτικών Εργαλείων στο πλαίσιο του COSME, η ΕΕ έχει συνάψει σύμβαση με το ΕΤΕπ το οποίο έχει προκηρύξει προς τις τράπεζες και άλλους φορείς παροχής κεφαλαίων δύο δράσεις, οι οποίες παραμένουν ανοιχτές ως το τέλος της προγραμματικής περιόδου. Πρόκειται για τις δράσεις COSME Loan Guarantee Facility (LGF) και COSME Equity Facility for Growth (EFG) (EIF, 2015).

Το πρόγραμμα Ορίζοντας 2020 (Horizon 2020) είναι το χρηματοδοτικό πλαίσιο της ΕΕ για τη Έρευνα και τη Καινοτομία που θα καλύψει την περίοδο 2014-2020, με προϋπολογισμό περίπου 80 δισ. Ευρώ, με συνέργειες σε στοχευμένες κατηγορίες δράσεων με το πρόγραμμα COSME (2014-2020). Το πρόγραμμα υποστηρίζει τη στρατηγική «Ευρώπη 2020» που αναδεικνύει την έρευνα και την καινοτομία ως κεντρικούς μοχλούς για την «έξυπνη, βιώσιμη και ολοκληρωμένη» ανάπτυξη, στοχεύοντας παράλληλα στην αποτελεσματική αντιμετώπιση σημαντικών «κοινωνικών προκλήσεων».

Οι τρεις κύριοι βασικοί άξονες του προγράμματος είναι η Επιστημονική Αριστεία που αφορά στην επιστημονική έρευνα παγκόσμιου επιπέδου με στόχο την προσέλκυση στην ΕΕ των καλύτερων επιστημόνων· η Βιομηχανική Υπεροχή που αναφέρεται στην στρατηγική επένδυση σε τεχνολογίες-κλειδιά, όπως η νανοτεχνολογία-μικροηλεκτρονική, η συμμετοχή ιδιωτικού τομέα και η δημιουργία καινοτόμων επιχειρήσεων· και οι Κοινωνικές Προκλήσεις που αφορούν στην αντιμετώπιση σημαντικών κοινωνικών προκλήσεων, όπως η γήρανση πληθυσμού, η εξάντληση ενεργειακών πόρων και η αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής.

Από τα παραπάνω συνάγεται ότι υπάρχουν Φορείς που παρέχουν παρόμοιες υπηρεσίες και προϊόντα με αυτά του ΕΤΕΑΝ, σε αρκετές περιπτώσεις μάλιστα ανταγωνιστικά ως προς το ΕΤΕΑΝ. Οι αρμοδιότητές τους επικαλύπτονται εν μέρη με αυτές του ΕΤΕΑΝ κυρίως ως προς τις παρεχόμενες υπηρεσίες και προϊόντα. Οι παραπάνω φορείς, μέσα από γενικόλογες εκφράσεις και εύηχους στόχους προσπαθούν να εξειδικεύσουν την αγορά Δ με σκοπό την καλύτερη διαχείριση του ρίσκου μέσα από αναλόγως προσαρμοσμένα εργαλεία. Στις περιπτώσεις που αφορούν σε ΜΜΕ, δεν υπάρχει ούτε διακήρυξη για την βελτίωση των συνθηκών της αγοράς στην οποία απευθύνονται αυτές οι ΜΜΕ για να πουλήσουν τα εμπορεύματα ή τις υπηρεσίες τους, παρά μόνο, στην καλύτερη περίπτωση, ενίσχυση της πρόσβασης σε αυτήν την αγορά. Βέβαια, δεν εξετάζεται το γεγονός ότι η ενίσχυση αυτή θα εντείνει τον ανταγωνισμό στην εν λόγω αγορά και θα οδηγήσει κάποιες επιχειρήσεις σε μικρότερα αποτελέσματα, άσχετα αν θα είναι οι ενισχυμένες ή άλλες.

ΕΤΕΑΝ ΑΕ

Η ΕΤΕΑΝ ΑΕ ιδρύθηκε τυπικά το Φλεβάρη του 2011, όμως ουσιαστικά αποτελεί συνέχεια του Ταμείου Εγγυοδοσίας Μικρών και Πολύ Μικρών Επιχειρήσεων ΑΕ (ΤΕΜΠΙΜΕ ΑΕ). Πέρα από τον ιδρυτικό νόμο 3912/17-2-11 και από τον Ν.2190/1920 περί ανωνύμων εταιριών όπως ισχύει σήμερα, η εταιρία διέπεται από Κανονισμούς της ΕΕ, καθώς και από κοινές υπουργικές αποφάσεις, κατά την υλοποίηση και διαχείριση των Ταμείων, καθώς και την άσκηση της δραστηριότητάς της (παροχή εγγύησης, συμμετοχή σε Ταμεία Χαρτοφυλακίου κ.ά.). Το παραπάνω νομικό πλαίσιο υπάρχει αναλυτικά αναρτημένο στην ιστοσελίδα της εταιρείας (ΕΤΕΑΝ, 2012). Σημειώνεται ότι η ΕΤΕΑΝ έχει λάβει από την Ειδική Υπηρεσία Διαχείρισης ΕΠΑΕ πιστοποιητικό διαχειριστικής επάρκειας για την υλοποίηση συγχρηματοδοτούμενων έργων ΕΣΠΑ.

Ως κεντρικό στοιχείο της εταιρικής αποστολής δηλώνεται η ενεργή υποστήριξη της επιχειρηματικότητας των μικρομεσαίων οικονομικών μονάδων. Η ΕΤΕΑΝ, με γνώμονα τις διεθνώς αποδεκτές αρχές εταιρικής διακυβέρνησης, την καλλιέργεια σταθερών αμοιβαίων σχέσεων συνεργασίας με το τραπεζικό σύστημα και τους

συνεπενδυτές της, στοχεύει στην δημιουργία «προστιθέμενης αξίας»²³ στο χώρο των μικρομεσαίων επιχειρήσεων που δραστηριοποιούνται στην ελληνική επικράτεια.

Η ΕΤΕΑΝ υποτίθεται ότι παρακολουθεί στενά τις εξελίξεις στην αγορά των μικρομεσαίων επιχειρήσεων και αναπροσαρμόζει την επιχειρησιακή της ατζέντα και προχωρά στην αναβάθμιση των παρεχόμενων υπηρεσιών, στην ανακατανομή και μόχλευση των υπό διαχείριση κεφαλαίων και στον σχεδιασμό νέων ελκυστικών δράσεων και προϊόντων προκειμένου να επιτελεί το θεσμικό της ρόλο. Στο επόμενο μέρος θα εξετάσουμε κατά πόσο ισχύουν τα παραπάνω στην περίπτωση του ΤΕΠΙΧ.

Το πιο ενδιαφέρον όμως είναι η δήλωση ότι «[Σ]υνεκτιμώντας την εκάστοτε πολιτική ενισχύσεων της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, η οποία αποτελεί σταθερό συγχρηματοδότη των δράσεων του, το ΕΤΕΑΝ αξιοποιεί κατά το δυνατόν επωφελέστερα για τις μικρομεσαίες επιχειρήσεις τους διαθέσιμους πόρους και προωθεί νέες σύγχρονες μορφές ανακυκλούμενων χρηματοοικονομικών προϊόντων, έναντι άμεσου τύπου μορφών ενισχύσεων, με έμφαση στην διεύρυνση του πεδίου αποδεκτών ανεξαρτήτως κλάδου δραστηριότητας» (όπ).

Η πρόταση αυτή είναι αντιφατική και αποδεικνύει την πραγματική στόχευση του ΕΤΕΑΝ που είναι η εκ των πραγμάτων ανισόμετρη ενίσχυση της τράπεζας, έναντι της ΜΜΕ. Πρώτον, η υποβάθμιση της παροχής Χ από το κράτος άμεσα και χωρίς διαμεσολάβηση στις ΜΜΕ, πριμοδοτεί τις τράπεζες σαν κύριους και αναγκαίους παρόχους Δ μέσα από «νέες σύγχρονες μορφές ανακυκλούμενων χρηματοοικονομικών προϊόντων».

Δεύτερον, η «διεύρυνση του πεδίου αποδεκτών *ανεξαρτήτως κλάδου δραστηριότητας*» έρχεται σε αντίθεση με τη στενή παρακολούθηση της αγοράς όπου δραστηριοποιούνται οι ΜΜΕ. Η αγορά δεν είναι ενιαία και κάθε ευρύτερος ή στενότερος κλάδος δραστηριότητας έχει σημαντικές ιδιαιτερότητες που αφορούν τόσο στη ζήτηση όσο και στην προσφορά. Η συσσώρευση διοικητικής εμπειρίας και η χρήση μελετών έρευνας αγοράς είναι πολύ δύσκολη όταν αυτές οι ιδιαιτερότητες δεν λαμβάνονται υπόψη.

---

²³ Ο όρος χρησιμοποιείται από την ΕΤΕΑΝ στην ιστοσελίδα της, απ' όπου αντλήθηκαν πολλές πληροφορίες για το μέρος που ακολουθεί (ΕΤΕΑΝ, 2012). Στη Μαρξιστική «προστιθέμενη αξία» είναι η υπεραξία που αποτελεί τη βάση του κέρδους. Η λογιστική πήρε την έννοια από τον Μαρξ· από την λογιστική έφτασε δανεική στην αστική οικονομική για την οποία, κατά τα άλλα, η «προστιθέμενη αξία» είναι μια κενή έκφραση.

Τρίτον, και σχετιζόμενο με το προηγούμενο, απουσιάζει οποιαδήποτε αναφορά στην απορρόφηση του προϊόντος των ΜΜΕ καθώς και στην εθνική στρατηγική ανάπτυξης συγκεκριμένων κλάδων. Μια τέτοια απορρόφηση θα μπορούσε να γίνει είτε με εγγυήσεις για την απορρόφηση από το κράτος των μη απορροφημένων από την αγορά εμπορευμάτων και υπηρεσιών που προκύπτουν από τις ενισχυόμενες ΜΜΕ είτε με την προώθηση στοχευμένης καταναλωτικής πίστης για την απορρόφηση αυτή. Αντίθετα, γίνεται ρητή αναφορά στην εκάστοτε πολιτική ενισχύσεων της Ευρωπαϊκής Επιτροπής. Μέσα σε λίγες γραμμές, από το εισαγωγικό κείμενο της αποστολής και των στόχων, αναδεικνύονται οι θεωρητικές επισημάνσεις που αναπτύχθηκαν στο πρώτο μέρος αυτής της μελέτης.

Το κεντρικό σύνθημα λοιπόν του ΕΤΕΑΝ: «*Γιατί η Επιχειρηματικότητα είναι ...ΠΡΟΤΕΡΑΙΟΤΗΤΑ!*», αναφέρεται προφανώς στην επιχειρηματικότητα των τραπεζών και όχι των ΜΜΕ. Αυτό το συμπέρασμα έρχεται σε αντίθεση με την πρόβλεψη της Συνθήκης της ΕΕ σύμφωνα με την οποία η ενίσχυση στο δανειοδότη δεν είναι αποδεκτή (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2008).

Σκοποί, μέσα και αρμοδιότητες του ΕΤΕΑΝ

Συνεπές με τα παραπάνω, το ΕΤΕΑΝ λειτουργεί ως συμπληρωματικό μέσο της ελληνικής χρηματοπιστωτικής και χρηματοδοτικής αγοράς, λαμβάνοντας υπόψη τις υπό διαμόρφωση νέες οικονομικές συνθήκες καθώς και τη νέα φιλοσοφία της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για την προώθηση χρηματοοικονομικών προϊόντων επιστρεπτέου κεφαλαίου, σε αντίθεση με τις μέχρι σήμερα λαμβανόμενες επιχορηγήσεις. Οι σκοποί του ΕΤΕΑΝ αντανακλούν τα δύο αυτά στοιχεία, δηλαδή από τη μία την ενίσχυση των τραπεζών με την υιοθέτηση νέων καναλιών χορήγησης Δ για την εξασφάλιση της επιστροφής του και την καλύτερη διαχείριση του ρίσκου· από την άλλη, την πολιτική ενισχύσεων της Ευρωπαϊκής Επιτροπής σε συγκεκριμένη κατεύθυνση (πράσινη και κοινωνική οικονομία, αύξηση της τεχνικής σύνθεσης με εισαγωγή τεχνολογίας που παράγεται κυρίως στις χώρες του πυρήνα της Ευρωζώνης) ανεξάρτητα, και αντίθετα, από τις ανάγκες του λαού για την κάλυψη των κοινωνικών αναγκών με πρώτες αυτές για διατροφή και ιατροφαρμακευτική περίθαλψη και θέρμανση για το χειμώνα. Αναλυτικά οι στόχοι αυτοί αποτυπώνονται στον ιδρυτικό νόμο (Άρθρο 4, Ν.3912/17-2-11) στις εξής τέσσερις κατευθύνσεις:

α) Ενίσχυση της πρόσβασης στη χρηματοδότηση για την ίδρυση νέων, καινοτόμων και δυναμικών επιχειρήσεων, που συμβάλλουν στη βιώσιμη και φιλική στο περιβάλλον ανάπτυξη (πολιτική της ΕΕ). Η απαραίτητη τεχνολογία και τα σχετιζόμενα μέσα παραγωγής για τέτοιες επιχειρήσεις παράγεται κυρίως στις χώρες του πυρήνα της ΕΕ και γενικά στις μπερλιαλιστικές χώρες, με πρώτες τις ΗΠΑ.

β) Διευκόλυνση και βελτίωση της πρόσβασης στη χρηματοδότηση των επιχειρήσεων και των τριών τομέων της οικονομίας (πρωτογενούς, δευτερογενούς και τριτογενούς) και ιδίως των ΠΜΜΜΕ²⁴, «για την προώθηση της ανταγωνιστικότητας τους, της ανάπτυξης τους, του τεχνολογικού και οργανωτικού εκσυγχρονισμού τους και για την εισαγωγή καινοτομιών στην οργάνωση και λειτουργία τους». Πέρα από τη σημείωση που έγινε στην προηγούμενη κατεύθυνση, να σημειωθεί ότι ο εκ των πραγμάτων περιορισμένος αριθμός επιχειρήσεων που εντάσσεται στα προγράμματα του ΕΤΕΑΝ σε σχέση με το σύνολο των επιχειρήσεων όλων των τομέων της οικονομίας, στο βαθμό που δεν συνοδεύεται και υπαγορεύεται από σχετικές έρευνες αγοράς που να δίνουν τη σχέση προσφοράς και ζήτησης, δύναται να οδηγήσει σε μια άναρχη παρέμβαση του κράτους και της ΕΕ σε σχέση με τους τομείς και τους κλάδους. Αυτό αποδεικνύει ότι τελικά υπάρχει απόρριψη της υπόθεσης της ολικής ή μερικής ισορροπίας της αγοράς και των σχετιζόμενων θεωριών και επιβεβαίωση της Μαρξιστικής προσέγγισης. Το τελικό ζητούμενο είναι ο εκσυγχρονισμός των επιχειρήσεων με τη χρήση τεχνολογίας και μέσων παραγωγής που παράγεται από κλάδους με υψηλή συγκέντρωση και για την βελτίωση γενικά των όρων συγκέντρωσης του κοινωνικού κεφαλαίου.

γ) Πρόσβαση στη χρηματοδότηση επιχειρήσεων ή άλλων οργανισμών που δραστηριοποιούνται στον τομέα της κοινωνικής οικονομίας, καθώς και πρόσβαση στη χρηματοδότηση για την προώθηση της επιχειρηματικότητας και της απασχόλησης, στο πλαίσιο της οικονομικής και κοινωνικής συνοχής. Η κατεύθυνση αυτή είναι σε ευθεία αντίθεση με τον εκσυγχρονισμό των επιχειρήσεων. Η αύξηση της τεχνικής σύνθεσης του κεφαλαίου οδηγεί σε απελευθέρωση εργατικού δυναμικού. Η προυντονική φύση της κοινωνικής οικονομίας χρησιμεύει μόνο για την ενσωμάτωση ευρύτερων της εργατικής τάξης στρωμάτων, αυτοαπασχολούμενων, συνεταιρισμένων, εργαζόμενων

---

²⁴ Σύμφωνα με τον ορισμό αυτών στη Σύσταση της Ε.Ε. 2003/361/ΕΚ.

σε οικογενειακές επιχειρήσεις κλπ. Κατά τα άλλα, είναι καταδικασμένη από την εποχή της ανάπτυξης της πρώτης βιομηχανικής περιόδου.

Σε αυτό το πλαίσιο της «κοινωνικής οικονομίας» εντάσσεται και η πρόθεση του τρέχοντος ΔΣ της ΕΤΕΑΝ ΑΕ για προώθηση των Μικροπιστώσεων (δηλαδή, δανείων από €3.000 έως €25.000 χωρίς εμπράγματα ή ενοχικές εξασφαλίσεις) για την ανάπτυξη της «επιχειρηματικότητας των ανέργων».

δ) Προώθηση της συνεπένδυσης ή συμμετοχής σε Επενδυτικά Ταμεία, σε Μέσα Χρηματοοικονομικής Τεχνικής ή σε Επενδυτικά Σχήματα, στα οποία περιλαμβάνονται σχήματα και συμβάσεις παραχώρησης ή Συμπράξεις Δημοσίου και Ιδιωτικού Τομέα (ΣΔΙΤ), με διακηρυγμένους στόχους, εκτός από την προώθηση της επιχειρηματικότητας, της καινοτομίας, της έρευνας και της ανάπτυξης των επιχειρήσεων, που τους έχουμε δει και σχολιάσει παραπάνω, τους εξής: · τη βιώσιμη και φιλική προς το περιβάλλον ανασυγκρότηση, ανάπλαση και ανάπτυξη αστικών ή άλλων περιοχών και οργανωμένων περιοχών οικονομικής δραστηριότητας, όπως ΒΙ.ΠΕ., ΒΙ.Ο.ΠΑ., τεχνολογικά και ερευνητικά πάρκα, ζώνες καινοτομίας, ελεύθερες ζώνες· την εξοικονόμηση ενέργειας, την προώθηση δραστηριοτήτων που αξιοποιούν νέες και ανανεώσιμες πηγές ενέργειας και την παραγωγή τεχνολογίας για την εξοικονόμηση ενέργειας· την αναβάθμιση και προστασία του περιβάλλοντος και τη διαχείριση των υδάτινων πόρων. Η τελευταία αυτή κατεύθυνση θα απαιτούσε ιδιαίτερο και εκτεταμένο σχολιασμό. Η ένταξη αυτών των στόχων στο θεωρητικό υπόδειγμα αυτής της μελέτης θα γίνει συγκεκριμένα, όταν θα αναλυθεί το ΤΕΠΙΧ παρακάτω.

Οι σκοποί αυτοί πραγματοποιούνται μέσω των τραπεζών από δύο συνδεδεμένα κανάλια. Από τη μία, με την παροχή Δ μέσω σχημάτων συνεπένδυσης, και από την άλλη με την μείωση του ρίσκου, κυρίως μέσω της παροχής εγγυήσεων (άρθρο 4, παρ.4 Ν3912/2011). Στην δεύτερη περίπτωση εντάσσεται και η «εκπόνηση ειδικών μελετών, ερευνών αγοράς και επιχειρηματικών σχεδίων» (όπ).

Το ΕΤΕΑΝ ασκεί το σύνολο των αρμοδιοτήτων που περιγράφονται στο νομικό πλαίσιο. Είναι τέτοια δε η φύση του Φορέα που δεν ασκεί *de facto* αρμοδιότητες, αρμοδιότητες δηλαδή που δεν περιλαμβάνονται στο νομικό πλαίσιο λειτουργίας του Φορέα. Το Διοικητικό Συμβούλιο της ΕΤΕΑΝ ΑΕ είναι επταμελές και διορίζεται από την Γενική Συνέλευση στην οποία συμμετέχουν οι συναρμόδιοι Υπουργοί.

Το ΕΤΕΑΝ έχει υπό την επίβλεψή του, εκτός από το ΤΕΠΙΧ, άλλα τρία ταμεία, και συγκεκριμένα το Ταμείο Ενάλιο, το Ταμείο Αγροτικής Επιχειρηματικότητας και το Ταμείο Εξοικονομώ κατ' Οίκον. Το Ταμείο Ενάλιο παρέχει εγγύηση σε δάνεια για την

υλοποίηση επενδυτικών σχεδίων που έχουν ενταχθεί στα μέτρα 1.3²⁵, 2.1²⁶, 2.3²⁷ και 4.1²⁸ του Επιχειρησιακού Προγράμματος Αλιείας (ΕΠΑΛ). Το Ταμείο δεν έχει ξεκινήσει να λειτουργεί, καθώς βρίσκεται σε εξέλιξη η τελική φάση διαμόρφωσής του και συμφωνίας με τις ενδιαφερόμενες τράπεζες. Το Ταμείο Ενάλιο είναι κατεξοχήν προσανατολισμένο στην διαχείριση του ρίσκου για τις τράπεζες.

Το Ταμείο Αγροτικής Επιχειρηματικότητας παρέχει Δ με ευνοϊκούς όρους για τη χρηματοδότηση των επιχειρηματικών σχεδίων που έχουν ενταχθεί στα μέτρα 121,123Α,311,312 και 313Β του Προγράμματος Αγροτικής Ανάπτυξης 2007 - 2013 μέσω της τράπεζας Πειραιώς.

Το Ταμείο Εξοικονομώ κατ' Οίκον συστάθηκε με τη μορφή Ταμείου Χαρτοφυλακίου και συγχρηματοδοτείται από το ΕΤΠΑ, τους εθνικούς πόρους μέσω των ΠΕΠ και τα δύο ΕΠ του ΕΣΠΑ. Η συνολική δημόσια δαπάνη του Προγράμματος ανέρχεται σε €548,2 εκατ. Η διαδικασία υποβολής των αιτημάτων για το πρόγραμμα πραγματοποιείται μέσω των συνεργαζόμενων τραπεζών οι οποίες είναι οι τέσσερις συστημικές τράπεζες, δηλαδή οι Alpha Bank, Εθνική Τράπεζα της Ελλάδος, EFG Eurobank και Τράπεζα Πειραιώς

Το Ταμείο παρέχει άτοκα δάνεια και επιχορηγήσεις στα ελληνικά νοικοκυριά για την ενεργειακή αναβάθμιση των κατοικιών, διαμερισμάτων και πολυκατοικιών αποκλειστικά στην ελληνική επικράτεια κι έμμεσα στηρίζει την επιχειρηματικότητα στον τομέα της ενεργειακής αναβάθμισης. Η σύσταση και λειτουργία του πραγματοποιήθηκε με σκοπό την εισαγωγή νέων χρηματοοικονομικών εργαλείων στην αγορά, για την αναβάθμιση του ενεργειακού συστήματος της χώρας και την εξοικονόμηση ενέργειας, μέσω της αξιοποίησης κονδυλίων του ΕΣΠΑ. Για την δυνατότητα αναβάθμισης του ενεργειακού συστήματος έχουν διατυπωθεί εξάλλου διάφορες ενστάσεις. Δεδομένη είναι όμως η θετική παρέμβαση στην τραπεζική αγορά, η ενίσχυση της κερδοφορίας των τραπεζών και η έμμεση συμβολή στην κίνηση Χ των επιχειρήσεων που σχετίζονται με την ενεργειακή αναβάθμιση.

---

²⁵ Αναδιάρθρωση και εκσυγχρονισμός του αλιευτικού στόλου της Ελλάδας.

²⁶ Αειφόρος ανάπτυξη του κλάδου της υδατοκαλλιέργειας, αύξηση της παραγωγής, βελτίωση των προϊόντων και των συνθηκών εργασίας και εκσυγχρονισμός των εγκαταστάσεων παραγωγής.

²⁷ Αειφόρος ανάπτυξη και ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας των βιώσιμων επιχειρήσεων της μεταποίησης και εμπορίας αλιευτικών προϊόντων.

²⁸ Ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας και βελτίωση της ελκυστικότητας αλιευτικών περιοχών.

Μέρος ΙΙΙ: Το ΤΕΠΙΧ

Εισαγωγή-Περιγραφή

Το Ταμείο Επιχειρηματικότητας συστάθηκε τον Οκτώβριο του 2010 με την υπ' αριθμ.12017/1245 (ΦΕΚ 1697/Β/27.10.2010) Κοινή Υπουργική Απόφαση ως χωριστή λογιστική χρηματοδοτική μονάδα στο πλαίσιο του ΕΤΕΑΝ με διακηρυγμένη αποστολή την υλοποίηση των στόχων των επιχειρησιακών προγραμμάτων και τη βελτίωση των ανταγωνιστικών πλεονεκτημάτων των ελληνικών επιχειρήσεων σε συγκεκριμένους τομείς και κλάδους.

Η χρηματοδότηση του Ταμείου γίνεται από το ΕΤΠΑ και από εθνικούς πόρους μέσω των ΠΕΠ και ενός ΕΠ του ΕΣΠΑ. Το συνολικό ύψος των κεφαλαίων του Ταμείου είναι 545 εκ. ευρώ. Το κεφάλαιο αυτό διαμορφώθηκε σε τρεις διαδοχικές φάσεις. Αρχικά, με την ΚΥΑ σύστασης του ΤΕΠΙΧ το 2010, χορηγήθηκαν 460 εκ. από το ΕΠΑΕ. Στη συνέχεια, το Δεκέμβριο του 2012²⁹, χορηγήθηκε από το ΕΠΑΕ ποσό 80 εκ. συγκεκριμένα για τη χρηματοδότηση ΜΜΕ νησιωτικών και τουριστικών περιοχών. Τέλος, το Μάρτη του 2014³⁰ καταβλήθηκε από εθνικούς πόρους ποσό 5 εκ. για τη δράση υποστήριξης των σεισμόπληκτων επιχειρήσεων του νομού Κεφαλληνίας. Το σύνολο λοιπόν της χρηματοδότησης φτάνει τα 545 εκ.

Σημαντικό όργανο για την λειτουργία του ΤΕΠΙΧ είναι η Επενδυτική Επιτροπή. Σύμφωνα με την ιδρυτική ΚΥΑ που αναφέρθηκε παραπάνω (άρθρο 5) η Επενδυτική Επιτροπή είναι επταμελής και αποτελείται από: α) τον τότε ΓΓ Βιομηχανίας Αλέξανδρο Φούρλα που ασκεί καθήκοντα προέδρου β) τον τότε Ειδικό Γραμματέα για την Ανταγωνιστικότητα, Εμμανουήλ Πατεράκη ως εκπρόσωπο της Διαχειριστικής Αρχής του ΕΠΑΕ, που ασκεί καθήκοντα Αντιπροέδρου, γ) τον τότε ΓΓ Επενδύσεων και Ανάπτυξης, Γεώργιο Πετράκη, εκπρόσωπο της Διαχειριστικής Αρχής των Περιφερειακών Επιχειρησιακών Προγραμμάτων, δ) ως ειδικός εμπειρογνώμονας, τον Γεώργιο Κολυβά, με την αρμοδιότητά του τότε ως σύμβουλος του Υπουργού Οικονομίας Ανταγωνιστικότητας και Ναυτιλίας, ε) έναν εκπρόσωπο της Γενικής Συνομοσπονδίας Επαγγελματιών Βιοτεχνών Εμπόρων Ελλάδος (ΓΣΕΒΕΕ), στ) έναν

---

²⁹ ΚΥΑ υπ' αριθ. Πρωτ. 6985/1220/27.12.2012 (ΦΕΚ Β' /3466/28.12.2012)

³⁰ ΚΥΑ υπ. Αριθ. Πρωτ. 13700/ΕΥΘΥ362/21.3.2014 (ΦΕΚ Β' /723/21.3.2014)

εκπρόσωπο της Ελληνικής Συνομοσπονδίας Ελληνικού Εμπορίου (ΕΣΕΕ), και ζ) έναν εκπρόσωπο της Ελληνικής Ένωσης Τραπεζών (ΕΕΤ).

Στην Επενδυτική Επιτροπή συμμετέχουν επιπλέον δύο εμπειρογνώμονες χωρίς δικαίωμα ψήφου, οι οποίοι ορίζονται από τον Υπουργό Οικονομίας, Ανταγωνιστικότητας και Ναυτιλίας και κατά περίπτωση ο εκάστοτε καθ' ύλην αρμόδιος ΓΓ, από τη Γενική Γραμματεία του οποίου διατίθενται πόροι στο Ταμείο.

Το γεγονός ότι η ιδρυτική ΚΥΑ ανέφερε ονομαστικά τα μέλη της Επενδυτικής Επιτροπής αλλά και οι συνεχείς αλλαγές στην πολιτική ηγεσία των εκάστοτε Υπουργείων όπου ανήκε η ΓΓΒ και το υπαγόμενο σε αυτήν ΤΕΠΙΧ οδήγησε στην αδράνεια και τελικά ανυπαρξία της Επενδυτικής Επιτροπής με πολύ μεγάλη αρνητική επίπτωση στη λειτουργία του ΤΕΠΙΧ. Με την υπ' αριθμόν οικ. 79868/2944 ΚΥΑ (ΦΕΚ Β/3688/31.12.2014), τροποποιήθηκε η ιδρυτική ΚΥΑ του ΤΕΠΙΧ ώστε η Επενδυτική Επιτροπή του να μην ορίζεται ονομαστικά. Εκτός από τον ΓΓ Βιομηχανίας που εκτελεί χρέη προέδρου και τους εκπρόσωπους της ΓΣΕΒΕΕ, της ΕΣΕΕ και της ΕΕΤ ως μέλη, οι άλλοι τρεις που απαρτίζουν την Επιτροπή ορίζονται να είναι ο ΓΓ Δημοσίων Επενδύσεων – ΕΣΠΑ ως αντιπρόεδρος και δύο ειδικοί εμπειρογνώμονες από το Υπουργείο Ανάπτυξης ως εκπρόσωποι του Υπουργού και του Υφυπουργού. Η Επιτροπή συγκροτήθηκε τελικά μόλις τον Ιούνιο του 2015.

Οι διακηρυγμένοι στόχοι του ΤΕΠΙΧ αφορούν στη δημιουργία νέων, βιώσιμων επιχειρηματικών δραστηριοτήτων αλλά και στην ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας και του εκσυγχρονισμού των υφιστάμενων μικρομεσαίων επιχειρήσεων της χώρας με την ανάπτυξη κατάλληλων χρηματοδοτικών εργαλείων και προϊόντων. Οι προτεραιότητες πάνω στις οποίες βασίστηκε η σύσταση του ΤΕΠΙΧ ήταν να βοηθήσει στην ίδρυση και την ανάπτυξη των επιχειρήσεων, ιδιαιτέρως, όμως, των ΜΜΕ· να λειτουργήσει ως καταλύτης στη ροή κεφαλαίων προς ΜΜΕ· να βοηθήσει αυτές να ανταγωνιστούν επάξια τις ελληνικές Μεγάλες Επιχειρήσεις αλλά ακόμα και αντίστοιχες ευρωπαϊκές· να επιτρέψει την αναβάθμιση της χρηματοοικονομικής τεχνικής· να γίνεται καλύτερη και σωστότερη χρήση από τις επιχειρήσεις των πόρων του ΕΣΠΑ· να στηρίξει την υλοποίηση διαφόρων επενδύσεων· και να προωθήσει προϊόντα και υπηρεσίες.

Παρατηρούμε ότι από στους διακηρυγμένους στόχους και προτεραιότητες απουσιάζει η ρητή αναφορά στην ενίσχυση του τραπεζικού κεφαλαίου ή της αγοράς Δ παρόλο που η εμπλοκή των τραπεζών είναι κομβική και η ΕΕΤ εκπροσωπείται στην Επενδυτική Επιτροπή του ΤΕΠΙΧ. Σε αντίθεση με τις ΜΜΕ όπου οι αναφορές είναι άμεσες, για τις τράπεζες υπάρχουν μόνο έμμεσες αναφορές.

Το ΤΕΠΙΧ λειτουργεί σαν Ταμείο – ομπρέλα για μια σειρά δράσεις που συστήνονται σαν αυτοτελή Ταμεία, με δικό τους κεφάλαιο και με σκοπό να προσεγγίσουν, να εξειδικεύσουν και να ικανοποιήσουν τις παραπάνω προτεραιότητες. Ήδη έχουν συσταθεί και λειτουργούν τέσσερα Ταμεία τα οποία παρουσιάζονται συνοπτικά παρακάτω.

Επιχειρηματική Επανεκκίνηση

Το Ταμείο «Επιχειρηματική Επανεκκίνηση» ξεκίνησε τη λειτουργία του το 2013 με διακηρυγμένο στόχο την προώθηση της επιχειρηματικότητας, τη διευκόλυνση της πρόσβασης των επιχειρήσεων σε κεφάλαια κίνησης και την ενίσχυση των επενδύσεων μέσω της παροχής δανείων με ευνοϊκούς όρους. Από αυτή την άποψη είναι ένα Ταμείο ευθείας ενίσχυσης της αγοράς Δ μέσω της αύξησης της προσφοράς. Το Ταμείο διαθέτει συνολικά κεφάλαια ύψους €550 εκατ., τα οποία προέρχονται κατά 50% από το ΤΕΠΙΧ και κατά 50% από τις συνεργαζόμενες Τράπεζες. Δεδομένου ότι πρόκειται για Ταμείο συνεπένδυσης κεφαλαίων, και μάλιστα εξ ημισείας, το επιτόκιο χορήγησης των δανείων έχει καθοριστεί στο μισό περίπου από το επιτόκιο της αγοράς (4,5% έναντι 9% αντίστοιχα). Είναι το μεγαλύτερο Ταμείο του ΤΕΠΙΧ με σχετικά υψηλότερη απορροφητικότητα από τα άλλα, όπως θα δούμε στην επόμενη ενότητα αυτού του μέρους.

Επιλέξιμες για να συμμετέχουν στη συγκεκριμένη δράση είναι οι υφιστάμενες και υπό ίδρυση ΠΜΜΕ των επιλέξιμων οικονομικών κλάδων, που αναπτύσσουν βιώσιμη επιχειρηματική δράση στην ελληνική επικράτεια. Σημειώνεται ότι η ρήτρα της «βιωσιμότητας» σημαίνει, με όρους αυτής της εργασίας την εξασφαλισμένη επιστροφή του Χ και την μείωση του ρίσκου, της διαχείρισής του και του κόστους του για τις τράπεζες. Επίσης σημαίνει ότι οι μελέτη της αγοράς (και των αιτήσεων) στοχεύει στην ανάδειξη των ήδη βιώσιμων επιχειρήσεων και όχι των συνθηκών που θα επέτρεπε σε μη-βιώσιμες επιχειρήσεις να έχουν ασφαλή επιστροφή του προκαταβλημένου Χ. Επιβεβαιώνεται και τυπικά η θεμελιώδης ανισομετρία με την οποία αντιμετωπίζονται ο (συν)δανειστής και ο δανειζόμενος. Τέλος, είναι γνωστό ότι η καπιταλιστική κρίση και η ένταση του ανταγωνισμού που αυτή επιφέρει μετατρέπει μια ασφαλή επιστροφή Χ σε απολύτως επισφαλή, βάζοντας έτσι τις βάσεις για μεγάλες καταπτώσεις.

Ως συνεργαζόμενες τράπεζες εμφανίζονται η Εθνική, η Πειραιώς, η Eurobank και η ALPHA BANK, ενώ δραστηριοποιούνται επίσης η Τράπεζα Αττικής και οι

Συνεταιριστικές: Χανίων, Καρδίτσας, Θεσσαλίας, Ηλείου & Παγκρήτια. Τελικά όμως, η ALPHA BANK και η Συνεταιριστική Καρδίτσας έχουν εκταμιεύσει δάνεια ύψους μεγαλύτερου από το προβλεπόμενο στην κατάθεση του φακέλου συνεργασίας. Αυτό συνεπάγεται ότι όλες οι υπόλοιπες τράπεζες που συμμετέχουν υλοποιούν ελάχιστα ως καθόλου τη Δράση αυτή (βλέπε Παράρτημα ΙΙΙ).

Ταμείο Εγγυοδοσίας

Το Ταμείο Εγγυοδοσίας του Ταμείου Επιχειρηματικότητας (ΤΕ-ΤΕΠΙΧ) αποσκοπεί στην παροχή εγγυήσεων σε επιχειρηματικά δάνεια βιώσιμων επενδυτικών σχεδίων και ώριμων σχεδίων επιχειρηματικής ανάπτυξης στα οποία περιλαμβάνονται κεφάλαια κίνησης και προκαταβολές έναντι επιχορήγησης εγκεκριμένων προγραμμάτων του ΕΣΠΑ. Ο προϋπολογισμός του προγράμματος ανέρχεται σε 50 εκ με συντελεστή μόχλευσης³¹ που εισφέρει το ΕΤΕΑΝ και άλλα 100 που εισφέρουν οι συνεργαζόμενες τράπεζες. Το Ταμείο λειτουργεί ως Χαρτοφυλάκιο Εγγυήσεων Πρώτης Ζημιάς (First Loss Portfolio Guarantee). Επί της ουσίας δηλαδή, διευκολύνει την παροχή δανείων μέσω της εγγύησης (σε ποσοστό 70%-80%) της κατάπτωσης μη εξυπηρετούμενων δανείων. Οι παρεχόμενες εγγυήσεις χορηγούνται δυνάμει των υφισταμένων ιδίων κεφαλαίων της ΕΤΕΑΝ ΑΕ, σε χρηματικά διαθέσιμα. Οι τράπεζες που εμφανίζονται ως συνεργαζόμενες είναι οι εξής: Eurobank, Alpha Bank και Παγκρήτια Συνεταιριστική Τράπεζα. Τελικά, στην πράξη, το πρόγραμμα αυτό υλοποιείται από την Eurobank.

Το Ταμείο αυτό συγκαταλέγεται στις δράσεις διαχείρισης του ρίσκου με τη λογική της χρήσης κεφαλαίου που ανακυκλώνεται. Η κρίση είναι προφανές ότι κάνει αυτό το Ταμείο το πιο επίκαιρο και αναγκαίο και ταυτόχρονα το Ταμείο με τη χαμηλότερη απορροφητικότητα. Η αντίφαση αυτή θα σχολιαστεί και παρακάτω, αφού παρουσιαστούν τα στοιχεία.

---

³¹ Δίνεται δηλαδή η δυνατότητα χορήγησης εγγυήσεων σε ποσοστό από 70% έως 80% του δανείου που χορηγεί η τράπεζα από δικά της διαθέσιμα

Ταμείο Δανειοδοτήσεων

Το Ταμείο Δανειοδοτήσεων αποσκοπεί στην παροχή στοχευμένων χρηματοδοτικών προϊόντων για την ανάπτυξη νέων, βιώσιμων επιχειρηματικών δραστηριοτήτων και την ενίσχυση των υφιστάμενων μικρομεσαίων επιχειρήσεων της χώρας με την ανάπτυξη κατάλληλων χρηματοδοτικών εργαλείων και προϊόντων. Οι Δράσεις του Ταμείου Δανειοδοτήσεων αφορά στα παρακάτω υπο-ταμεία:

- Εξωστρέφεια
- Θεματικός Τουρισμός, Αφαλάτωση, Διαχείριση Απορριμμάτων, Πράσινες Υποδομές, Πράσινες Εφαρμογές, ΑΠΕ
- Γενική Επιχειρηματικότητα (επενδύσεις Ν.3908/2011 ΦΕΚ Α 8/01.02.2011)
- Επιχειρηματικότητα των Νέων
- Καινοτόμα Επιχειρηματικότητα, Εφοδιαστική Αλυσίδα, Τρόφιμα, Ποτά

Από αυτές τις δράσεις, σε λειτουργία βρίσκεται μόνο η πρώτη, ενώ έχει ήδη υλοποιηθεί η δεύτερη. Συγκεκριμένα, η Δράση για τον Θεματικό Τουρισμό κλπ έχει ήδη υλοποιηθεί από τον Σεπτέμβριο του 2013 με συνεργαζόμενη τράπεζα την Εθνική, σχέση συνεπένδυσης 1:2, με συνολικό κεφάλαιο 72 εκ (24 εκ από το ΕΤΕΑΝ και 48 εκ από την τράπεζα).

Η Δράση Εξωστρέφεια είχε αρχικό συνολικό δεσμευμένο κεφάλαιο 140 εκ. με σχέση συνεπένδυσης 1:1, το οποίο σημαίνει ότι το Ταμείο διαθέτει 70 εκ. και η συνεργαζόμενη τράπεζα (Eurobank) άλλα 70 εκ. Λόγω της αργής προόδου στην κάλυψη των δεσμευμένων πόρων της τράπεζας και του Ταμείου, το ΕΤΕΑΝ αποφάσισε την παράταση της προθεσμίας συμβασιοποίησης των εγκεκριμένων δανείων της Δράσης μέχρι την 30.06.2015 ενώ παράλληλα μείωσε τους δεσμευμένους πόρους από 70 εκ σε 48,8 εκ ευρώ. Σύμφωνα με το ενημερωτικό σημείωμα του Παραρτήματος ΙΙ, «[Α]υτό συνεπάγεται πρακτικά το κλείσιμο της Δράσης παρά την παράταση της προθεσμίας καθώς ήδη, το Δεκέμβριο του 2014 η συμμετοχή του ΤΕΠΙΧ στα συμβασιοποιημένα δάνεια είχε φτάσει τα 45,6 εκ. ευρώ. Με βάση την απόφαση αυτή η απορρόφηση των πόρων του Ταμείου ξεπερνάει το 93%».

Νησιωτική Τουριστική Επιχειρηματικότητα

Το Ταμείο «Νησιωτική - Τουριστική Επιχειρηματικότητα», αποσκοπεί στη διευκόλυνση των νησιωτικών τουριστικών επιχειρήσεων στη λήψη δανείων επενδυτικού σκοπού ή/και επιχειρηματικής ανάπτυξης, με πολύ ελκυστικούς όρους. Σκοπός του Ταμείου είναι η στήριξη των πολύ μικρών και μικρών επιχειρήσεων των νησιωτικών περιοχών της χώρας, μέσω της κάλυψης των κενών ρευστότητάς τους, με τελική δεδηλωμένη επιδίωξη την αναβάθμιση του τουριστικού προϊόντος της χώρας και, ειδικότερα, την αναβάθμιση της ποιότητας των παρεχόμενων υπηρεσιών των τουριστικών μονάδων που δραστηριοποιούνται στις νησιωτικές περιοχές· τη βελτίωση της ανταγωνιστικότητας των επιχειρήσεων· την καλύτερη ανταπόκριση των επιχειρήσεων κατά τη διάρκεια της τουριστικής περιόδου· και την καλύτερη δυνατή εξασφάλιση προοπτικών βιωσιμότητας και ανάπτυξης για το νησιωτικό ελληνικό τουρισμό.

Ο συνολικός προϋπολογισμός του Ταμείου είναι 80 εκ. και χρηματοδοτείται εξολοκλήρου από το ΕΤΕΑΝ. Παρ' όλ' αυτά, η διαχείριση του Ταμείου ανατίθεται σε τράπεζες που έχουν έτσι τη δυνατότητα να αποκομίζουν το διαχειριστικό κέρδος από τη σύνταξη και προώθηση του φακέλου, τον έλεγχο στις αιτήσεις, καθώς και την προσέλκυση πιθανά νέων πελατών. Συνεργαζόμενες τράπεζες είναι οι Εθνική, Πειραιώς, Συνεταιριστική Χανίων και Παγκρήτια Συνεταιριστική.

Μέσω της Δράσης χρηματοδοτείται το 70% των επιλέξιμων δαπανών του επενδυτικού / επιχειρηματικού σχεδίου και το υπόλοιπο τουλάχιστον 30% καλύπτεται με ίδια συμμετοχή της επιχείρησης. Η συμμετοχή των επιχειρήσεων θα καταβάλλεται από διαθέσιμα της επιχείρησης, τα οποία δεν θα έχουν χαρακτηριστικά κρατικής ενίσχυσης. Το συνολικό κεφάλαιο που θα ενεργοποιηθεί είναι 114 εκ, εκ των οποίων τα 34 εκ θα είναι ίδια συμμετοχή της επιχείρησης.

Η Δράση αυτή διαφοροποιείται από τις άλλες καθώς πρόκειται για ευθεία παροχή Χ και όχι Δ. Βέβαια, οι επιχειρήσεις μπορούν ή μπορεί να αναγκαστούν να στραφούν στις τράπεζες για την εξεύρεση των 34 εκ ευρώ που αποτελούν τη δική τους συμμετοχή.

Εκθέσεις – Αποτελέσματα

Για την αξιολόγηση του ΤΕΠΙΧ μπορεί κανείς να ακολουθήσει δύο προσεγγίσεις. Πρώτον, είναι σημαντικό να ελεγχθεί κατά πόσο το ΤΕΠΙΧ συνολικά μπορεί, βάσει σχεδιασμού και διαθέσιμου κεφαλαίου, να επηρεάσει την αγορά Δ ειδικά για τις ΜΜΕ. Ο έλεγχος αυτός είναι πολύ δύσκολος και μπορεί να έχει κυρίως ποιοτικά χαρακτηριστικά και εκτιμήσεις που προκύπτουν μέσα από κατασκευασμένους δείκτες. Η μεγαλύτερη δυσκολία βρίσκεται στο ότι δεν υπάρχουν διαθέσιμα διαφοροποιημένα στοιχεία της αγοράς Δ ανάλογα με το μέγεθος της επιχείρησης, ή έστω ανά μεγάλες κατηγορίες επιχειρήσεων, τα οποία θα χρῆσιμευαν σαν παρονομαστές για την εξαγωγή χρήσιμων αναλογιών. Έτσι λοιπόν θα πρέπει να αρκεστούμε στα συνολικά μεγέθη³².

Τον Δεκέμβρη του 2014, το κεφάλαιο του ΤΕΠΙΧ ανερχόταν περίπου σε 500 εκ. Αυτό το κεφάλαιο διαμόρφωσε το συνολικό δεσμευμένο ποσό μετά κι από τη συμμετοχή των συνεργαζόμενων τραπεζών σε 992 εκ. Από αυτά, τον ίδιο μήνα αναφοράς, είχαν συμβασιοποιηθεί τα 633 εκ, με τη συμμετοχή του Ταμείου να ανέρχεται σε λίγο περισσότερο από το μισό, στα 328 εκ. Το συνολικό ποσό των εκταμιεύσεων έφτανε τα 533 εκ. εκ των οποίων τα 276 εκ. αφορούσαν σε πόρους του Ταμείου. Σύμφωνα με την Τράπεζα της Ελλάδος, το υπόλοιπο ποσό των συνολικών δανείων προς ΜΜΕ τον Δεκέμβρη του 2014 ανερχόταν στα 48 δις. Η συμβολή του ΤΕΠΙΧ αντιπαραβάλλεται με αυτό το ποσό και τα αποτελέσματα δίνονται στον παρακάτω πίνακα.

---

³² Τα ποσά που παρουσιάζονται εδώ είναι στρογγυλοποιημένα για την διευκόλυνση του αναγνώστη στην παρακολούθηση του επιχειρήματος. Τα αναλυτικά ποσά καθώς και οι πίνακες με τους σχετικούς υπολογισμούς παρατίθενται στο Παράρτημα Ι.

	Σε Ευρώ	% επί των δανείων προς ΜΜΕ	% επί των δανείων προς ΜΜΕ χωρίς τη δράση Νησιωτικής Τ.Ε.
Δεσμευμένο Ποσό ΕΧΟ	992055455	2,06%	1,89%
Πόροι ΤΕΠΙΧ (μείον ΕΧΟ)	499018485	1,04%	0,87%
Συμβασιοποιημένα Δάνεια (ΣΔ, σύνολο)	633037491	1,31%	1,26%
Συμμετοχή ΤΕΠΙΧ σε ΣΔ	328337253	0,68%	0,63%
Εκταμιεύσεις (σύνολο)	532884725	1,11%	1,06%
Συμμετοχή ΤΕΠΙΧ σε εκταμιεύσεις	276148489	0,57%	0,53%
Συνολικά Δάνεια προς ΜΜΕ (εκταμιευμένα) – ΤτΕ	48140227000		

Πίνακας 1 Συνοπτική παρουσίαση ΤΕΠΙΧ και σύγκριση με τα συνολικά εκταμιευμένα δάνεια προς ΜΜΕ.

Πηγή: Μηνιαίες αναφορές της ΕΤΕΑΝ ΑΕ, ΤτΕ, ίδιοι υπολογισμοί

Συνεπώς, ακόμα κι αν λαμβάναμε υπόψη μας το συνολικό δεσμευμένο ποσό των ΕΧΟ, το οποίο περιλαμβάνει τη συμμετοχή του Ταμείου και των τραπεζών, αυτό φτάνει στο 2% των δανείων που δίνονται προς ΜΜΕ. Παρ' όλ' αυτά, το να συνυπολογίσουμε τη συμμετοχή των τραπεζών προϋποθέτει ότι αυτή παρέχεται επιπλέον των δανείων που θα έδιναν οι τράπεζες προς τις ΜΜΕ ανεξαρτήτως των διαφόρων δράσεων του ΤΕΠΙΧ και δεν υπάρχει καμιά υποκατάσταση. Η υπόθεση όμως αυτή κρίνεται μη ρεαλιστική. Με άλλα λόγια, η παρέμβαση του ΤΕΠΙΧ για την ενίσχυση της προσφοράς Δ προς ΜΜΕ επιχειρεί να κινητοποιήσει κεφάλαια που φτάνουν το 2% των δανείων προς ΜΜΕ, ενώ η δική του συμμετοχή ανέρχεται μόλις στο 1%.

Στην πραγματικότητα όμως, οι συμβάσεις δανείων που έχουν προκύψει από τις διάφορες δράσεις του ΤΕΠΙΧ ανέρχονται μόλις στο 1,3% του συνολικού Δ προς ΜΜΕ, ενώ αν ληφθεί υπόψη η εκταμίευση, τότε ο δείκτης πέφτει στο 1,1%. Η συμμετοχή του Ταμείου υπολογίζεται σε 0,68% και 0,57% αντίστοιχα³³. Αξίζει να σημειωθεί ότι το συνολικό Δ προς ΜΜΕ το Δεκέμβρη του 2013 ήταν μόλις 77 εκ. χαμηλότερο από ότι την περίοδο αναφοράς, ένα χρόνο μετά.

Από αυτούς τους δείκτες, θα έπρεπε να αφαιρεθεί το πρόγραμμα της Νησιωτικής Τουριστικής Επιχειρηματικότητας, ύψους διαθέσιμων κεφαλαίων 80 εκ., εκ των οποίων τα 24 είναι συμβασιοποιημένων και τα 22 εκ. εκταμιευμένα. Ο λόγος

³³

είναι ότι αυτό το πρόγραμμα διαφέρει ουσιαστικά από τα άλλα καθώς δεν παρεμβαίνει στην αγορά Δ παρά μόνο δυνητικά με μέγιστο ύψος τα 34 εκ στην πλήρη εφαρμογή του. Αν αφαιρεθούν τα ποσά αυτά, οι δείκτες που θα προκύψουν δίνονται στην τελευταία στήλη του πίνακα και ενισχύουν ακόμα περισσότερο το επιχείρημα της μικρής παρέμβασης του ΤΕΠΙΧ στην αγορά Δ.

Εξάλλου, η συνολική παροχή Δ προς όλες τις μη χρηματοπιστωτικές επιχειρήσεις (Τράπεζα της Ελλάδος-Ευρωσύστημα, 2015, p. 128), συμπεριλαμβανομένων των ΜΜΕ, είναι φθίνουσα για όλα τα χρόνια από το 2011 κι έπειτα. Συγκεκριμένα, από 120 δις το 2011, έφτασε στα 100 δις το 2014, μειωμένο δηλαδή κατά 15,6%. Η εικόνα δεν αλλάζει ακόμα κι αν λάβουμε υπόψη την κατηγορία των ελεύθερων επαγγελματιών, αγροτών κι ατομικών επιχειρήσεων. Εδώ η συνολική χρηματοδότηση στο τέλος της περιόδου έπεσε από τα 15,3 δις το 2011 στα 13,5 δις το 2014, σημειώνοντας πτώση 11,5%. Αν συγκρίναμε το συνολικό διαθέσιμο κεφάλαιο του ΤΕΠΙΧ με το συνολικό Δ της οικονομίας που κατευθύνεται σε μη χρηματοπιστωτικές επιχειρήσεις το ποσοστό είναι πολύ μικρότερο από 1%.

Είναι λοιπόν προφανές ότι το κεφάλαιο του ΤΕΠΙΧ είναι πολύ μικρό σε σχέση με το συνολικό Δ που κατευθύνεται προς ΜΜΕ και ακόμη μικρότερο σε σχέση με το συνολικό Δ της Ελληνικής οικονομίας.

Ο δεύτερος έλεγχος αφορά στην επιτυχία των Ταμείων που βρίσκονται υπό τη σκέπη του ΤΕΠΙΧ σε σχέση με τους διακηρυγμένους και πραγματικούς τους στόχους. Ξεχωριστή σημασία αποκτά η απορρόφηση των κονδυλίων που είναι ένας μόνο δείκτης. Τα αναλυτικά αποτελέσματα του προγράμματος έως σήμερα παρατίθενται στο Παράρτημα ΙΙΙ, όπου παρατίθεται το ενημερωτικό σημείωμα του Τμήματος Ανάπτυξης Επιχειρηματικότητας, Βελτίωσης της Ανταγωνιστικότητας & Πρόσβασης των ΜΜΕ στους Χρηματοπιστωτικούς Θεσμούς της ΓΓΒ, το οποίο ανέλαβε την πρωτοβουλία να καταρτίσει πίνακες και διαγράμματα για την αξιολόγηση των δράσεων του ΤΕΠΙΧ. Εδώ γίνεται μια σύντομη κριτική παρουσίασή τους.

Το πρώτο που αξίζει να παρατηρηθεί είναι ότι απουσιάζει η αρμοδιότητα παρακολούθησης των συνολικών αποτελεσμάτων των δράσεων του ΤΕΠΙΧ, ενώ δεν υπάρχουν και όλα τα αναγκαία στοιχεία. Το Τμήμα Ανάπτυξης Επιχειρηματικότητας, Βελτίωσης της Ανταγωνιστικότητας & Πρόσβασης των ΜΜΕ στους Χρηματοπιστωτικούς Θεσμούς ανέλαβε την πρωτοβουλία να καλύψει αυτό το κενό συντάσσοντας ενημερωτικό σημείωμα, το οποίο παρατίθεται ολόκληρο στο Παράρτημα ΙΙΙ και το οποίο αναδεικνύει έμμεσα αυτήν την εκκωφαντική απουσία.

Συνολικά παρατηρείται μεγάλη υστέρηση στην απορρόφηση των πόρων σε όλες τις δράσεις, όπως φάνηκε και από τον πίνακα 1. Τον Δεκέμβρη του 2014 είχε συμβασιοποιηθεί το 82% και είχαν εκταμιευτεί τα τρία τέταρτα των αιτήσεων. Το ποσό των συμβάσεων και εκταμιεύσεων όμως αυτών αντιστοιχούσε μόλις σε 65% και 55% των πόρων του Ταμείου αντίστοιχα.

Όσον αφορά την «Επιχειρηματική Επανεκκίνηση» που είναι και η μεγαλύτερη Δράση του ΤΕΠΙΧ, έχει απορροφηθεί μόλις το 69,1% του δεσμευμένου ποσού ΕΧΟ. Όμως, η ALPHA BANK και η Συνεταιριστική Καρδίτσας έχουν εκταμιεύσει δάνεια ύψους μεγαλύτερου από το προβλεπόμενο στην κατάθεση του φακέλου συνεργασίας (155% και 175% αντίστοιχα). Αυτό σημαίνει ότι όλες οι υπόλοιπες τράπεζες που συμμετέχουν ουσιαστικά δεν υλοποιούν τη Δράση αυτή. Με το ίδιο σκεπτικό φαίνεται πως το Ταμείο Εγγυοδοσίας υλοποιήθηκε ουσιαστικά από την Eurobank (βλέπε Παράρτημα ΙΙΙ).

Το γεγονός ότι η μεγαλύτερη καθυστέρηση εμφανίζεται στη Δράση «Νησιωτική Επιχειρηματικότητα», όπου η συμβασιοποίηση φτάνει μόλις το 30% των προβλεπόμενων πόρων είναι ενδεικτικό της αξιοποίησης των δράσεων του ΤΕΠΙΧ για την ενίσχυση της αγοράς Δ. Η δράση αυτή εξάλλου είναι η μόνη που δεν εντάσσεται στο πλαίσιο της αγοράς Δ. Μάλιστα, η καθυστέρηση θα ήταν ακόμα μεγαλύτερη αν δεν υπήρχε το έκτακτο μέτρο για το νομό Κεφαλληνίας στα πλαίσια του οποίου προϋπολογίστηκαν 11 εκατ. ευρώ από τα 80 της Δράσης μέσω του οποίου σύμφωνα με τα οριστικά στοιχεία της ΕΤΕΑΝ (31.12.2014) εκταμιεύτηκαν 472 δάνεια ύψους 7.837.204 ευρώ. Χωρίς το μέτρο αυτό, η απορρόφηση θα ήταν περίπου στο 10% των συνολικών προβλεπόμενων πόρων. Απαιτείται ιδιαίτερη μελέτη για να αναδειχθεί ο μηχανισμός που συνδέει την αποτυχία της Δράσης με την ιδιαιτερότητά της να παρέχει άμεσα Χ.

Τέλος, λόγω του περιορισμού της γεωγραφικής κατανομής των πόρων και σε κάποιες Δράσεις, έχουν αρχίσει να εξαντλούνται σε επίπεδο αιτήσεων/εγκρίσεων δανείων οι πόροι κάποιων Περιφερειακών Προγραμμάτων (ενδεικτικώς ΠΕΠ Κρήτης και Νήσων Αιγαίου, ΠΕΠ Μακεδονίας-Θράκης και Κεντρικής Μακεδονίας). Η απουσία της Επενδυτικής Επιτροπής και ευελιξίας στις Δράσεις όξυνε αυτό το πρόβλημα.

Συμπεράσματα

Αναμφιβόλως, το σημαντικότερο πρόβλημα είναι η αδιαφορία στο σχεδιασμό των παρεμβάσεων του ΤΕΠΙΧ απέναντι στην ικανοποίηση των αναγκών της κοινωνίας. Με αυτήν την έννοια, ο σχεδιασμός είναι προβληματικός γιατί δεν υπηρετεί το Δημόσιο Συμφέρον, αλλά το συμφέρον των κεφαλαιοκρατών κυρίως του χρήματος και δευτερευόντως όσων εμπλέκονται στην αναβάθμιση των ΜΜΕ. Από τις Δράσεις που εξετάστηκαν παραπάνω δεν προκύπτει ούτε σαν στόχος η συνολική αύξηση της απασχόλησης, ούτε η βελτίωση του εισοδήματος και των εργασιακών σχέσεων των εργαζόμενων, αλλά ούτε και η ένταξη των Δράσεων σε ένα συνολικότερο σχεδιασμό που θα οδηγούσε μέσο-μακροπρόθεσμα στη βελτίωση του βιοτικού επιπέδου όλου του λαού, με μείωση της εξάρτησης από τις εισαγωγές, προστασία ή επανένταξη του αγροτικού πληθυσμού, βελτίωση των συνθηκών για τους μικρούς έμπορους και βιοτέχνες. Αντίθετα, όλες οι Δράσεις προσανατολίζονται σε επιχειρηματικά σχέδια που κρίνονται βιώσιμα, αδιαφορώντας για τη διαμόρφωση των γενικότερων συνθηκών.

Όπως καταδείχθηκε, όλες οι Δράσεις διασφαλίζουν τις συνεργαζόμενες τράπεζες με ανισόμετρο τρόπο σε σχέση με τις επιχειρήσεις που εντάσσονται στις Δράσεις καθώς δεν περιλαμβάνουν σχεδιασμό για την επιστροφή του Χ, δηλαδή για την πώληση του τελικού προϊόντος, ενώ αντίθετα έχουν προβλέψεις για την επιστροφή του Δ στις τράπεζες. Τα επενδυτικά σχέδια, όπου υποβάλλονται και ελέγχονται, δεν συνοδεύονται από έρευνες αγοράς που να αφορούν συγκεκριμένα την αγορά που σχετίζεται με τον κλάδο που δραστηριοποιείται η αιτούσα ΜΜΕ, ούτε προβλέπεται η βελτίωση των όρων ζήτησης των προϊόντων και υπηρεσιών που παράγονται από τις ενταγμένες ΜΜΕ στις Δράσεις του ΤΕΠΙΧ.

Το δεύτερο συμπέρασμα που προκύπτει είναι ότι η παρέμβαση της ΕΕ βάζει συγκεκριμένες κατευθύνσεις στην ενίσχυση των επιχειρήσεων που δεν εξετάζουν τις ανάγκες της εθνικής οικονομίας. Φυσικά, η ένταξη στην ΕΕ είναι πολιτική επιλογή και δεν υπάρχει στοιχείο ακούσιας επιβολής στο θέμα αυτό. Αναδεικνύεται όμως άλλη μια πλευρά αυτής της επιλογής.

Πέρα όμως από τη γενικότερη στόχευση του ΤΕΠΙΧ που αντανακλά το ρόλο του κράτους σαν τον ιδεατό συνολικό καπιταλιστή, υπάρχουν ζητήματα σχεδιασμού και εκτέλεσης που είναι προβληματικά και που θα εμπόδιζαν την λειτουργία του, ακόμα και κάτω από ένα διαφορετικό σχεδιασμό. Σε αυτήν την κριτική εμπίπτει και η συνεχής αλλαγή της πολιτικής ηγεσίας της εποπτεύουσας ΓΓΒ και των δομών

σχεδιασμού πολιτικής όπως εκφράστηκε από την αλλαγή στα οργανογράμματα. Ενδεικτικά αναφέρεται ότι μόνο το τελευταίο έτος έχουν αλλάξει τέσσερεις αρμόδιοι Υπουργοί και εν όψει των εκλογών του Σεπτεμβρίου 2015 επίκειται η αλλαγή άλλων δύο. Αντίστοιχες είναι και οι αλλαγές ΓΓ και εμπειρογνομόνων που στελεχώνουν ανάμεσα σε άλλα και την Επενδυτική Επιτροπή του ΤΕΠΙΧ.

Σε σχέση με την τελευταία και σύμφωνα με την τελευταία διαθέσιμη αναφορά ΧΕ ΕΣΠΑ, με ημερομηνία 31 Μαΐου 2015, υπάρχει πρόβλημα με την μη συγκρότηση της Επενδυτικής Επιτροπής του ΤΕΠΙΧ, «με αποτέλεσμα να εκκρεμούν περισσότερο από οκτώ μήνες αποφάσεις, αρμοδιότητάς της, που αφορούν στην διαχείριση του Ταμείου Επιχειρηματικότητας».

Γίνεται προφανές ότι, πέρα από το δομικό οικονομικό πρόβλημα που επιβάλλει την στόχευση στην ενίσχυση της αγοράς Δ, έναντι της αγοράς προϊόντων και υπηρεσιών, το κράτος-συλλογικός καπιταλιστής έχει μέχρι τώρα θέσει επιπλέον εμπόδια στην λειτουργία του ΤΕΠΙΧ.

Μέρος IV: Προτάσεις πολιτικής

Σε αυτό το μέρος επιχειρείται η διατύπωση προτάσεων πολιτικής για την αντιμετώπιση των παραπάνω προβλημάτων. Οι προτάσεις αυτές έχουν, ως οφείλουν, στο επίκεντρό τους την αύξηση της κοινωνικής ευημερίας και του βιοτικού επιπέδου του λαού, μέσω της ικανοποίησης άμεσα ή έμμεσα των κοινωνικών αναγκών.

Το πρώτο ζήτημα αφορά την κατάρτιση Δημόσιου Σχεδίου Παραγωγής που να λαμβάνει υπόψη του: α) τους κλάδους παραγωγής μέσων συντήρησης και μέσων παραγωγής για μέσα συντήρησης που ικανοποιούν κοινωνικές ανάγκες σε έξαρση³⁴. β) την παρούσα δομή της ελληνικής οικονομίας, με κύρια έμφαση στην κλαδική ανάλυση και το μέγεθος των επιχειρήσεων ανά κλάδο· γ) την θέση της χώρας στο διεθνή και τον ειδικό ευρωενωσιακό καταμερισμό εργασίας και το σχετικό θεσμικό πλαίσιο που έχει διαμορφωθεί· δ) τις παραγωγικές δυνατότητες της χώρας και εκτιμήσεις για την επέκταση ή δημιουργία δυναμικών κλάδων· ε) την ευρύτερη εσωτερική ζήτηση· στ) τη δομή του υπάρχοντος διεθνούς εμπορίου σε ό,τι αφορά τη χώρα, δηλαδή τις εισαγωγές και εξαγωγές της. Ειδικά για το τελευταίο θέμα, απαιτείται πολυεπίπεδη ανάλυση τόσο σε σχέση με τα συγκεκριμένα εμπορεύματα, όσο και σε σχέση με τους εμπορικούς εταίρους.

Κάθε μια από τις παραπάνω έξι διαστάσεις θα πρέπει να αναλυθούν εξίσου, πρώτα χωριστά και μετά στην συνέργειά τους. Σε αυτήν την μελέτη είναι χρήσιμη η μέθοδος εισροών-εκροών και η μέθοδος της κλαδικής ανάλυσης που βασίζονται σε δευτερογενή στοιχεία. Απαραίτητη θα είναι όμως και η συλλογή υψηλής ποιότητας πρωτογενών στοιχείων και το χρήσιμο αντίστοιχων χρονοσειρών, τα οποία θα έπρεπε να υπάρχουν ούτως ή άλλως.

Η κατάρτιση ενός τέτοιου Σχεδίου ξεφεύγει κατά πολύ από τις αρμοδιότητες του ΤΕΠΙΧ, αν και θα μπορούσε να γίνει με κορμό το Υπουργείο Παραγωγικής Ανασυγκρότησης, σε συνεργασία φυσικά με άλλα Υπουργεία, διοικητικές και κοινωνικές δομές. Για την κατάρτιση του Σχεδίου απαιτείται κυρίως πολιτική βούληση, ώστε να συνταχθεί στο άμεσο μέλλον μια σχετική εισήγηση με την κατάλληλη επάρκεια και τεκμηρίωση η οποία να καταλήξει σε συγκεκριμένες προτάσεις πολιτικής.

---

³⁴ Στην παρούσα συγκυρία, αυτοί οι κλάδοι αφορούν κυρίως την παραγωγή τροφίμων, φαρμάκων και ενέργειας.

Με βάση αυτό το Σχέδιο, κρίνεται σκόπιμο να συνταχθεί ο μέσο-μακροπρόθεσμος σχεδιασμός ενίσχυσης επιχειρήσεων με προσανατολισμό σε συγκεκριμένους κλάδους. Αυτός ο σχεδιασμός εμπίπτει στις αρμοδιότητες της ΓΓΒ και σε αυτόν θα έπρεπε να ενταχθεί εξολοκλήρου το ΤΕΠΙΧ. Σημαντικά στοιχεία αυτού του σχεδιασμού είναι η εκτίμηση για την τελική απορρόφηση του προϊόντος από τον καταναλωτή και οι συνέργειες μεταξύ κλάδων κάθετα ή οριζόντια.

Τα προγράμματα ενίσχυσης θα έπρεπε να βρίσκονται υπό τον πλήρη έλεγχο της ΓΓΒ, με την ενίσχυση σε εργατικό δυναμικό σύμφωνα με τις ανάγκες που θα προκύψουν, την συλλογή των απαραίτητων στοιχείων για τη συνεχή αξιολόγηση των Δράσεων και την ευελιξία της αναμόρφωσης των Δράσεων και της εσωτερικής μεταφοράς κονδυλίων τουλάχιστον σε ετήσια βάση. Η απουσία κεντρικού ελέγχου και συλλογής στοιχείων για τα προγράμματα καθώς και η έλλειψη στελέχωσης της ΓΓΒ αποτελούν και σήμερα σοβαρά προβλήματα που υπονομεύουν την αποτελεσματικότητα του ΤΕΠΙΧ στην ανάπτυξη των ΜΜΕ, ακόμα και με τους όρους που νοείται αυτή σήμερα. Συνεπώς, ο κεντρικός έλεγχος από μία υπηρεσία, όπου η καταλληλότερη κρίνεται η ΓΓΒ και η επαρκής και κατάλληλη στελέχωση αυτής είναι προτάσεις που απαντούν και στις σημερινές ανάγκες. Το συμπέρασμα αυτό εξήχθη και από την Πρακτική Εργασία του γράφοντος στην ΓΓΒ και αποτυπώθηκε στην αντίστοιχη εργασία.

Σημαντικό ρόλο σε αυτόν το σχεδιασμό θα παίζει η επιλογή των υπεύθυνων υπαλλήλων και στελεχών, η διαμόρφωση ευέλικτου πλαισίου για την αρχική επιλογή τους, τη συνεχή αξιολόγησή τους με βάση την συμβολή τους στην υλοποίηση του σχεδιασμού και την αντικατάστασή τους ή την μεταφορά τους σε άλλες θέσεις ευθύνης, σύμφωνα πάντα με τα αποτελέσματα της αξιολόγησης. Αυτή η αξιολόγηση έρχεται σε πλήρη αντίθεση με τις μέχρι τώρα επιχειρούμενες αξιολογήσεις που στόχο έχουν τις μνημονιακές δεσμεύσεις για συρρίκνωση του Δημόσιου Τομέα και καθόλου την βελτίωση των υπηρεσιών του.

Σε αυτές τις προτάσεις υπάρχουν δύο αλληλοσυνδεδεμένα προβλήματα που τις κάνουν μη υλοποιήσιμες άμεσα. Το πρώτο αφορά στον προσδιορισμό του κέρδους ως κινητήρια δύναμη της οικονομίας έναντι της ικανοποίησης των κοινωνικών αναγκών. Το δεύτερο αφορά στο χαρακτήρα του κράτους ως κράτος-συλλογικός καπιταλιστής που υπηρετεί τα συμφέροντα της άρχουσας τάξης και οδηγεί στη φτωχοποίηση μεγάλων τμημάτων της κοινωνίας. Παρά το γεγονός ότι αυτά τα δύο θεμελιώδη εμπόδια φαντάζουν σήμερα δύσκολο να ανατραπούν, μόνο με μια τέτοια κατεύθυνση

θα υπάρξει ουσιαστική αναμόρφωση των εξεταζόμενων δομών για την εξυπηρέτηση των αναγκών της κοινωνίας. Η γιγάντωση του ανικανοποίητου μέρους των τελευταίων μπορεί να διαμορφώσει σε μικρό ιστορικό χρόνο τις προϋποθέσεις ανατροπής που σήμερα φαίνονται ανέφικτες.

Επίλογος

Η παρούσα εργασία πραγματοποιήθηκε την αξιολόγηση του ΤΕΠΙΧ. Το ερώτημα αναλύθηκε διεξοδικά, αναδείχθηκαν οι θεωρητικές δυσκολίες και παρουσιάστηκαν τα θεωρητικά υποδείγματα που θα μπορούσαν να τις απαντήσουν, οργανωμένα σε σχολές σκέψης.

Αναλυτικότερα, η βασική θεωρητική δυσκολία που εμφανίστηκε είναι η ανισομετρία στην εξασφάλιση της επιστροφής του Δανειακού κεφαλαίου (Δ) το οποίο παρέχεται από τράπεζες και του Χρηματικού κεφαλαίου (X) των εντασσόμενων στις Δράσεις επιχειρήσεων.

Εξετάζοντας 9 σχολές σκέψης, με τις αντίστοιχες βασικές υποθέσεις και πορίσματά τους η εργασία καταλήγει στο συμπέρασμα ότι οι μόνες σχολές που θα μπορούσαν να εξηγήσουν το φαινόμενο ανάληψης ευθύνης από δημόσιο φορέα στη λύση της προηγούμενης αντίφασης είναι η σχολή του Keynes (και των μετα-κεϋνσιανών) και του Μαρξ. Προϋπόθεση για την πρώτη όμως είναι η επικέντρωση στην πλευρά της ζήτησης και η εμπλοκή του κράτους με στόχο της αύξηση του συνολικού προϊόντος και της συνολικής απασχόλησης. Αντίθετα, στην περίπτωσή μας το ενδιαφέρον εστιάζεται στην πλευρά της προσφοράς, ενώ δεν υπάρχει καμιά πρόβλεψη για την αύξηση του συνολικού προϊόντος και της συνολικής απασχόλησης.

Η Μαρξιστική θεωρία προτάσσει την έννοια του συλλογικού καπιταλιστή για να εξηγήσει μια πλευρά του ταξικού κράτους που είναι εργαλείο στα χέρια της άρχουσας τάξης των κεφαλαιοκρατών. Δεδομένου ότι ικανοποιεί το μακροπρόθεσμο συμφέρον των κεφαλαιοκρατών για ανάδειξη κερδοφόρων επενδυτικών σχεδίων, ιδιαίτερα σε μια περίοδο κάμψης της κερδοφορίας, το κράτος επιβάλλεται να αναλάβει δράσεις εξασφάλισης της ροής Δ . Η ενίσχυση της ροής Δ είναι ούτως ή άλλως αναγκαία για το σύνολο των κεφαλαιοκρατών, ανεξάρτητα δηλαδή αν αυτοί είναι ιδιοκτήτες μέτοχοι τραπεζών. Η ανάλυση των διαφόρων δράσεων και πρωτοβουλιών εμπίπτουν ακριβώς στο μαρξιστικό υπόδειγμα. Η παραπάνω ανάλυση εξηγεί το φαινόμενο, αλλά ξεκαθαρίζει και το σκοπό της αξιολόγησης.

Το γεγονός ότι οι δράσεις του ΤΕΠΙΧ βρίσκονται σε εξέλιξη, καθώς και η απουσία διαθέσιμων στοιχείων στέρησε τη δυνατότητα να παραχθούν αποτελέσματα και να αξιολογηθούν οι δράσεις πάνω σε συγκεκριμένες υποθέσεις και κατώφλια. Παρ' όλ' αυτά, στην εργασία αυτή μπήκαν οι βάσεις για τους δείκτες που θα έπρεπε να αξιοποιηθούν και αυτό από μόνο του μπορεί να είναι χρήσιμο.

Σε κάθε περίπτωση, μπορούμε να πούμε ότι οι δράσεις του ΤΕΠΙΧ για την ενίσχυση της επιχειρηματικότητας παρουσιάζουν μια σειρά θεμελιωδών αδυναμιών. Η βασικότερη είναι η αδιαφορία για την τελική απορρόφηση του προϊόντος και η απουσία ενός Δημόσιου Σχεδίου Παραγωγής που θα προσδιόριζε την πολιτική ενισχύσεων. Εξάλλου, είναι ξεκάθαρο ότι οι Δράσεις προσαρμόστηκαν στις προϋποθέσεις χρηματοδότησης.

Η δεύτερη θεμελιώδης αδυναμία του ΤΕΠΙΧ είναι η απουσία στόχευσης σε συγκεκριμένο κλάδο ή συναφείς κλάδους, για την επίτευξη συνεργειών, οικονομικών κλίμακας και αύξηση των αποτελεσμάτων σε απασχόληση και προϊόν. Ο κατακερματισμός των επιδοτούμενων κλάδων προφανώς δεν αποτελεί ένδειξη στοχευμένης δράσης.

Θα μπορούσε να ειπωθεί, τέλος, σαν τρίτη βασική αδυναμία, ότι μια μελέτη ανάλογη με αυτήν εδώ, θα έπρεπε να προηγηθεί της ίδρυσης του ΤΕΠΙΧ. Η μελέτη αυτή θα έπρεπε να λαμβάνει υπόψη τις συνθήκες της αγοράς για την ανάδειξη των δυναμικών κλάδων στους οποίους το ΤΕΠΙΧ θα έπρεπε να στοχεύσει. Το κράτος, σαν συλλογικός καπιταλιστής, θα έπρεπε να διασφάλιζε τότε την βιωσιμότητα των επιχειρήσεων, αντί να την προϋποθέτει, συμπληρώνοντας τις δαπάνες που απαιτούνται και που οι μεμονωμένοι κεφαλαιοκράτες ή οι ενώσεις τους δεν είναι διατεθειμένες να αναλάβουν. Με αυτόν τον τρόπο, το κράτος θα διέχυε το κόστος σε όλη την κοινωνία.

Μέσα στο μαρξιστικό υπόδειγμα, μια τέτοια πολιτική θα έκανε το κράτος συνεπές ως προς το ρόλο του. Φυσικά, αυτή η λειτουργία του κράτους δεν λαμβάνει καθόλου υπόψη τις ανάγκες της κοινωνίας, αλλά δεν είναι και υποχρεωμένη να της λάβει. Εξάλλου, αν ο λαός θέλει να ληφθούν υπόψη οι ανάγκες του πρέπει να ανατρέψει την εξουσία του κεφαλαίου και να καταλάβει το εργαλείο αυτής, το κράτος (Λένιν, 1996).

Αναφορές

- Altwater, E., 1973. Notes on some problems of state interventionism. *Kapitalistate*, pp. 1:97-108; 2:76-83.
- Belke, A., 2013. Non-standard monetary policy measures – magic wand or tiger by the tail?. *Ruhr Economic Papers*, Issue 447, pp. 1-30.
- CIP, 2014. *Competitiveness and Innovation Framework Programme*. [Online] Available at: <http://ec.europa.eu/cip/> [Accessed 24 August 2015].
- COSME, 2015. *COSME*. [Online] Available at: http://ec.europa.eu/enterprise/initiatives/cosme/index_en.htm [Accessed 24 August 2015].
- ECB, 2014. *Legal framework of the Eurosystem and the European System of Central Banks: ECB legal acts and instruments, 2014 update*, Frankfurt: European Central Bank.
- EIF, 2015. *European Investment Fund*. [Online] Available at: <http://www.eif.org/> [Accessed 25 August 2015].
- EIP, 2014. *Entrepreneurship and Innovation Programme*. [Online] Available at: http://ec.europa.eu/cip/eip/index_en.htm [Accessed 25 August 2015].
- Engels, F., 1978 [1894]. *Anti-Duhring: Herr Eugen Duhring's revolution in science*. Moscow: Progress Publishers.
- Fleetwood, S., 2000. A Marxist theory of commodity money revisited. In: J. Smithin, ed. *What is Money?*. London: Routledge, pp. 174-193.
- Foley, D., 1986. *Understanding capital: Marx's economic theory*. Cambridge: Harvard University Press.
- Friedman, M., 1968. The role of monetary policy. *American Economic Review*, Issue 58, pp. 1-17.
- Gordon, R., 1990. What is New-Keynesian Economics?. *Journal of Economic Literature*, September, Issue 28, pp. 1115-71.
- Hay, C., 1999. Marxism and the state. In: A. Gamble, D. Marsh & T. Tant, eds. *Marxism and social science*. Chicago: University of Illinois Press.

- Heilbroner, R., 1999. *The worldly philosophers: the lives, times and ideas of the great economic thinkers*. 7th ed. New York: Touchstone.
- Hirsch, J., 1978. The state apparatus and social reproduction: elements of a theory of the bourgeois state. In: J. Holloway & S. Picciotto, eds. *State and capital: a Marxist debate*. London: Arnold.
- Itoh, M. & Lapavistas, C., 1999. *The political economy of money and finance*. London: Macmillan.
- Keynes, J., 1973 [1936]. *The general theory of employment, interest and money*. London: Macmillan.
- Labrinidis, G., 2014. The forms of world money. *Research on Money and Finance Discussion Papers*, Issue 45.
- Lapavistas, C., 2013. *Profiting without producing: how finance exploits us all*. London: Verso.
- Lapavistas, C. et al., 2012. *Crisis in the Eurozone*. London: Verso.
- Lenin, V., 1964 [1916]. *Imperialism, the highest stage of capitalism*. Moscow : Progress Publishers.
- Lucas, R., 1983. *Expectations and the Neutrality of Money. Studies in Business-cycle theory*. Massachusetts: The MIT Press.
- Marx, K., 1955 [1847]. *The poverty of philosophy*. Moscow: Progress Publishers.
- Marx, K., 1976 [1867]. *Capital: a critique of political economy, Vol.I*. London: Penguin and New Left Review.
- Marx, K., 1980 [1857-8]. *Marx's Grundrisse*. 2nd ed. London: Macmillan.
- Milonakis, D. & Fine, B., 2009. *From political economy to economics: method, the social and the historical in the evolution of economic theory*. London: Routledge.
- Offe, C., 1974. Structural problems of the capitalist state: class rule and the political system: on the selectiveness of political institutions. In: K. von Beyme, ed. *German political studies*. Beverly Hills: Sage.
- Politzer, G., 1976. *Elementary principles of philosophy*. New York: International Publishers.
- RMF, 2009. *Research on Money and Finance*. [Online] Available at: <http://researchonmoneyandfinance.org/> [Accessed 25 August 2015].

- Rodríguez, C. & Carrasco, C. A., 2014. ECB Policy Responses between 2007 and 2014: a chronological analysis and a money quantity assessment of their effects. *FESSUD Working Paper Series*, Issue 65, pp. 1-28.
- Romer, D., 2006. *Προχωρημένη μακρο-οικονομική*. Αθήνα: Τυπωθήτω-Γιώργος Δαρδανός.
- Rubin, I., 1979. *History of economic thought*. London: Ink Links.
- Screpanti, E. & Zamagni, S., 2003. *Η ιστορία της οικονομικής σκέψης*. Αθήνα: Τυπωθήτω-Γιώργος Δαρδανός.
- Tsagolon, N. A. ed., 1978. *Πολιτική Οικονομία*. 3rd ed. Αθήνα: Gutenberg.
- EKT, 2014. Απόφαση της ΕΚΤ της 29ης Ιουλίου 2014 σχετικά με μέτρα που αφορούν στοχευμένες πράξεις πιο μακροπρόθεσμης αναχρηματοδότησης (ΕΚΤ/2014/34). *Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης*, 29 Αύγουστος, L(258), pp. 11-29.
- Ένγκελς, Φ., 1997. *Η καταγωγή της οικογένειας, της ατομικής ιδιοκτησίας και κράτους*. Αθήνα: Σύγχρονη Εποχή.
- Ένγκελς, Φ., 2006 [1894]. *Αντι-Ντίρινγκ: η ανατροπή της επιστήμης από τον κύριο Ευγένιο Ντίρινγκ*. Αθήνα: Σύγχρονη Εποχή.
- Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, 2003. *Πράσινη Βίβλος για την επιχειρηματικότητα στην Ευρώπη*, Βρυξέλλες: Ευρωπαϊκή Επιτροπή.
- ETEAN, 2012. *ETEAN AE*. [Online] Available at: <http://www.etean.com.gr/PublicPages/HomePage.aspx> [Accessed 4 Αύγουστος 2015].
- Ευρωπαϊκή Ένωση, 2006. Ενοποιημένη απόδοση της Συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση και της Συνθήκης για την ίδρυση της Ευρωπαϊκής Κοινότητας. *Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης*, 29 Δεκέμβριος, C(321), pp. 1-331.
- Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2008. Ανακοίνωση της Επιτροπής για την εφαρμογή των άρθρων 87 και 88 της συνθήκης ΕΚ στις κρατικές ενισχύσεις με τη μορφή εγγυήσεων. *Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης*, C(155), pp. 10-22.
- Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2014. *JEREMIE*. [Online] Available at: http://ec.europa.eu/regional_policy/el/funding/special-support-instruments/jeremie/ [Accessed 1 Αύγουστος 2015].
- Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2014. *JESSICA*. [Online] Available at: http://ec.europa.eu/regional_policy/el/funding/special-support-

[instruments/jessica/](#)

[Accessed 1 Αυγουστος 2015].

Λαμπρινίδης, Γ., 2013. *Η διαδικασία διαχείρισης των αντιφάσεων του παγκόσμιου χρήματος και τα όριά της*. Αθήνα: Αδημοσίευτη διδακτορική διατριβή.

Λαπαβίτσας, Κ. et al., 2010b. *Η Ευρωζώνη: ανάμεσα στη λιτότητα και την αθέτηση πληρωμών*. Αθήνα: Ε.Ο. Λιβάνη.

Λαπαβίτσας, Κ. et al., 2010a. *2010, Κρίση Ευρωζώνης: φτώχεια του δυνατού, πτώχευση του αδυνάτου*. Αθήνα: Νόβολι.

Λένιν, Β., 1996. *Κράτος κι επανάσταση*. Αθήνα: Σύγχρονη Εποχή.

Μαρξ, Κ., 1978. *Το κεφάλαιο: κριτική της πολιτικής οικονομίας, τόμος τρίτος*. Αθήνα: Σύγχρονη Εποχή.

Μαρξ, Κ., 1979 [1885]. *Το κεφάλαιο: κριτική της πολιτικής οικονομίας, τόμος δεύτερος*. Αθήνα: Σύγχρονη Εποχή.

Τράπεζα της Ελλάδος-Ευρωσύστημα, 2015. *Στατιστικό Δελτίο Οικονομικής Συγκυρίας, τεύχος 162, Μάιος-Ιούνιος*, Αθήνα: Τράπεζα της Ελλάδος.

Παράρτημα Ι: Ανάλυση Χρηματοδότησης κατοίκων εσωτερικού πλην ΝΧΙ από τα εγχώρια ΝΧΙ (εκτός της Τράπεζας της Ελλάδος)

Περιλαμβάνονται και τα τιτλοποιημένα δάνεια και εταιρικά ομόλογα που έχουν αφαιρεθεί από τη Λογιστική Κατάσταση.

Από τον Ιούνιο του 2010 τα δάνεια προς τους ελεύθερους επαγγελματίες, τους αγρότες και τις ατομικές επιχειρήσεις δεν περιλαμβάνονται στα δάνεια προς τις επιχειρήσεις, αλλά ως ξεχωριστή υποκατηγορία δανείων. Επιπλέον στα δάνεια προς τα ιδιωτικά μη κερδοσκοπικά ιδρύματα περιλαμβάνονται και τα δάνεια προς εκκλησιαστικά ιδρύματα.

Από τον Ιούνιο του 2010, τα μη διαπραγματευόμενα εταιρικά ομόλογα περιλαμβάνονται στα 'δάνεια' και όχι στα 'χρεόγραφα'.

Τον Αύγουστο του 2011 τα εγχώρια πιστωτικά ιδρύματα κατέγραψαν απομείωση της αξίας των ομολόγων του Ελληνικού Δημοσίου που διακρατούν κατά 4 δισεκ. ευρώ, λόγω της συμμετοχής τους στο πρόγραμμα ανταλλαγής ομολόγων που συμφωνήθηκε στη Διάσκεψη Κορυφής της ΕΕ της 21ης Ιουλίου 2011. Τον Ιανουάριο του 2012 κατέγραψαν επιπλέον απομείωση ύψους 5,8 δισεκ. ευρώ, το Μάρτιο του 2012 απομείωση ύψους 15,2 δισεκ. ευρώ και τον Απρίλιο 2012 απομείωση ύψους 4,1 δισεκ. ευρώ.

	2.1.3	2.1.3.α	2.1.3.β		2.1.3.1	2.1.3.2 .2	2.1.3.2 .ε	2.1.3.2 .ν	2.1.3.2 .1	2.1.3.2. 1.α	2.1.3.2 .2	2.1.3.2 .3
Τέ λο ς π ε ρ ι ό δ ο υ	Μη χρηματο πιστωτικ ές επιχειρή σεις	εκ των οποίων κοινοπρ ακτικά δάνεια	εκ των οποίων δάνεια προς μικρομ εσαίες επιχειρ ήσεις		Χρεόγ ραφα	Δάνε ια	σε ευρώ	σε λοιπά νομίσμ ατα	Έως και 1 έτος	εκ των οποίων "χωρίς συγκεκ ριμένη διάρκει α"	Άνω του 1 και έως 5 έτη	Άνω των 5 ετών
Ιου ν- 10	120.822	8.783	40.617	33,62%	622	120. 200,0	100.29 3	19.907	47.763	35.461	21.862	50.574
Ιου λ- 10	119.079	9.425	44.982	37,78%	586	118. 492,4	99.740	18.752	46.870	34.904	22.160	49.462
Αυ γ- 10	119.228	10.176	45.623	38,27%	558	118. 670,4	99.379	19.292	46.262	34.515	23.119	49.289
Σε π- 10	116.977	9.767	43.472	37,16%	564	116. 413,6	98.338	18.075	45.286	34.038	22.982	48.145
Οκ τ- 10	116.232	10.520	44.423	38,22%	538	115. 694,3	97.989	17.706	45.045	34.014	22.422	48.227

No ε- 10	117.004	10.648	44.261	37,83%	449	116. 554,8	97.789	18.766	44.810	33.642	22.645	49.100
Δε κ- 10	116.514	9.682	44.853	38,50%	437	116. 076,8	97.734	18.342	44.413	33.847	22.312	49.352
Ιαν -11	116.346	9.699	42.747	36,74%	443	115. 903,0	97.761	18.142	44.812	33.991	21.453	49.638
Φε β- 11	116.483	9.901	42.599	36,57%	435	116. 048,0	98.195	17.853	44.891	33.756	21.679	49.479
Μα ρ- 11	115.793	10.093	43.662	37,71%	449	115. 343,9	97.916	17.428	44.742	34.068	21.550	49.052
Απ ρ- 11	114.879	10.111	43.106	37,52%	449	114. 430,0	97.549	16.881	44.826	33.935	21.572	48.033
Μα ϊ- 11	114.934	10.238	42.798	37,24%	449	114. 484,6	96.847	17.638	44.556	33.488	21.416	48.513
Ιου ν- 11	115.040	10.704	42.811	37,21%	416	114. 623,6	96.878	17.746	44.753	33.714	21.405	48.465
Ιου λ- 11	116.025	11.206	42.732	36,83%	426	115. 598,9	97.416	18.183	45.004	33.756	21.717	48.878
Αυ γ- 11	114.640	11.293	42.648	37,20%	415	114. 225,4	96.239	17.987	43.949	32.823	21.487	48.789
Σε π- 11	115.757	11.441	42.541	36,75%	385	115. 372,6	96.168	19.205	43.940	33.086	21.608	49.825
Οκ τ- 11	113.925	11.533	41.811	36,70%	381	113. 544,4	95.053	18.492	42.987	32.676	21.451	49.106
No ε- 11	113.563	11.358	41.546	36,58%	270	113. 293,7	94.665	18.628	42.688	32.468	21.474	49.132
Δε κ- 11	113.044	11.584	41.649	36,84%	271	112. 772,9	93.888	18.885	42.007	32.130	21.389	49.377
Ιαν -12	111.836	11.529	41.889	37,46%	264	111. 571,2	93.448	18.123	41.480	31.761	21.066	49.025
Φε β- 12	110.417	10.730	41.538	37,62%	271	110. 146,0	93.099	17.047	41.064	31.534	20.812	48.270
Μα ρ- 12	110.125	10.650	41.557	37,74%	269	109. 856,4	92.757	17.099	41.508	31.922	20.191	48.158
Απ ρ- 12	108.729	10.500	40.965	37,68%	269	108. 459,7	91.301	17.158	41.019	31.426	19.617	47.823
Μα ϊ- 12	108.594	10.635	40.774	37,55%	259	108. 334,8	90.626	17.709	40.997	31.078	19.389	47.949
Ιου ν- 12	107.224	10.529	41.110	38,34%	201	107. 023,3	91.587	15.437	42.232	31.669	18.873	45.918
Ιου λ- 12	104.863	10.709	39.420	37,59%	202	104. 661,4	89.021	15.640	41.054	30.443	18.145	45.462
Αυ γ- 12	104.016	10.623	39.183	37,67%	204	103. 811,4	88.641	15.170	40.712	30.136	18.086	45.013
Σε π- 12	103.418	10.720	39.883	38,56%	66	103. 351,9	88.568	14.784	40.788	30.222	17.869	44.694
Οκ τ- 12	102.849	10.743	39.594	38,50%	79	102. 769,9	88.098	14.672	40.644	29.828	17.587	44.539
No ε- 12	102.599	10.756	39.443	38,44%	81	102. 517,3	87.901	14.617	40.436	29.569	17.414	44.667

Δε κ- 12	100.758	11.237	39.114	38,82%	88	100. 669,2	87.683	12.986	40.394	29.383	17.173	43.102
Ιαν -13	100.009	11.535	39.706	39,70%	53	99.9 56,1	87.374	12.582	39.997	28.690	17.415	42.544
Φε β- 13	99.735	11.336	39.796	39,90%	55	99.6 79,6	86.814	12.866	39.745	28.607	17.112	42.823
Μα ρ- 13	103.247	11.342	40.031	38,77%	56	103. 191,4	89.140	14.051	39.737	28.621	18.221	45.233
Απ ρ- 13	101.810	11.873	40.297	39,58%	56	101. 754,4	88.081	13.673	38.724	27.923	18.180	44.850
Μα ϊ- 13	100.538	11.277	40.078	39,86%	79	100. 459,4	86.968	13.491	38.141	27.468	17.676	44.642
Ιου ν- 13	100.339	12.064	40.225	40,09%	81	100. 257,9	86.947	13.311	38.469	27.344	17.163	44.626
Ιου λ- 13	99.494	12.121	39.605	39,81%	82	99.4 11,8	86.314	13.098	38.607	26.923	16.378	44.427
Αυ γ- 13	99.194	11.993	39.670	39,99%	70	99.1 24,5	85.975	13.149	38.168	26.747	16.620	44.336
Σε π- 13	98.741	12.009	39.878	40,39%	69	98.6 72,2	85.774	12.898	37.730	26.400	16.432	44.510
Οκ τ- 13	98.063	11.793	43.613	44,47%	69	97.9 93,3	85.095	12.899	36.909	25.612	16.235	44.849
Νο ε- 13	97.102	11.652	48.413	49,86%	69	97.0 32,3	84.420	12.612	36.153	26.004	16.429	44.450
Δε κ- 13	96.610	11.922	48.063	49,75%	36	96.5 73,4	84.231	12.342	35.659	26.137	16.220	44.695
Ιαν -14	96.146	11.889	47.668	49,58%	16	96.1 30,4	83.638	12.493	35.541	26.101	15.943	44.646
Φε β- 14	95.730	12.271	47.822	49,96%	16	95.7 14,2	83.314	12.400	35.490	26.118	15.787	44.438
Μα ρ- 14	95.397	12.124	47.827	50,13%	16	95.3 80,5	82.998	12.382	35.480	25.964	15.676	44.225
Απ ρ- 14	94.866	12.659	49.526	52,21%	16	94.8 50,0	82.554	12.296	34.510	26.003	16.363	43.976
Μα ϊ- 14	94.619	12.532	48.795	51,57%	16	94.6 03,3	81.989	12.615	34.023	25.761	17.394	43.186
Ιου ν- 14	95.107	12.577	47.503	49,95%	0	95.1 07,1	81.669	13.439	33.405	25.508	17.540	44.163
Ιου λ- 14	94.880	12.861	47.502	50,06%	0	94.8 80,5	81.294	13.587	33.281	25.338	17.371	44.228
Αυ γ- 14	94.975	12.904	47.729	50,25%	0	94.9 74,6	81.274	13.701	33.402	25.339	17.249	44.324
Σε π- 14	94.915	13.053	47.902	50,47%	0	94.9 15,3	80.731	14.184	32.686	24.760	17.367	44.862
Οκ τ- 14	95.405	13.059	48.020	50,33%	0	95.4 05,4	81.105	14.301	32.933	24.868	17.391	45.081
Νο ε- 14	95.434	13.060	48.308	50,62%	0	95.4 33,9	81.208	14.226	32.880	25.004	17.255	45.300
Δε κ- 14	95.197	13.583	48.140	50,57%	0	95.1 97,5	80.911	14.287	32.521	24.837	17.332	45.345

Ιαν -15	96.778	13.837	48.489	50,10%	0	96.7 78,2	81.458	15.320	32.772	24.880	17.851	46.155
Φε β- 15	96.265	13.958	47.885	49,74%	0	96.2 64,6	81.124	15.141	32.372	24.592	17.851	46.042
Μα ρ- 15	96.128	13.907	48.187	50,13%	0	96.1 28,0	80.612	15.516	32.144	24.378	17.899	46.085
Απ ρ- 15	95.106	13.971	47.746	50,20%	0	95.1 06,4	80.544	14.562	31.781	24.305	18.047	45.278
Μα ϊ- 15	91.889	13.841	47.802	52,02%	0	91.8 88,6	80.596	11.292	31.795	24.306	18.043	42.051
Ιου ν- 15	91.842	13.784	47.662	51,89%	0	91.8 42,3	80.937	10.906	31.925	24.362	17.903	42.014

Παράρτημα II: Σημειώσεις για την επιχειρηματικότητα

Το βάρος σε αυτήν εργασία δεν δόθηκε στην διάσταση της επιχειρηματικότητας, καθώς αφενός αυτή θεωρήθηκε δευτερεύουσα και αφετέρου απαιτεί ξεχωριστή ανάλυση. Ο λόγος που θεωρήθηκε δευτερεύουσα είναι, σύμφωνα με ένα από τα βασικά συμπεράσματα της ανά χείρας μελέτης, η διαπίστωση ότι το ΤΕΠΙΧ εντάσσεται ως επί το πλείστον στην πολιτική ενίσχυσης του τραπεζικού κεφαλαίου και της προσφοράς Δ, παρά στις εταιρείες που διαμορφώνουν την ζήτηση Δ, και στην αγορά του προϊόντος τους. Χαρακτηριστική επ' αυτού είναι η απουσία Κεφαλαίων Επιχειρηματικών Συμμετοχών (Venture Funds) από τα προγράμματα του ΤΕΠΙΧ, αλλά και της ΕΤΕΑΝ συνολικότερα. Αντίθετα, το τραπεζικό κεφάλαιο παίζει τον κομβικό ρόλο στη λειτουργία του ΤΕΠΙΧ και στα περισσότερα προγράμματά του.

Αξίζει σε αυτό το σημείο να αναφερθεί ότι, με το Ν.4316/2014 (ΦΕΚ Α/270) δρομολογήθηκε η συγχώνευση δια απορρόφησης της ΤΑΝΕΟ ΑΕ από την ΕΤΕΑΝ ΑΕ, ώστε να αναπτύξει η τελευταία τις δραστηριότητές της σε επενδύσεις συμμετοχής κεφαλαίου (Venture Capitals). Η εξέλιξη αυτή είναι πολύ πρόσφατη και δεν μπορεί να αξιολογηθεί ούτε ως προς τη σκοπιμότητά της, αλλά ούτε πολύ περισσότερο ως προς τα αποτελέσματά της.

Παρ' όλ' αυτά, η επιχειρηματικότητα είναι μια έννοια που συνδέεται με το κεντρικό θέμα της εργασίας, δηλαδή την πρόσβαση στην χρηματοδότηση και στην αγορά Δ, και απαντιέται συχνά στα διάφορα σχετικά κείμενα και εκθέσεις. Κρίνεται λοιπόν σκόπιμο να ξεκαθαριστεί σε αυτό το παράρτημα η προσέγγιση του συγγραφέα για την επιχειρηματικότητα και να αναδειχθούν τα βασικά χαρακτηριστικά που θεωρούνται σχετικά με το υπό εξέταση ζήτημα.

Σύμφωνα με την Πράσινη Βίβλο για την Επιχειρηματικότητα στην Ευρώπη (Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, 2003), ο όρος «Επιχειρηματικότητα» αναφέρεται στην δραστηριοποίηση και την ικανότητα που έχει ένα άτομο, μεμονωμένα ή στο πλαίσιο ενός οργανισμού, να αναγνωρίζει τις ευκαιρίες και να τις εκμεταλλεύεται προκειμένου να επιτύχει προστιθέμενη αξία ή να έχει οικονομικό όφελος. Ένας ορισμός που δίνεται στο κείμενο αυτό είναι: «Η επιχειρηματικότητα είναι νοοτροπία και τρόπος δημιουργίας και ανάπτυξης οικονομικής δραστηριότητας μέσω του συνδυασμού της ανάληψης κινδύνου, της δημιουργικότητας και/ή της καινοτομίας με τη χρηστή διαχείριση, στο πλαίσιο ενός νέου ή υφιστάμενου οργανισμού».

Ο ορισμός αυτός επιχειρεί να κάνει την διάκριση μεταξύ της επιχειρηματικότητας και της καθημερινής διαχείρισης, νοσηματοδοτώντας την πρώτη ως μια περίπλοκη έκφραση ικανοτήτων και διαδικασιών που επιτρέπει σε αυτόν που την ασκεί να εισέλθει σε μια υπάρχουσα αγορά, να βελτιώσει τη θέση του σε αυτήν ή και να δημιουργήσει μια νέα αγορά. Οι άνθρωποι που διαθέτουν «επιχειρηματικό πνεύμα», σύμφωνα πάντα με αυτήν την προσέγγιση, χαρακτηρίζονται από την ανάγκη τους για ανεξαρτησία και επιτυχία αλλά και την προθυμία τους να αναλάβουν ρίσκο για να επιτύχουν τους στόχους τους. Η ύπαρξη μιας καινοτόμου ιδέας που διαφοροποιεί ένα προϊόν ή μια υπηρεσία, η ικανότητα προσαρμογής στις συνθήκες της αγοράς, ο προσδιορισμός βραχυπρόθεσμων αλλά και μακροπρόθεσμων στόχων, αποτελούν πτυχές της επιχειρηματικότητας που επιχειρούν να δικαιολογήσουν την περιγραφή της σαν μια πολυδιάστατη έννοια αλλά και σαν νοοτροπία των επιτυχημένων εκπροσώπων της οικονομικής ζωής.

Η επιχειρηματικότητα αυτή μπορεί να αναπτυχθεί σε οποιονδήποτε τομέα και είδος επιχείρησης, σε άτομα ή ομάδες ατόμων και σε κάθε φάση του κύκλου ζωής μιας επιχείρησης, από τη δημιουργία μέχρι την παύση λειτουργίας της. Γίνεται ο ισχυρισμός ότι συμβάλλει στη δημιουργία θέσεων εργασίας και στη μεγέθυνση και θεωρείται ικανή να ενισχύσει την οικονομική και κοινωνική συνοχή μέσω της ένταξης ανέργων ή μειονεκτούντων ατόμων στην ενεργό οικονομική ζωή.

Από τα παραπάνω, γίνεται προφανής η απόπειρα διάκρισης της επιχειρηματικότητας από την συνήθη προκαταβολή κεφαλαίου ή, με άλλους όρους, από την συνήθη επένδυση. Επιδιώκεται να εμπλουτιστεί η έννοια με ποιοτικά χαρακτηριστικά που ξεφεύγουν από την συσσώρευση του κεφαλαίου ή, με άλλους όρους, την απόδοση της επένδυσης και την κερδοσκοπία. Η διάκριση αυτή γίνεται για δύο λόγους. Πρώτον, αντανakλάται εδώ η ανάγκη εξεύρεσης νέων πεδίων κερδοσκοπίας, είτε με την αναμόρφωση υφιστάμενων κλάδων, δηλαδή την εξέλιξη των μέσων και μεθόδων παραγωγής, είτε με την επέκταση σε νέους κλάδους, την δημιουργία δηλαδή νέων παραγωγικών διαδικασιών σε τομείς που ανοίγει η έρευνα και τεχνολογία. Οι πτυχές αυτές αντανakλώνται και στα προγράμματα του ΤΕΠΙΧ. Σε κάθε περίπτωση, η κινητήρια δύναμη πίσω από αυτές τις αναζητήσεις είναι τα χαμηλά ποσοστά κέρδους που χαρακτήριζαν την καπιταλιστική οικονομία τα τελευταία τουλάχιστον 40 χρόνια, με εξαίρεση μια μικρή ανάκαμψη στο δεύτερο μισό της δεκαετίας του 1990, σε περιορισμένη γεωγραφική κλίμακα και η οποία διεκόπη βίαια με κρίση.

Ο δεύτερος λόγος που γίνεται αυτή η διάκριση είναι πιο σύνθετος και σχετίζεται με τις απόπειρες χρηματοδότησης αυτών των διαδικασιών από την κοινωνία. Η ανεύρεση κερδοφόρων πεδίων, είτε με την αναμόρφωση υπαρχουσών διαδικασιών, είτε με την εξεύρεση νέων, είναι μια χρονοβόρα και κοστοβόρα διαδικασία, που απαιτεί διαρκή δαπάνη σε υποδομές, εκπαίδευση, επιστημονική έρευνα, αλλά και πρακτική εφαρμογή των αποτελεσμάτων της έρευνας, πριν αυτά υιοθετηθούν από τους υποψήφιους επενδυτές. Οι τελευταίοι, ορθολογικά σκεπτόμενοι, επιθυμούν να χρησιμοποιήσουν το αποτέλεσμα που θα φέρει κέρδος, δηλαδή επιθυμούν να κάνουν μια αποτελεσματική επένδυση, πράγμα που σημαίνει ότι δεν θέλουν να επωμιστούν ούτε το κόστος που χρειάστηκε για να φτάσει η επενδυτική πρόταση στο στάδιο της υλοποίησης, πόσο μάλλον το κόστος για όλες τις άλλες επενδυτικές προτάσεις που απορρίφθηκαν σε κάποιο στάδιο εξέλιξής τους.

Αυτή είναι μια αντίφαση γνωστή στον καπιταλισμό από τις αρχές του 18^{ου} αιώνα και την απάτη του Τζον Λο (John Law) που ξέσπασε στα τέλη της δεύτερης δεκαετίας εκείνου του αιώνα. Η αντίφαση συνοπτικά είναι η εξής. Από τη μια υπάρχει η ανάγκη για επενδυτικά σχέδια που υπόσχονται κέρδος. Από την άλλη, για την παραγωγή αυτών των σχεδίων, απαιτείται τέτοια δαπάνη που κανένα επενδυτικό σχέδιο, όσο μεγάλη κι αν είναι η απόδοσή του, δεν μπορεί να καλύψει. Η αντίφαση λύνεται μόνο αν επωμιστεί άλλος το κόστος, κι άλλος το πιθανό όφελος³⁵.

Θεωρητικά, είναι δυνατό να επωμιστεί ένας ιδιώτης το κόστος, κι ένας άλλος το όφελος. Η περίπτωση αυτή περιγράφει την βάση πάνω στην οποία εδράζεται η βιομηχανική και άλλη κατασκοπία από τη μία, ή οι πατέντες και η κατοχύρωση πνευματικών δικαιωμάτων και «φόρμουλων» από την άλλη. Όσο όμως γενικεύεται και διευρύνεται το πεδίο αναζήτησης επενδυτικών σχεδίων, κι όσο πιο μεγάλα γίνονται αυτά, τόσο πιο δύσκολο είναι για κάθε μεμονωμένο κεφαλαιοκράτη να διεξαγάγει έρευνα, όσο εξασφαλισμένος κι αν είναι ότι το αποτέλεσμα της θα του δώσει προβάδισμα έναντι των ανταγωνιστών του. Με αυτόν τον τρόπο, η παραπάνω αντίφαση ξεσπά για όλους. Αυτήν την περίπτωση επιχειρεί να λύσει η διάχυση του κόστους, είτε σε μια ομάδα κεφαλαιοκρατών, είτε στην κοινωνία συνολικά.

Στην περίπτωση διάχυσης σε ομάδα κεφαλαιοκρατών, θα πρέπει να πειστούν ότι όλοι δυνητικά μπορεί να βρουν μια επενδυτική πρόταση που να τους αποδώσει το

---

³⁵ Υπενθυμίζεται σε αυτό το σημείο ότι κάθε επενδυτικό σχέδιο, όσο πολλά υποσχόμενο κι αν είναι, δεν πάει να έχει μια προσδοκώμενη απόδοση, που μπορεί τελικά να μην πραγματοποιηθεί.

μέρος της δαπάνης που προκαταβάλλουν και ένα επιπλέον κέρδος. Αυτό δεν συμβαίνει πάντα, κι έτσι εξηγείται η ασταθής συμπεριφορά των ενώσεων των κεφαλαιοκρατών απέναντι στα σχέδια ενίσχυσης της επιχειρηματικότητας. Αν πάλι, η διάχυση του κόστους γίνεται σε όλη την κοινωνία, τότε θα πρέπει να πειστεί η τελευταία ότι έχει κάποιο δυνητικό όφελος από αυτό, κι ότι σε κάθε περίπτωση, ακόμα κι αν ο στόχος δεν είναι η ευημερία της κοινωνίας, αλλά η απόδοση της επένδυσης, κάποιο όφελος θα προκύψει για όλους. Ενδεικτικά σημειώνεται εδώ το επιχείρημα ότι, έστω και οριακά, θα μειωθεί η ανεργία³⁶.

Παρ' ότι λοιπόν η επιχειρηματικότητα ορίζεται σαν χαρακτηριστικό του ατόμου ή της ομάδας που δημιουργεί μια επιχείρηση, παρουσιάζεται επίσης και σαν μια δεξιότητα που μπορεί να ενισχυθεί από το Κράτος ή την Τοπική Αυτοδιοίκηση μέσα από δράσεις εκπαίδευσης, καθοδήγησης, στήριξης και δικτύωσης. Με βάση αυτή τη διαπίστωση, σε συνδυασμό με τον ισχυρισμό ότι η επιχειρηματικότητα συμβάλλει στην ανάπτυξη της τοπικής αλλά και εθνικής οικονομίας, έχει σχεδιαστεί ένα πλήθος προγραμμάτων σε διαφορετικά επίπεδα, από το ευρωπαϊκό μέχρι και το τοπικό επίπεδο.

Συνοψίζοντας, γίνεται προσπάθεια διάκρισης της επιχειρηματικότητας από την επένδυση (ή προκαταβολή κεφαλαίου, ή επιλογή χαρτοφυλακίου), προσδίδοντάς της ποιοτικά στοιχεία που ξεφεύγουν από το ποσοστό κέρδους, επειδή αφενός αναζητούνται νέα πεδία κερδοφορίας, κι αφετέρου επειδή πρέπει να πειστούν αυτοί που θα αναλάβουν το κόστος δημιουργίας επενδυτικών σχεδίων. Αυτά είναι τα δύο κυρίαρχα στοιχεία του ορισμού της επιχειρηματικότητας που λαμβάνονται υπόψη εδώ. Κλείνοντας, θα πρέπει να σημειώσουμε ότι με βάση την παραπάνω ανάλυση, είναι άμεση η σύνδεση της καινοτομίας³⁷ με την επιχειρηματικότητα. Η συνεχής εμφάνιση της τελευταίας σε όλα τα σχέδια ενίσχυσης της επιχειρηματικότητας επέβαλε αυτό το σχόλιο.

---

³⁶ Η αύξηση της απασχόλησης και η μείωση της ανεργίας πρέπει να είναι προτάσεις με το ίδιο περιεχόμενο. Παρ' όλ' αυτά, η αύξηση της απασχόλησης μπορεί να νοηθεί μερικά, σε μια επιχείρηση ή ένα κλάδο, ενώ η μείωση της ανεργίας αναγκαστικά αναφέρεται στο σύνολο της οικονομίας. Εδώ, στο βαθμό που αναφερόμαστε σε επιχείρηση απέναντι σε όλη την κοινωνία, τόσο η απασχόληση όσο και η ανεργία νοούνται για το σύνολο της οικονομίας.

³⁷ Η καινοτομία εδώ λαμβάνεται υπόψη με τη διττή έννοια, τόσο δηλαδή αυτή που αφορά στην διαδικασία εργασίας, όσο και αυτή που αφορά στην διαδικασία αξιοποίησης.

Παράρτημα III: Ενημερωτικό σημείωμα

**ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΚΑΙ
ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΤΙΚΟΤΗΤΑΣ**

Αθήνα, 21/01/ 2015

ΓΕΝΙΚΗ ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑΣ

**ΓΕΝΙΚΗ ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΗΣ
ΚΑΙ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ**

ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΣΤΗΡΙΞΗΣ

ΜΙΚΡΟΜΕΣΑΙΩΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ

ΤΜΗΜΑ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

**ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ ΒΕΛΤΙΩΣΗΣ ΤΗΣ
ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΤΙΚΟΤΗΤΑΣ & ΠΡΟΣΒΑΣΗΣ ΤΩΝ**

ΜΙΚΡΟΜΕΣΑΙΩΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ ΣΤΟΥΣ

ΧΡΗΜΑΤΟΠΙΣΤΩΤΙΚΟΥΣ ΘΕΣΜΟΥΣ

Πληροφορίες: Αργυρίου Θανάσης, Ρέκκας Τιμόθεος

Τηλέφωνο: 210-3893915

Fax: 210-3893919

E-mail: argyriou.athanasios@ggb.gr, rekkas_t@ggb.gr

Ενημερωτικό Σημείωμα

(Υπόψη Γενικού Γραμματέα Βιομηχανίας)

Θέμα: Εξέλιξη υλοποίησης Χρηματοδοτικών Εργαλείων Ενίσχυσης Επιχειρηματικότητας – Ταμείο Επιχειρηματικότητας (ΤΕΠΙΧ)

Χρησιμοποιώντας τις μηνιαίες αναφορές του Εθνικού Ταμείου Επιχειρηματικότητας και Ανάπτυξης (ΕΤΕΑΝ), το Τμήμα Ανάπτυξης Επιχειρηματικότητας, Βελτίωσης της Ανταγωνιστικότητας & Πρόσβασης των ΜΜΕ στους Χρηματοπιστωτικούς Θεσμούς ανέλαβε την πρωτοβουλία να καταρτίσει πίνακες και διαγράμματα για την αξιολόγηση των δράσεων του

ΤΕΠΙΧ, με σκοπό την παρακολούθηση της προόδου κάθε προγράμματος και τη σύγκριση μεταξύ τους, στο πλαίσιο της ιδιότητάς σας ως Προέδρου της Επενδυτικής Επιτροπής του Ταμείου.

Το ΤΕΠΙΧ υλοποιεί στα πλαίσια του ΕΣΠΑ (2007-2013) τις παρακάτω δράσεις:

α / α	Δράση	Τράπεζα	Πόροι Ταμείου, εκ. €	Δεσμευμένο ποσό ΕΧΟ, εκ. €	Σχέση συνεπένδυσης
1	Εξωστρέφεια	Eurobank	70	140	1:1
2	Θεματικός Τουρισμός, Αφαλάτωση, Διαχείριση Απορριμμάτων, Πράσινες Υποδομές, Πράσινες Εφαρμογές, ΑΠΕ	Εθνική Τράπεζα	24	72	1:2
3	Ταμείο Εγγυοδοσίας	Eurobank, Alpha Bank, Παγκρήτια Συνεταιριστική Τράπεζα	50	150	1:2
4	Επιχειρηματική Επανεκκίνηση	Εθνική, Πειραιώς, Eurobank και ALPHA BANK δραστηριοποιούνται και η Τράπεζα Αττικής και οι Συνεταιριστικές: Χανίων, Καρδίτσας, Θεσσαλίας, Ηπείρου & Παγκρήτια	275	550	1:1
5	Νησιωτική Τουριστική Επιχειρηματικότητα	Εθνική, Πειραιώς, Συνεταιριστική Χανίων και Παγκρήτια Συνεταιριστική	80	80	1:0

Από την έως τώρα υλοποίηση των Δράσεων προκύπτουν χρήσιμα συμπεράσματα τόσο για την αποτελεσματικότερη υλοποίηση τους, όσο και τον καλύτερο σχεδιασμό των μελλοντικών δράσεων του ΤΕΠΙΧ στα πλαίσια της νέας Προγραμματικής Περιόδου (2014-2020).

Η σωρευτική πορεία των δεικτών του ΤΕΠΙΧ φαίνεται στον παρακάτω πίνακα και στο σχετικό διάγραμμα:

Πίνακας 2: Συγκεντρωτικοί δείκτες ΤΕΠΙΧ

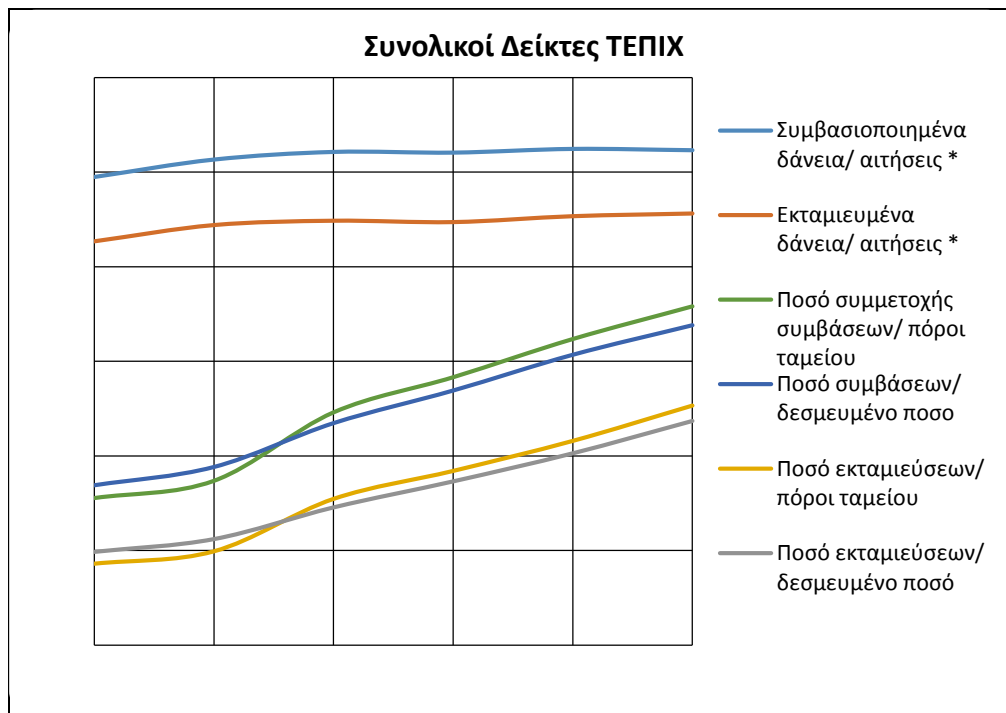
Μήνες, 2014						
Συγκεντρωτικοί Δείκτες	Ιουλ	Αυγ	Σεπτ	Οκτ	Νοε	Δεκ
1) Συμβασιοποιημένα δάνεια/ αιτήσεις *	79,50%	81,34%	82,15%	82,08%	82,47%	82,33%

2) Εκταμιευμένα δάνεια/ αιτήσεις *	72,68%	74,40%	74,86%	74,72%	75,34%	75,63%
3) Ποσό εκταμιεύσεων/ δεσμευμένο ποσό ΕΧΟ	39,85%	41,20%	44,56%	47,31%	50,29%	53,72%
4) Ποσό εκταμιεύσεων/ πόροι Ταμείου	38,60%	39,91%	45,46%	48,42%	51,60%	55,34%
5) Ποσό συμβάσεων/ δεσμευμένο ποσο ΕΧΟ	46,90%	48,83%	53,46%	56,91%	60,69%	63,81%
6) Ποσό συμμετοχής συμβάσεων/ πόροι Ταμείου	45,53%	47,35%	54,59%	58,30%	62,34%	65,80%

Πηγή: Μηνιαίες Αναφορές ΕΤΕΑΝ, ίδιοι υπολογισμοί.

* Ο αριθμός των αιτήσεων για τη Δράση «Εξωστρέφεια» είναι ενδεικτικός καθώς σύμφωνα με το ΕΤΕΑΝ δεν απαιτείται στο πλαίσιο της δράσης, ενώ για τη δράση που αφορά μόνο την Εθνική δεν είναι διαθέσιμος στην Υπηρεσία..

Διάγραμμα 2: Συγκεντρωτικοί δείκτες ΤΕΠΙΧ

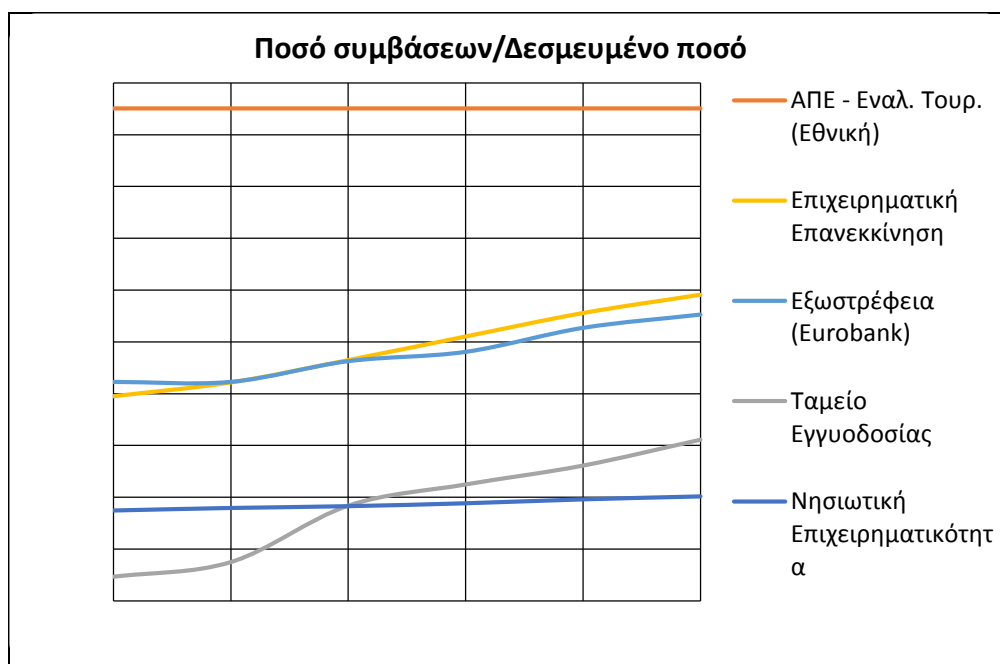
Πηγή: Μηνιαίες Αναφορές ΕΤΕΑΝ, ίδιοι υπολογισμοί.

Αρχικά, παρατηρούμε ότι τα **ποσοστά των αιτήσεων** που έχουν συμβασιοποιηθεί και εκταμιευθεί δεν είναι πλήρως αντιπροσωπευτικά του ενδιαφέροντος για τις Δράσεις καθώς αφορούν μόνο αιτήσεις που έχουν πάρει αρχική έγκριση από την εκάστοτε τράπεζα και έχουν προωθηθεί προς αξιολόγηση στο ΕΤΕΑΝ. Παρατηρούμε επίσης, πως η **διαφορά μεταξύ ποσού συμβάσεων και εκταμιεύσεων** είναι σχετικά μικρή και κοντά στο 7% για όλους τους μήνες. Ως

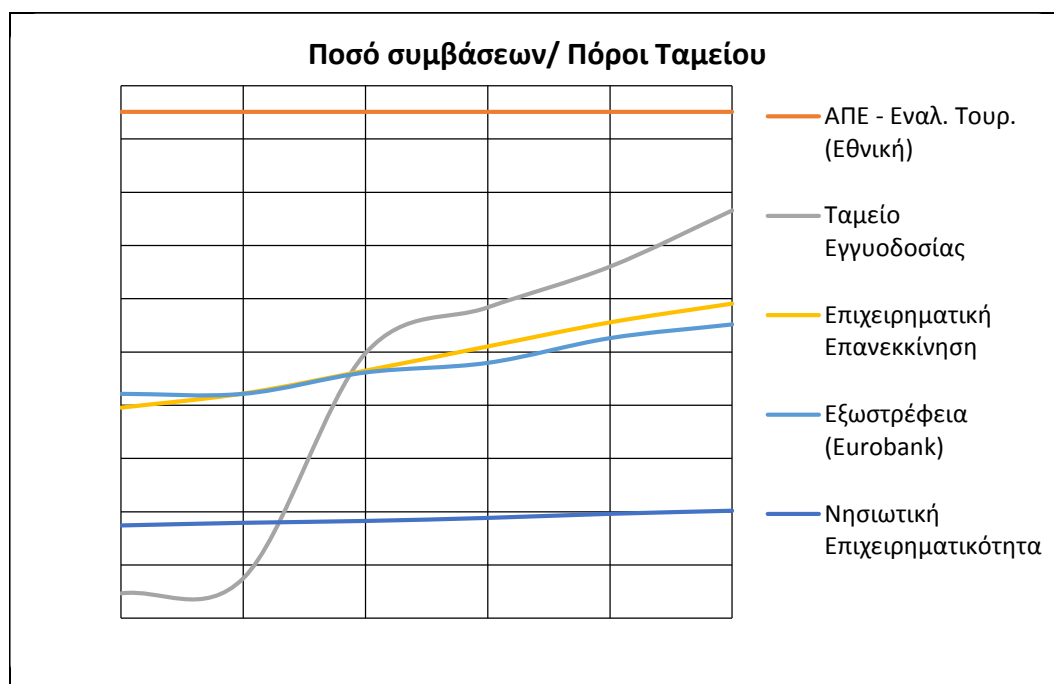

πρώτη εντύπωση, το κύριο που παρατηρούμε είναι πως **στο σύνολο των Δράσεων του ΤΕΠΙΧ, το σωρευτικό ποσό των συμβάσεων πλησιάζει μόλις το 63,8% του δεσμευμένου ποσού των Ενδιάμεσων Χρηματοπιστωτικών Οργανισμών (ΕΧΟ) και το 65,8% των πόρων του Ταμείου**. Το δεσμευμένο ποσό ΕΧΟ προκύπτει ως το σύνολο των καταβληθέντων ανά Δράση ποσών από το ΤΕΠΙΧ και τις συνεργαζόμενες τράπεζες. Για να δούμε πιο συγκεκριμένα που οφείλεται αυτό, εξετάζουμε τα σχετικά διαγράμματα και τους σωρευτικούς δείκτες ανά πρόγραμμα.

Διάγραμμα 3: Απορρόφηση δεσμευμένου ποσού ΕΧΟ

Διάγραμμα 4: Απορρόφηση πόρων Ταμείου

Πηγή: Μηνιαίες Αναφορές ΕΤΕΑΝ, ίδιοι υπολογισμοί.

Η αποτελεσματικότητα κάθε Δράσης φυσικά αφενός από την αποτελεσματικότητα της εκάστοτε τράπεζας και αφετέρου, από τον κατάλληλο σχεδιασμό της και το ύψος του διαθέσιμου ποσού σε σχέση με τη ζήτηση στο συγκεκριμένο τομέα.

Στα διαγράμματα 2 και 3 παρατηρούμε την **υπερέκλυση της Δράσης «Θεματικός Τουρισμός, Αφαλάτωση, Διαχείριση Απορριμμάτων, Πράσινες Υποδομές, Πράσινες Εφαρμογές, ΑΠΕ»** που υλοποιήθηκε από την Εθνική Τράπεζα και έχει κλείσει ήδη από τον Σεπτέμβριο του 2013.

Επιπρόσθετα, η Δράση «Εξωστρέφεια» που υλοποιείται από την Eurobank εμφανίζει αργή πρόοδο έχοντας καλύψει το 65% των δεσμευμένων πόρων της Τράπεζας και του Ταμείου. Με απόφαση του ΕΤΕΑΝ έχει παραταθεί η προθεσμία συμβασιοποίησης των εγκεκριμένων δανείων της Δράσης μέχρι την 30.06.2015 και έχει γίνει αποδεκτή η μείωση των δεσμευμένων πόρων στη Δράση από 70 εκ σε 48,8 εκ ευρώ. Αυτό συνεπάγεται πρακτικά το κλείσιμο της Δράσης παρά την παράταση της προθεσμίας καθώς ήδη, το Δεκέμβριο του 2014 η συμμετοχή του ΤΕΠΙΧ στα συμβασιοποιημένα δάνεια είχε φτάσει τα 45,6 εκ. ευρώ. Με βάση την απόφαση αυτή η απορρόφηση των πόρων του Ταμείου ξεπερνάει το 93%.

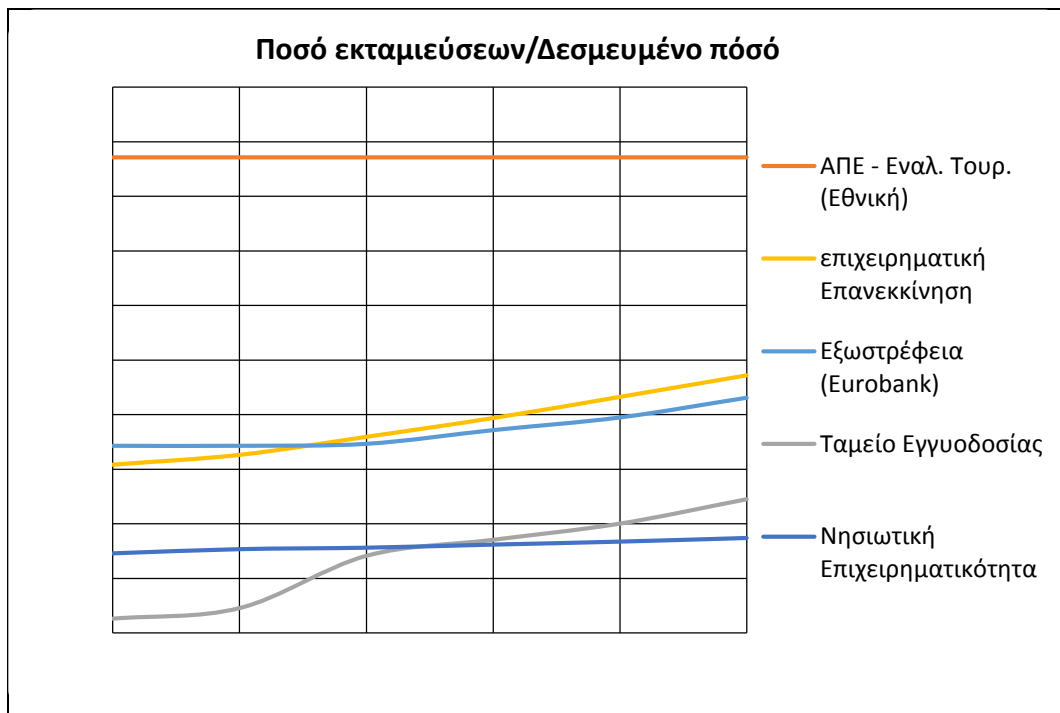
Όσον αφορά την «**Επιχειρηματική Επανεκκίνηση**» παρατηρείται μια αργή εξέλιξη με αποτέλεσμα να έχει απορροφηθεί το **69,1%** του δεσμευμένου ποσού ΕΧΟ. Όμως, σύμφωνα με την αναφορά Δεκεμβρίου του ΕΤΕΑΝ (σελ. 3) η ALPHA BANK έχει εκταμιεύσει δάνεια ύψους μεγαλύτερου (155%) και η Συνεταιριστική Καρδίτσας έχει εκταμιεύσει δάνεια ύψους μεγαλύτερου (175%) από το προβλεπόμενο στην κατάθεση του φακέλου συνεργασίας. Αυτό συνεπάγεται ότι όλες οι υπόλοιπες τράπεζες που συμμετέχουν (Εθνική, Πειραιώς, Eurobank, Τράπεζα Αττικής και οι Συνεταιριστικές: Χανίων, Θεσσαλίας, Ηπείρου και Παγκρήτια) υλοποιούν ελάχιστα ως καθόλου τη Δράση αυτή. Τα στοιχεία αυτά δεν είναι στη διάθεση της Υπηρεσίας, βρίσκονται όμως στη διάθεση του ΕΤΕΑΝ.

Η μεγαλύτερη καθυστέρηση εμφανίζεται στη Δράση «Νησιωτική Επιχειρηματικότητα», όπου η συμβασιοποίηση φτάνει μόλις το 30% των προβλεπόμενων πόρων. Για τη Δράση αυτή χρειάζεται ξεχωριστή εξέταση για να εντοπιστούν οι παράγοντες της αστοχίας. Η καθυστέρηση θα ήταν ακόμα μεγαλύτερη αν δεν υπήρχε το έκτακτο Μέτρο για το νομό Κεφαλληνίας στα πλαίσια του οποίου προϋπολογίστηκαν 11 εκατ. ευρώ από τα 80 της Δράσης μέσω του οποίου σύμφωνα με τα οριστικά στοιχεία της ΕΤΕΑΝ (31.12.2014) εκταμιεύτηκαν 472 δάνεια ύψους 7.837.204 ευρώ. Χωρίς τι μέτρο αυτό, η απορρόφηση θα ήταν περίπου στο 10% των συνολικών προβλεπόμενων πόρων. Έχουν κατατεθεί αιτήματα από τις συνεργαζόμενες τράπεζες, για απελευθέρωση των επιλέξιμων κωδικών δραστηριοτήτων της Δράσης, τα οποία θα εξεταστούν και από την Επενδυτική Επιτροπή του Ταμείου μετά την αναμενόμενη εδώ και καιρό επανασυγκρότησή της.

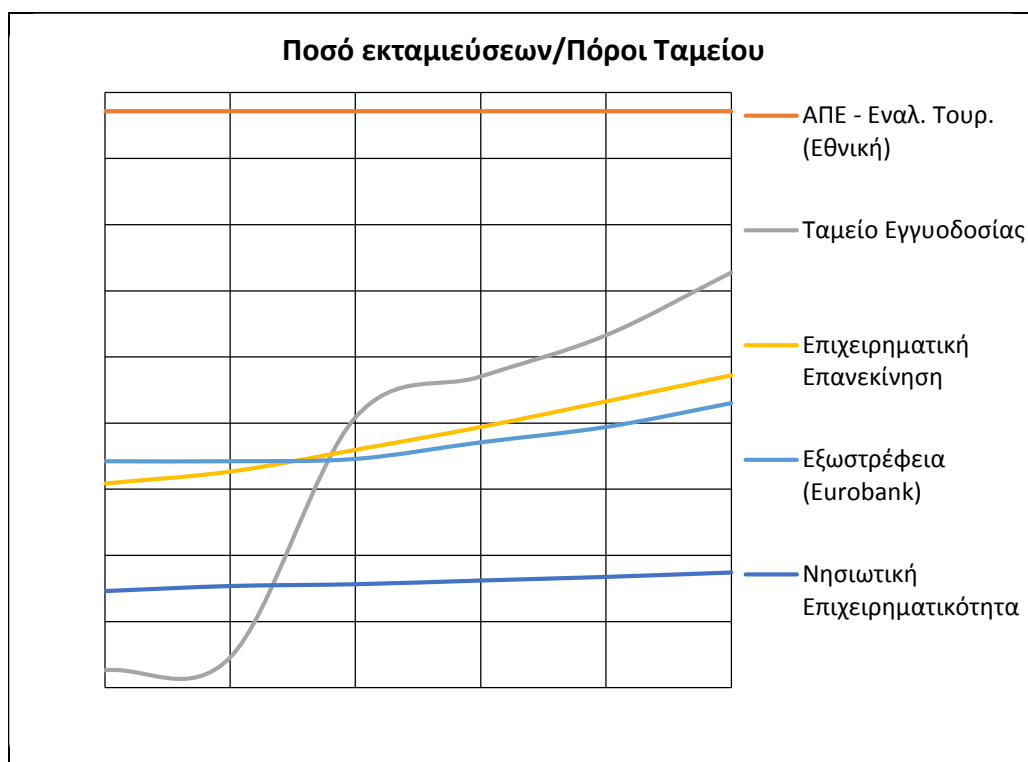
Τέλος, στη Δράση «**Ταμείο Εγγυοδοσίας**» οι Δείκτες που υπολογίζει το ΕΤΕΑΝ στην αναφορά του για το «Ταμείο Εγγυοδοσίας» δεν είναι ξεκάθαρο πως προκύπτουν καθώς ενώ αναφέρεται πως ο λόγος συμμετοχής του Ταμείου στις συμβάσεις σε σχέση με τους πόρους του είναι μόλις 28,8%, από τα ποσά που αναγράφονται στις στήλες της ίδιας αναφοράς, προκύπτει ότι η συμμετοχή του Ταμείου είναι 36,3 εκατ ευρώ σε σύνολο 51,7 δις εκταμιεύσεων (72,8%). Σε κάθε περίπτωση, **η απορρόφηση του δεσμευμένου ποσού ΕΧΟ είναι μόλις 41%.** Όπως αναφέρεται στην αναφορά Δεκεμβρίου του ΕΤΕΑΝ (σελ. 2) η Eurobank έχει εκταμιεύσει εγγυημένα δάνεια ύψους αντίστοιχου (99%) με το προβλεπόμενο στην κατάθεση του φακέλου συνεργασίας, ενώ οι άλλες δύο τράπεζες (Alpha Bank, Παγκρήτια Συνεταιριστική Τράπεζα) υπολείπονται σημαντικά των προβλέψεών τους. Σύμφωνα με τα στοιχεία, οι τράπεζες αυτές, πρακτικά δεν υλοποιούν τη Δράση.

Τα παραπάνω συμπεράσματα για την κάθε δράση ενισχύονται από την εξέλιξη του ποσού των εκταμιεύσεων σε σχέση με τους πόρους όπως αποτυπώνεται στα επόμενα διαγράμματα.

Διάγραμμα 5: Εκταμίευση δεσμευμένων ποσών ΕΧΟ

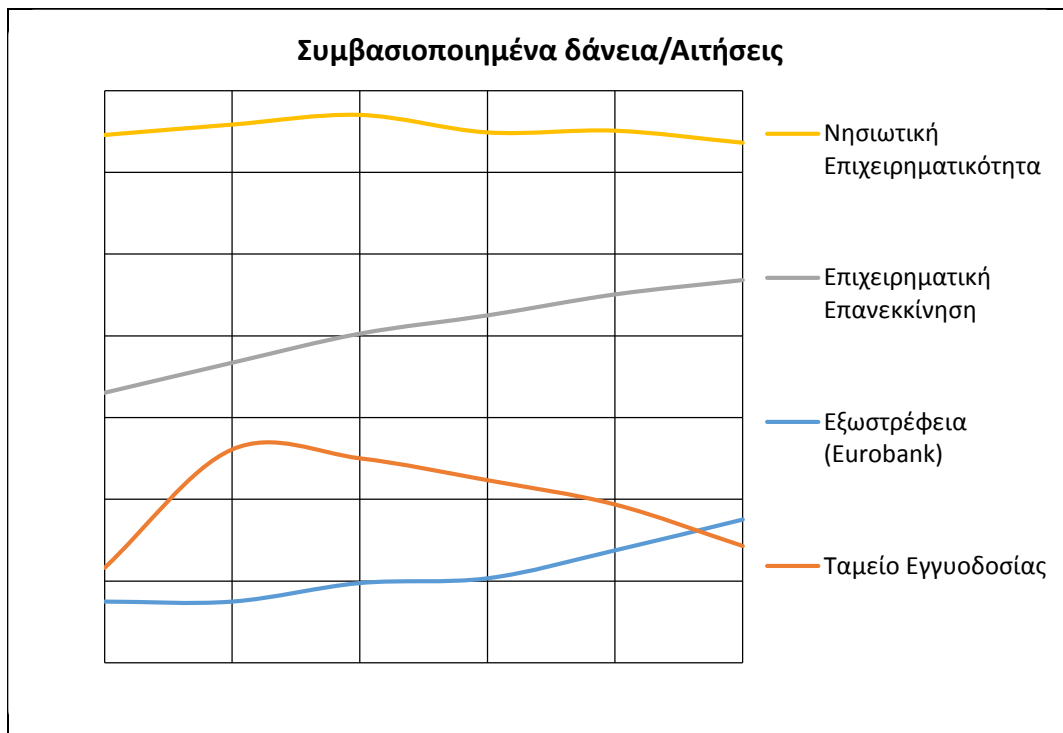
Διάγραμμα 6: Εκταμίευση πόρων Ταμείου

Πηγή: Μηνιαίες Αναφορές ΕΤΕΑΝ, ίδιοι υπολογισμοί.

Αν εξετάσουμε όμως τον λόγο των συμβασιοποιημένων δανείων σε σχέση με τις αιτήσεις (Διάγραμμα 6) προκύπτουν πιο συγκεκριμένα και πιο κατατοπιστικά συμπεράσματα.

Διάγραμμα 7: Ποσοστό συμβασιοποίησης αιτήσεων

Πηγή: Μηνιαίες Αναφορές ΕΤΕΑΝ, ίδιοι υπολογισμοί.

Ειδικότερα, σε αντίθεση με την εικόνα που δίνουν το ποσοστά απορρόφησης, παρατηρούμε ότι η «**Επιχειρηματική Επανεκκίνηση**» και η «**Νησιωτική Επιχειρηματικότητα**» εμφανίζονται πολύ πιο αποτελεσματικές στα ποσοστά συμβασιοποίησης αιτήσεων από τις δράσεις «**Εξωστρέφεια**» και «**Ταμείο Εγγυοδοσίας**». Αυτό συνεπάγεται ότι η πολύ μεγάλη καθυστέρηση στην απορρόφηση των πόρων στις δράσεις αυτές μπορεί να οφείλεται σε σειρά παραγόντων (π.χ. μικρός αριθμός αιτήσεων, οι αιτήσεις που γίνονται ή εγκρίνονται αφορούν σχετικά μικρά ποσά, οι αιτήσεις που παίρνουν αρχική έγκριση από τους ΕΧΟ είναι λίγες). Από την άλλη, χρειάζεται να επισημάνουμε την **καθυστέρηση στην αξιολόγηση των αιτήσεων από το ΕΤΕΑΝ στις δράσεις «Εξωστρέφεια» και «Ταμείο Εγγυοδοσίας»** λαμβάνοντας υπόψη ότι πρόκειται για αιτήσεις που έχουν εγκριθεί αρχικά από τις αντίστοιχες τράπεζες.

Σε κάθε περίπτωση, η μεγάλη υστέρηση στην απορρόφηση των πόρων χρειάζεται πιο αναλυτική εξέταση και παρέμβαση ανά δράση και ΕΧΟ. Στην μηνιαία αναφορά Δεκεμβρίου (σ. 3-5) του ΕΤΕΑΝ αναφέρονται ως πιθανά προβλήματα υλοποίησης τα εξής:

α) Η «σημαντική καθυστέρηση στην συγκρότηση της Επενδυτικής Επιτροπής του ΤΕΠΙΧ, με αποτέλεσμα να εκκρεμούν περισσότερο από έξι μήνες αποφάσεις, αρμοδιότητας της, που αφορούν στην διαχείριση του Ταμείου Επιχειρηματικότητας». Για την ανάγκη άμεσης επανασυγκρότησης της Επενδυτικής Επιτροπής η Υπηρεσία έχει υποβάλει σχετικά Ενημερωτικά Σημειώματα στις 11.7.2014, στις 19.9.2014 και στις 21.11.2014, ενώ εκκρεμεί από τις 31.12.2014 η δημοσίευση του σχετικού ΦΕΚ.

β) «Στο ΤΕΠΙΧ, λόγω του περιορισμού της γεωγραφικής κατανομής των πόρων και σε κάποιες Δράσεις, έχουν αρχίσει να εξαντλούνται σε επίπεδο αιτήσεων/εγκρίσεων δανείων οι πόροι κάποιων Περιφερειακών Προγραμμάτων (ενδεικτικώς ΠΕΠ Κρήτης και Νήσων Αιγαίου), ενώ σε κάποια άλλα (ενδεικτικώς ΠΕΠ Μακεδονίας-Θράκης, Δυτική Μακεδονία) υπάρχουν ενδείξεις μη απορρόφησης των πόρων. Στο πλαίσιο αυτό ήδη έχει ζητηθεί μεταφορά πόρων από τις Δράσεις με μειωμένη απορρόφηση στη Δράση Επιχειρηματική Επανεκκίνηση για τις Περιφέρειες Κεντρικής Μακεδονίας και Νοτίου Αιγαίου».

Τέλος, αναφέρουμε ότι εκ μέρους του ΕΤΕΑΝ έχει εγκριθεί, μετά από σχετικό αίτημα των Τραπεζών, η **παράταση της προθεσμίας συμβασιοποίησης εγκεκριμένων δανείων των Δράσεων ΤΕΠΙΧ, Επιχειρηματική Επανεκκίνηση, Ταμείο Εγγυοδοσίας και Νησιωτική Τουριστική Επιχειρηματικότητα μέχρι την 31.10.2015.**

Εισηγητής	Προϊστάμενος Τμήματος	Προϊστάμενος Διεύθυνσης	Προϊστάμενος Γενικής Διεύθυνσης
Αργυρίου Θανάσης	Ρέκκας Τιμόθεος	Αντωνάκης- Καρπούζης Νικόλαος	Μαυρούκας Ζαχαρίας

Συνημμένα:

- Συγκεντρωτικοί πίνακες ΤΕΠΙΧ (αρχείο excel)
- Αναφορά ΕΤΕΑΝ Δεκέμβριος 2014

Εθνική Σχολή Δημόσιας Διοίκησης και Αυτοδιοίκησης (ΕΣΔΔΑ)

Πειραιώς 211, ΤΚ 177 78, Τάυρος

τηλ: 2131306349 , fax: 2131306479

www.ekdd.gr